

Politikai
röpiratok.

112.

112 001

912

SZABADSÁG, TEKINTÉLY ÉS EGYHÁZ.

FEJTEGETÉSE A JELENKOR NAGY FELADATAINAK.

BÁRÓ KETTELER VILMOS MANÓ

MAINZI PÜSPÖKTŐL.

NÉMET EREDETIBŐL FORDITOTTA

KATINSZKY GYULA,

EGRI MEGYEI SZERPAJ.

4.

EGER.

NYOMATOTT AZ ÉRSEKI LYCEUM KÖNYV- ÉS KÖNYVOMDÁJÁBAN.

1863.

SZABADSÁG.

TERKINTÉLY ES EGYHÁZ.

REGISZTRÁCIÓ ÉS NYOMTATÁS

Cognosce causam belli,
Fortem non nescias hostem
Et libertatem in medio arbitrii.
Si tollis hostem, tollis et pugnam;
Si tollis pugnam, tollis et coronam;
Si tollis libertatem, tollis dignitatem.

*S. Columbanus ad Fratr. Epist. IV.
ap. Galland. Tom. XII.*

DE BALLAGI GEZA.

EGYHÁZ

REGISZTRÁCIÓ ÉS NYOMTATÁS

1872

NAGYMÉLTÓSÁGŰ ÉS FÖTISZTELENDŐ

KIS-APPONYI

BARTAKOVICS BÉLA

ÚRNAK,

AZ EGRI EGYHÁZMEGYE ÉRSEKÉNEK,

Ő CS. KIR. APOST. FELSÉGE VAL. BELSŐ TITK. TANÁCSOSÁNAK,

HEVES ÉS K. SZOLNOK T. E. VÁRMEGYÉK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJÁNAK,

A MAGYAR TUD. AKADEMIA IGAZGATÓ TAGJÁNAK,

ELŐSZÓ.

Németországban a kath. napisajtó, annak állapota, földadata, az indítványok az uralkodó visszaélések megszüntetésére, ismételve nyilvánosan meg lón vitatva.

E tárgy valóban a legnagyobb jelentőségű, s mindazok legbensőbb részvételére érdemes, kik a kath. ügyeket szívökön viselik. Megmérhetlen és még folytonosan növekszik a napisajtó befolyása a jelen minden viszonyainak kifejtésére, az emberek gondolkozásmódjára s érületére. A napisajtó termékei, az emberek nagy része miveltségének vagy egyedüli forrása, vagy legalább itéletének mérve. E mellett a napisajtó a legbensőbb vonatkozásban áll alkotmányos életünkhöz és a kamarai-többséghez, melyek pedig szintén mindinkább érvényre emelik befolyásukat az államélet minden viszonyára. A nyilvános sajtó egészen határozó befolyást gyakorol ezekre, sokféleképp kormányozza és vezeti őket; dicsérete a népképviselőknak és az államférfiaknak gyakran legnagyobb jutalom, roszalása a legnagyobb szerencsétlenség. Az országgyűlések tanácskozásai gyakran

nem a nép szükségeinek, hanem a napisajtó nézeteinek kifejezése. Ezen tagadhatlan tények ellenében fájdalom nagyon is igaz az, hogy a katolikusok érzülete, az ő jogaik s érdekeik végetlenül kis mértékben képviselvek Németország összes sajtójában. Mig Németország összes lakóinak több mint fele a kath. egyházhoz tartozik, a kath. életnézletek még sem terjednek túl néhány kath. lap, s olvasóik csekély körén. A kath. egyházat valóságosan számtizte a napisajtó uralkodó iránya. Ez azon álláspontot igyekszik elfoglalni, mintha Németországban már nem is lennének katolikusok, kath. alapelvekkel. Kath. férfiokról, kath. vállalatokról nem is beszél többé ezen sajtó; katolikusok elleni jogtalanságot nem is látszik ismerni; a kath. egyházzól csak akkor vesz tudomást, ha valamely botrány, valamely boszúság jelentendő. Ezen sajtó pártjával, oly annyira uralkodik mindazon helyiségeken, a hol Németországban ujságok kirkatnak és olvastatnak, hogy sokáig utazhatik ide s tova az ember Németországban a nélkül, hogy itt a kath. nép létezésének csak némi életmoccanatára akadna is. Ezen viszonyok megvitatása tehát bizonyára fölötte nagy fontosságú.

De hogy a kath. napisajtónak egységet és erőt adni lehessen, a mint látom, minden előtt a mi ez irányban történhetik s történni kell, világosságra van szükségünk: világosságra helyzetünkről; világosságra a követelményekről, melyeket a korszellemhez intéznünk kell; világosságra arról, a mi a világ irányzataiban igaz vagy igaztalan, jogos vagy

jogtalan; világosságra azon fő-szemponokról, melyeket a jelenben a kath. sajtó, és minden, a nyilvános életre s tevékenységre hivatott kath. férfin hatálylyal s kitartással emeljen érvényre. Ezen világosság fontosabb a kath. sajtó emelésére, mint minden más intézkedés. Hogy azon összes szellemi hatalommal, mely a kath. Németországban kétségkívül létezik, egyhangúlag léphessünk fel a nyilvános életben, mindenek előtt tudnunk kell, mit akarunk. E tekintetben elleneink végtelenül fölttünk állnak. A kath. lelkiismeret nagy mértékben gyöngéd és félénk, és míg nem tájékozta magát a jogos és a jó felől, addig nem mer föllépni. Sok szunyadozó erő, mely nagy fájdalommal nézi, hogyan tapodja lábbal a német sajtó legnagyobb része mindazt, a mit szeret s tisztel, míg oly gyakran nagyra becsültetik a legrosszabb, a legközönségesebb, — fölébredne, ha önmagával tisztába lenne. Oly időnek állunk végpontján, melyben minden régi lakóhelyünket, melyekben kath. elődeink elhelyezkedtek, romba döntötték, és melyben mi katolikusok még nem vagyunk egészen tisztában, hogyan kell felállitanunk lakhelyeinket a dolog új rendében.

A jelenkor nagy elvkérdéseinek fejtegetésénél semmi sem szolgál nagyobb akadályul, mint azon szavaknak, melyekkel élni kell, két értelmősége és sokértelmősége. A szent atya utolsó allocutiói egyikében már utalt az igazi szóértelme ezen meghamisítására. A hazudság élhet kétértelmű szavakkal, hogy seregeit maga köré gyűjthesse; az igazságra

alapított párt ellenben semmi esetre sem tűrhet két-
értelmű szavakat. Oly szavakból álló program, me-
lyekhez a legkülönbélebb pártok a legkülönbélebb
fogalmakat kötik, épen csak üres látszata lenne az
egyesülésnek. Miért is azt hittem, hogy a na nagy
harczban, mely a jelenben a legszentebb javakért vi-
vatik, erőmtől kitelhető szolgálatot teszek az igazság-
nak, ha a kornak vezérszavait bíráló alá veszem,
megkísérlendő, vajon sikerülne-e ezen az uton, a ka-
tholikusok közt meglevő némely zavarosságot eltávo-
litani, s ez által a nyilvános élet terein a katholiku-
sok törekvéseiben az egységet előmozdítani. Ebből
származott ezen mű, melyet sz. Ágoston amaz isme-
retes szavaival adok át az olvasóknak; Quae vera
esse perspexeris, tene, et Ecclesiae catholicae tribue;
quae falsa, respue, et mihi, qui homo sum, ignosce.
(De vera relig. 20.)

MAINZ, 1861. deczemberhó 29-én.

I. Haladás. Felvilágosodás. Szabadság. Testvériség. Egyenlőség.

Mind e szavakkal szüntetnélkül élnek s visszaélnék az emberek; azért sokak előtt rosz hangzásuak. Mindazonáltal egy igaz, isteni mag rejlik bennök, bár mennyien takarták is azt el csalárdság- s ábránddal. Oly eszméket foglalnak magokban, melyek a. ember legfőbb földadatát jelölik ki, a kereszténység legmagasztosb igazságainak felelnek meg. De mindenesetre visszás eljárás, valamely magában véve igaz s igazságos dologgal való visszaélést az által lektüzdeni, hogy a dolgot magunktól eltávolítjuk, holott a visszaélésnek a helyes élés által kell legyőzetni.

E tekintetben, egy az 1848-ki septemb. 18-án gyalázatosan meggyilkoltak tetemei fölött a frankfurti temetőben tartott beszédben és a nemzeti gyűlés körülöttök összegyűlt tagjainak jelenlétében, a következő szavakat mondottam,
„Most azonban e síroknál egy gondolat támad lelkemben, melyet elöttek ker. testvéreim záradékol ki kell fejeznem. A világban egyik oldalon oly erőszakos küzdést, tolongást, törekvést látok a legmagasabb eszményképek után, melyeket az emberi lélek felfogni képes, s a másik oldalon oly alávaló szenvedélyek csirázását, — Lihnovszky herczegs Auersvald tábornok állati dühvelszétmarczangolt tetemeivel szemben kétszeres joggal szólhattam ezekről, — milyenek aligha előfordultak valaha az emberiségben; hallok az általános békére kiáltást, — s ki ne egyeznék bele örömmel? — s látom az embereket mindinkább elválni, eloszlni, szétbomlni, az apát fiától, testvért testvértől, ba-

rátot a baráttól; hallom a kiáltást az emberek közti egyenlőség után, melyet az üdvösség követsége már évezredek óta tanított, s látom amaz örült törekvést, melylyel egyik a másik fölé emelkedni akar; hallom a testvériség és a szeretetre való szép, fönséges felhívást, mely egyenesen az égből származott hozzánk, és látom a gyűlölséget, rágalmozást és a hazugságot terjedni az emberek között; hallom szegény szenvedő embertársainksegély-kiáltását, — és ki tagadhatja, ha csak mind a két szemét ki nem vájta, hogy nagy a szükség közöttök s ki ne egyeznék be e segély-kiáltásba teljes lelkével, ha szívét ki nem szakította melléből? — és látom a kapzsiságot és a fősvénységet szaporodni, az élv-vágyat mindinkább növekedni, látok férfiakat, kik magokat a nép embereinek nevezik, s nem tűznek egyebet, csak a szükségét szaporítják, a munkakedvelést aláássák s szegény elesábitott embertársaikat felebarátaik zsebei ellen bujtogatják, mi közben magok nem gondolnak arra, hogy erszényeiket a szegényeknek megnyissák, látom miként dultak fel a ker. tant, mely azt parancsolja, hogy kiki tulajdon erszényén kezdje, mely azt hirdeti: ha tökéletes akarsz lenni, add el a mivel birsz és oszd ki a szegények közt; hallom a szabadság utáni kiáltozást és itt embereket látok meggyilkolva, kik ki merték mondani a szabad szót; hallom az egységre kiáltást s látom a nép egyik törzsét vak engesztelhetlen versengésbe a másikkal; hallom az emberiségre felhívást, s baromiséget látok, mely borzalommal tölt el. Oh! igen, én hiszek mindazon magasztos eszmék igazságában, melyek most a világot forrongásba hozzák; egyet sem tartok elérhetlennek az embereknek, hiszem hogy az ő feladatuk mindazokat betölteni s szeretem e kort, mely oly hatalmasan küzd érettök, bár elérésöktől jó távol van is; de, — a ezt kiáltja nekünk barátaink sirja kapcsolatban a jelennek oly sok más tüneményeivel, — csak egy eszköz létezik ezen magasztos eszmék valószínűsítésére t. i. hogy ismét ahoz forduljunk, ki azokat a világra hozta, Istennek fiához, Jézus

Krisztushoz. Krisztus hirdette nekünk azon tanokat, melyeket a tőle elszakadt s őt kigúnyoló emberek tulajdon művöknek, tulajdon tanuknak lenni állítanak; de ő nem csak tanította azokat, hanem életében maga is gyakorolta és megmutatta nekünk azon egyetlen utat, melyen át azokat életünkbe bevezethetjük. Ő az út, igazság és az élet. Ő kivülről tévely, hazugság és halál van. Ő általa mindenre, a legmagasabbra, a legeszményibbre képes az emberiség, nélküle semmire sem. Ő vele, azon igazságban, melyet tanított, azon uton, melyet mutatott, édenre tehetjük a földet, szegény szenvedő testvéreink könnyeit felszáríthatjuk, a szeretetet, egyetértést, testvériséget, az igazi emberiséget tökéletes módon megállapíthatjuk, sőt, — igen lelkelem legmélyebb meggyőződéséből állítom — a birtokközösséget s az örök békét is visszaállíthatjuk s egyszersmind legszabadabb társadalmi s politikai intézményeket alkothatunk, — nélküle gyalázzal, szégyennel, nyomorúsággal fogunk elveszni, esüffjára s gúnyjára az utókornak. Ez azon igazság mely e sirokból felhangzik, melyet a világtörténelem menete bizonyít, — vajha szívünkre vennők!

Most is csak ezen meggyőződést fejezhetem ki.

Ezen szavaknak, haladás, felvilágosodás, szabadság, testvériség, egyenlőség főnséges, mennyei, isteni értelmök van. Nagy igazságot tartalmaznak azok, egy, Istentől az embereknek, kitűzött magas feladatot, és ez az oka, miért bírnak oly nagy hatalommal a szívek fölött, áldásul vagy romlásul, helyes kormányzásul, vagy csábításul. Csak az igazság s a jónak színe alatt csábíthatók az emberek a hazugságra s a roszra. E tényállás egy részről nagyon vigasztaló: mert nyilvános bizonyossága annak, hogy az ember, lelkének alapjában csak az igazságra s a jóra van hivatva; de egyszersmind a legfőbb jelentőségű a világon minden állapot megítélésére, mert a ki folyvást nem tartja szem előtt, veszélyben forog, hogy magát az

igazságot is megsérti a hazugság miatt, mely azt eszközül használja fel.

De ama szavak teljes és valódi értelmére csak a kereszténység tanít bennünket és szükséges a világot gyakran emlékeztetni arra, hogy az ember igazi méltóságáról, hivatásának fönségéről, az embereknek egymáshoz kellő viszonyokról soha senki nem gondolt s nem mondott nagyobb, mint Krisztus tanított s az anyaszentegyház hirdet. T. i. Krisztus s az ő anyaszentegyháza arra tanítanak, hogy Isten az embert hozzá hasonlító képpé teremtette. Isten eltörülhetlenül rányomta az emberi természetre isteni lényegének, isteni igazságának és isteni szeretetének vonásait. Ezen szemléletből szükségképen foly a legnagyobb tisztelet minden ember iránt. Isten azonban az embert, kit szeretetből teremtett, nem hagyta magára, sőt inkább ugyanazon szeretetnél fogva, teremtményével a legbensőbb kölcsönös viszonyban áll, és azt folyvást isteni bőkezűséggel mindig új adományokkal gazdagítja, oly adományokkal, melyek a teremtés által adott természetes erők mértékét nagyon túlhaladják. Így akarja Isten az embert, mint szeretetének és könyörületessége gazdagságának örök emlékét, egy rendkívül fönséges életközösségre felemelni. Isten új és új jótéteményei és ajándékainak ezen, az emberekre nézve folytonos osztogatásában nyerjük azt, mit a ker. tan természetfölötti kegyelmeknek nevez.

De az ember visszaélt szabadságával, a bűn által Istentől elszakadt, s e miatt nemcsak amaz Istennel való természetfölötti életközösséget elvesztette, hanem önmagában Istennek természetes képmását is — t. i. az igazság megismerésére s a jónak választására szolgáló képességét — megsértette. És e bűnből ered a test- s léleknek mindazon insége, melylyel az ember s az emberi nem története azóta telve van.

Ezen széthomlott, Istennel való életközösség azonban az ember nélkül nem állitathatott helyre, mivel Isten az em-

bernek szabadságot adott s neki Istent szabadakarattól kellendett szolgálnia. De a helyreállítás egyedül az embertől sem indulhatott ki, mert a bűnös ember ezen közösséghez minden igényét elvesztette, sőt bűne miatt Isten igazságától csak büntetést érdemelt. Ekkor vitte végbe Isten könyörületességének új munkáját; mert mint az Üdvözítő maga mondja, annyira szerette Isten az embereket, hogy tulajdon fiát adná érettök, „hogy mindnyájan a kik benne hisznek, el ne vesszenek, hanem örök életök legyen.“¹⁾ Isten maga lesz emberré, hogy az elesett embert megváltsa, magával ismét egyesítse, és mint szent Péter oly fönségesen mondja, hogy az emberi természetet az isteni természetnek ismét részesévé tegye²⁾.

Ebben áll a kereszténységnek egész feladata; ez most s lesz mindég célja az igazi haladásnak, melyre Isten minden embert meghívott; Krisztus pedig az egyetlen közbenjáró és útmutató ezen az uton, a legmélyebb inségtől kezdve, ama fönséges Istennel való egyesülésig. Az embernek ezen ismételi helyreállítása s felemelése tehát egy részről, a szakadatlanul az emberhez, ennek minden érdeme nélkül szeretet s kegyelemteljesen leereszkedő Isten szünet nélküli műve, más részről, az ezen mennyei meghívásnak szabad beegyezésből engedő ember munkája. Ezen igazságot fejezi ki a kereszténység a kegyelem szükségéről való tanításában, mely nélkül az ember amaz ismételi egyesüléshez nem juthat. A kegyelemben nyerendő segítség szükségének elismerése képezi a ker. alázatosság fő lényegét.

De ha Isten az embert magához emelni, s eléktelenített természetes képmását benne nem csak helyreállítani, hanem messze a természeti tehetségeken túl is tökéletesíteni akarja, úgy ez csak akként történhetik, ha isteni lényegét, mely az örök igazság- s szeretetben áll, mindig tö-

¹⁾ Ján. 3, 16.

²⁾ II. Péter 1, 4.

kéletemebben és élénkebben nyomja rá. Ez egyenkint a kereszténység tanainak s a szentségeknek rendeltetése és célja. Ezek amaz isteni eszközök, melyek által az isteni élet, az isteni igazság s az isteni szeretet egyes emberrel közöltetik, hogy az isteni kép benne tökéletesitessék, s ő Istennel a legbensőbbben egyesitessék. Az embereknek ezen összeköttetése Istennel, egyszersmind azon szent kötelék, mely az embereket egymás közt egy nagy családdá fűzi össze, s mindnyájokat az egy mennyei atyának gyermekeivé teszi. Ez a haladás, testvériség, felvilágosodás keresztény értelemben. E tanítással fordul a kereszténység mindenkihez, magas állásuakhoz s alacsony sorsuakhoz, gazdagokhoz s szegényekhez, egész a legcsekélyebb rabszolgáig, ki áruczikk gyanánt adatik el. Mindnyájan Isten gyermekei, a menny örökösei s a Szentlélek templomai legyenek. Mindnyájan Krisztus vérével legyenek megváltva, mindnyájan birják Istent, s színről színre lássák, hogy az örök kutforrásból örök igazságot, szeretetet s boldogságot igyanak. Ezen végezeljokről emlékeznek meg a keresztények, midőn e földi zarándoklásban a keresztény titkokat ünneplik, s ama mennyei hon felé tekintve imádkozzák: „Oh Isten! engedd, hogy egykor örökre elteljünk Istenségednek azon élvezetével, melynek előképét most itt ünnepeljük tested és véred édeletében“ ¹⁾!

Ezen igazságok méltánylása után úgy látom :

Először: hogy nekünk katolikusoknak ovakodnunk kell a külszintől, és azért a kath. sajtónak is kerülni kell azon látszatot, mintha mi a létezett állapotokat, a multnak társadalmi s politikai formáit javíthatlanoknak tartanók, mintha a mi törekvésünk volna, azokat minden tekintetben dicsérni s a jövőnek egyetlen gyógyszerül ajánlani. A kimondott igazságok ugyan legközelebből az emberek erkölcsi és szellemi előhaladására vonatkoznak, de ettől

¹⁾ Missa de sanctissimo Sacramento.

függ a társadalmi és politikai haladás is, és mi előre meg nem határozhatjuk, miféle polgári s társadalmi alakulásokat hozand létre a kereszténység szelleme, ha majd egykor mindent át és át fog hatni.

Másodszor: ugyanazért, a kor iránya szerint meg kell különböztetnünk a jogost a jogtalantól, a jelenkor nagy feladatainak megoldását a kereszténység igazságai-ban keressünk, ezeket a korszellem csalképeivel összehasonlitanunk, és így egy magas, igazán eszményi irányt követnünk. De hogy e mellett el ne tévedjünk,

Harmadszor: minél örömebb, minél élénkebben, minél erőteljesebben emeljük érvényre a kath. életnézetet, annál hivebben s alázatosabban kell magunkat a kath. hittan igazságainak odaengednünk. A kinyilatkoztatás igazságai, a mint azokat a Krisztus által alapított tanítói hivatal előadja, oly jelentékenyek a magok nemében, mint az alapigazságok a mennyiségtanra, az észtan szabályai a formális gondolkodásra, a legfensőbb erkölcsi törvények a cselekvésre nézve. Mindezen alapformák s alaptörvények magokban véve változhatlanok; alkalmazásuk azonban csudálatosan különféle. Azon törvényeknél fogva, melyek szerint a gyermek kis tábláját méri, számítja ki a tudós az égi testek mozgásait. Így van ez az egyház hitágazataival is. Azok reánk nézve oly igazságok, melyeket nekünk Isten, az örök igazság nyilatkoztatott ki; s azért, mint minden igazság, magokban véve változhatlanok. A mi igaz, az örökre igaz marad. De azok csak alapzatok és alaposzlopok, melyekre azután az embernek saját és társadalmi életét, a történelemben nyilvánuló gondviselés vezetése mellett alapítania kell. Ezen igazságok alapján az emberi nem egész életét, annak minden viszonyaira vonatkozólag felépíteni, a mi feladatunk. Minél buzgóbban igyekszünk azonban ezen épületen Istennel együttműkölni, annál erősebben kell magunknak is ezen isteni alapon állanunk.

II. Szabadság átalában.

Egy szó sem használtatik oly gyakran, de egygyel sem történik annyi visszaélés, mint e szóval „szabadság.“ Csodálatos varázs rejlik benne, mely mindig s mindenütt képes az emberi sziveket felhevitni. Legyen az emberek képzettsége magas vagy alacsony, a hol csak emberi szív dobog, érzi e varázst. E szónak hatalma azenban nem kívülről ered, hanem az emberi léleknek legmélyebb, legbensőbb szükségéből. E szónak valódi értelmével az ember legfőbb méltósága, az isteni gondviselés legkegyelemteljesebb terve van benső összeköttetésben. A hazugság szelleme ellenben e szóból csunya torzképet alakított s még e torzkép is képes a világot forrongásba hozni. — Itt különösen, csak az igazság által győzethetik le a hazugság. Mi sem veszélyesebb, mint e szónak valódi isteni értelmét visszaélése miatt félreismerni. — Azért, minél inkább torzítja el e szóértelmét a hazugsajtó, annál inkább kellene az igazságot szolgáló sajtónak valódi értelmével tisztába jönni s azon csalképnek ellenébe állítani. Itt is elégséges a keresztény gondolatokat, a mint azok az egyház által oly sokféleképp kimondvák, kifejtteni, hogy a szabadság teljes, valódi értelme megismertessék. A keresztény értelemben vett szabadság, ahoz hasonlítva, mely a nép esábitására, minden téren hirdettetik, tiszta napfény, homályos füstölgő fátyla mellett.

Csak emberre nézve lehet szó a szabadságról e földön, a természetben semmi más sem szabad. A kereszténység megmagyarázza e tüneményt. Az ember szabadsága Istenhez való hasonlatosságának kifolyása, Isten lényegének visszasugárzása az ember lelkében. Innét következik, hogy az ember szabadsága hasonlít ahoz, mely Istenben van, de attól lényegesen különböznie is kell.

Isten szabadsága olyan, mint lényege, föltétlen és korlátlan; övé a legfensőbb igazi főuraság. Élete, akarata,

cselekvése csak önmaga által van meghatározva. Kifelé az ő szabadsága, végetlen szabadság. Ezen szabadságban van része az embernek bizonyos hasonlatosság által, de csak a mennyiben teremtményi természete megengedi.

Következőleg az ember szabadsága soha sem lehet korlátlan, sőt inkább azon kötelességgel van szükségképen összekötve, hogy magát Isten akaratának szabadon alávesse. Isten bizonyos határokat szab neki, melyeket átlépnie nem szabad, nehogy szent tervei a pártos emberi akarat által megghiúsítsanak.

Az ember szabadsága nem is vonatkozik létének minden rendeltetésére, sok részben, sok egészen meg van tőle vonva. Születése, halála, legfontosabb életviszonyai, nem függnak akaratától. Létének fő rendeltetése sincs szabad választására bízva; ugyanazon szükségnél fogva, melylyel létezik, kell neki boldogság után törekednie. Az ember szabadsága inkább főképen azon eszközök szabad választására vonatkozik, melyek által a boldogságot elérni igyekeznek.

Ezen általános észrevételek után vizsgáljuk a szabadságot részletesebben.

III. Erkölcsi szabadság.

E földön, a kath. egyház tanítása szerint, az erkölcsi szabadság az embernek a jóra való belső szabad önelhatározásában áll, összekötve szabad választással és különösen a rossz választásának lehetőségével. E fogalom tehát kizár első sor minden külső kényszerítést, mely az embert csak külsőleg ösztönzi a jóra, kizár másodszor minden belső szükségletet is, melynek erejénél fogva az akarat ugyan nem külsőleg, hanem valamely belső kénytetés által indíthatnék ennek vagy amannak akarására, a nélkül hogy lehetőséggel bírna azt nem akarni is; miért is az erkölcsileg szabad nem egyjelentésű az önkénnyessel; és harmadszor földi életünk folytán fölteszi a rossznak lehetőségét is, a mi e földön, hol

a mennyet kiérdemelnünk kell, érdemünknek és így rendeltetésünk föladata beteljesítésének föltéte.

A szabadságnak ezen fönséges, az ember méltóságát oly magas polezra helyező fogalmára építette tehát a kath. egyház a ker. életröli egész tanitmányát. Az egyháznak mindazon tanítói, kik a ker. erkölcstanról értekeznek, mindjárt a bevezetésnél különbséget tesznek az emberek oly cselekvényei között, melyek az épen kijelölt értelemben szabadok és azok között melyek nem szabadok. Továbbá a kath. tudomány egészen általános szokása szerint, csak azon szabad cselekvényeket nevezik emberi cselekvényeknek, mint ilyeneknek, melyek az emberi természetnek sajátos méltóságában vitetnek véghez s azonnal kijelentik, hogy csak az ilyen szabad emberi cselekvényeket tárgyalja az összes ker. erkölcstan; ellenben a nem szabad cselekvények mint olyanok, melyeket az ember az oktalan állatokkal közösen bír, abból végkép kizárvák. Tehát szerintök az erkölcsi cselekvény három fő alkatrészeül tekintendő először a cselekvényt megelőző s annak becsét meghatározó belső itéletet, másodsor szabad belső eltökélés, melyből mint forrásból származik a cselekvény, és harmadszor a másképeni eltökélés lehetősége.

E tanítással aztán össze van kötve azon más, a z ember lelki ismeretéről szóló tanítás, melyből ismét oly világosan kiténik ama, lehet mondani mély hódolat, melylyel az egyház az ember ezen szentélye t. i. a belső szabadság iránt viseltetik. Kath. tanítás szerint a lelkiismeret azon belső itélet, mely által az ember érett megfontolás után azt, a mit belsőleg igaznak s helyesnek ismer, életére s cselekvényeire alkalmazza, s melyek szerint aztán végrehajtáshoz lát. Ezen csodálatos belső lelki tevékenységnek, mely által az ember önmaga s a világ fölött egyaránt itéletet tart és ugyanazt cselekszi, csak hogy hasonlíthatlanul magasabb s általánosabb módon, a mit korlátolt körökben, tulajdon területökön, az emberi itélő székek tel-

jesitnek, az egyház oly magas önállóságot tulajdonít, hogy már a gyermeknek, melyet nevel, isteni parancsképen hirdeti: mindaz, a mi lelkiismereted ellen van, jöjjön az kívülről, b árhonnét, b ün, s készebbnek kell lenned meghalni, mint valaha életedben lelkiismereted ellen cselekedni. E mellett természetesen elismeri az egyház, hogy lehet a lelkiismeret téves is, és azért soha sem szünik meg arra emlékeztetni, mily veszély származik a lelkiismeret önkozta tévedéséből, és mily felelősséget vállal az ember az által magára Isten előtt, ki egykor az emberek ezen belső ítélőszékének tetteit örök ítélőszéke elé vonni s felettök ítéletét örök törvénye szerint kimondani fogja.

IV. Meggyőződési szabadság.

Valamint elismervén az erkölcsi szabadságot a kath. egyház e tételt állítja fel: „a mi a lelkiismeret ellen van, az bün,“ a józan szabadság elismerésében szintugy tanítja s z. Pállal a rationabile obsequiumot, a hitnek józan engedelmességét, és ez az emberi léleknek ismét egyik, és pedig szellemi életének második főterületén, t. i. az igazság elismerésében létező szabadsága. A kath. egyház valamint az erkölcsi jót lényegileg a belső szabad választásban helyezi, épen úgy kívánja az észnek belső szabad megegyezését minden, az emberhez méltó igazság elismerésében. Az erkölcsi jó és észszerűleg igazhoz való indokoknak, az erkölcsiség és az igazság elismerése gyökereinek, nem szabad csak az emberen kívül létezniök, hanem egyszersmind saját belső lényéből kell eredniök. Valamint házat nem lehet idegen alapra építeni, épen úgy nem lehet igazi emberi erkölcsiséget idegen akaratra, igaz tulajdon meggyőződést, idegen gondolatra építeni. Legyen az idegen akarat bár mily jó, az idegen gondolat bár mily igaz, előbb a lélek tulajdon gondolata- s akaratának kell lenni, s csak azután lehet az egyes ember akaratata- s

gondolatának erkölcsi józan talapzata. Ezen valóban félelmesen nagy jogot, melyben az ember méltósága, de egyszerűsége helyzetének veszélyessége is oly annyira előtűnik, megengedte Isten az embernek önmaga ellenében is, — és mennyivel nagyobb mértékben megengedte ezt egymáshoz viszonyukban.

Egészen ezen elvet alkalmazza az egyház a hitre is. A *quin ois* z. T a m á s, kit itten az egyház véleménye kifejzőjének tekintünk, a hit alapjáról szóló kérdést tárgyalván ezt mondja:

„A hithez kettő kívántatik, először hitelt érdemlő tárgy, másodsor az abba való beegyezés. A mi a beegyezést illeti, a külső indok, — p. egy látott esoda, vagy a hittant tanítónak meggyőződése — még nem elegendő. És azért más indoknak is kell létezni, mely az embert bensőleg indítsa a beegyezésre; és ez a hitnek fő és tulajdonképeni okfeje.

Ezen (belső) okfőt azonban a pelagianusok egyedül az ember szabad akaratában helyeztén; a mi ismét téves.

A hit ugyan a hívők (szabad) akaratában áll, hanem szükséges, hogy előbb az akarat Istentől, a kegyelem által előkészítessék. És ennyiben a hit, a beegyezést tekintve, mely a hitnek főténye s Istentől van, ki bennünket bensőleg indit a kegyelem által.“¹⁾

¹⁾ Ad fidem duo requiruntur; quorum unum est, ut credibilia proponantur, aliud est assensus ad ea.

Quantum vero ad assensum . . . causa exterius inducens, sicut miraculum visum vel persuasio hominis inducentis ad fidem, non est sufficiens causa . . . Et ideo oportet ponere aliam causam interiorem, quae movet hominem interius ad assentiendum . . . et est principalis et propria causa fidei. Hanc autem causam Pelagiani ponebant solum liberum arbitrium, sed hoc est falsum.

Credere quidem in credentium voluntate consistit, sed oportet quod voluntas praeparetur a Deo per gratiam. Et ideo fides quantum ad assensum, qui est principalis actus fidei, est a Deo interius movente per gratiam. Summa Theologica II-a II-ae q. VI. art. I.

Ezek szerint a ker. hitet úgy értelmezhetjük, mint a szabad akarat- és észnek, az isteni kegyelem befolyása által való beegyezését az Istentől kinyilatkoztatott igazságokba. A hit tehát a kegyelem ajándoka, a mennyiben először, tárgyát oly igazságok képezik, melyeket Isten az ő szövetség profétái, s utoljára tulajdon fia által nyilvánított, és a mennyiben másodszor a hit elismerése, Isten atyai gondviselésének befolyása, s az emberi léleknek ebből származó gerjesztése, megvilágosítása, s megerősítése által történik. Miként az orvos gyógyítja s erősíti a gyenge szemet, úgy gyógyítja, erősíti s világosítja meg Isten szeretetében az ész beteges gyenge szemét, hogy a kinyilatkoztatás isteni igazságait átlássa s elismerje. Ez a hit elismerésének egyik része, az Isten műve. De ezzel meg kell egyeznie a másiknak, az emberi lélek minden tehetségei szabad cselekedetének, mely vidáman s örömtelven engedi át magát a kinyilatkoztató Istennek s végtelen hálával dicsőíti Őt, hogy gyarló gyöngeségétől megszabadította. Mind a két cselekedet összevéve teszi aztán az emberiség történetében azon csodát, azon erős állhatatos hitet, azon szent meggyőződést, mely minden, pusztán emberi meggyőződést oly annyira fölülmul, s a hitnek oly számtalan vértanút szerzett.

Ezen kettős, erkölcsi s józan szabadságban áll tulajdonképen az emberi szabadság lényege. Ki ezt bírja, az bírja a valódi emberi méltóságot, habár minden más szabadság hiával volna is. A ki ezt nem bírja, meg van fosztva az emberi méltóságtól, legyen bár minden más szabadság, s hozzá minden emberi dicsőség birtokában. Ezen kettős szabadsággal való visszaélés az akaratra nézve a rosznak, az észre nézve a hazugságnak választásában áll. E visszaélés vezet aztán az ember legmélyebb lealacsonyodásához, ha t. i. az ember azon akaratral, melyet a legfőbb jónak szabadon alá kellene vetnie, végre a gonosz szenvedélyek, — s azon észszel melylyel az örök világosságot kellene megismernie, a hazugság és setétség rabszolgájává lesz.

E kettős szabadságról szól maga az isteni kinyilatkoztatás és a szentírás is.

Midőn az Üdvözítő egykor (Ján. 8, 31.) a zsidókkal beszélt, kik a népek közt Istentől nyert szabadságukban büszkélkedtek, ezt mondta nekik: „Ha ti megmaradtok az én beszédemben, bizonynyal tanítványaim lesztek. És megismeritek az igazságot, és az igazság megszabadít titeket. Felelének neki: Ábrahám ivadéka vagyunk, és soha senki-nek sem szolgáltunk. Miképen mondod te: Szabadok lesztek? Felelé nekik Jézus: Bizony, bizony mondom nektek, hogy minden, a ki bünt cselekszik, szolgálja a bűnnek. Ha tehát a Fiu megszabadít, valóban szabadok lesztek.“

Ebből foly a másik gondolat is, mely oly gyakran fordul elő az apostol leveleiben, hogy a valódi szabadság abban áll, ha önkénytes szolgálai vagyunk az Úrnak. Ugyanis azt mondja az apostol: „Kiki a mely hivatásban hivatott, abban maradjon. Ha mint szolga hivatál, ne gondolj vele. mert ki az Urban mint szolga hivatott, az Úrnak szabadosa; hasonlóképen, ki mint szabados hivatott, az Krisztus szolgálja.“¹⁾

De különösen azok esztelenségét emeli ki a szentírás, kik más szabadság után törekszenek, és az igazi erkölcsi szabadságot nem birják. Ily emberek megragadó leírása, mely betű szerint, minden vonásaiban alkalmazható korunk oly sok embereire, foglaltatik Péter II, 2. Az apostol ott oly emberekről beszél, kik minden elüljáróságot megvetnek, vakmerőségök- s önteltségökben nem irtóznak mindenütt szakadást előidézni, kik rágalmazzák azt, a mit nem értenek, kik érzéki kéjbe merült vázak, kiknek szemek házasságtörés- s bűnnel telvél, kik másokat testi vágyak által kicsapongásra ingerelnek, s e leírást azon emlékezetes szavakkal végzi: „szabadságot igérvén nekik, — t. i. az általok elcsábított embereknek, — holott ők a romlottság szolgálai.

¹⁾ Kor. I. 7, 20. 21. 22.

Az erkölcsi s meggyőződési szabadságban birjuk minden más szabadságnak alapfogalmát s valódi értelmét, a mint később látni fogjuk.

V. Hit és szabadtudomány.

Mielőtt azonban a politikai szabadság vizsgálásába ereszkednénk, itt egy tévedést kell megszüntetnünk. A legmindennapibb azon állítás, hogy szabad tudomány, szabad meggyőződés a katolikusnál lehetetlen. E nézet kétségkívül megegyezhetetlen sarkigazsághelyen állítatik fel elleneink nagy része, s a napi sajtó szövegívei által. Ennek két igen feltűnő nyilvánítása jött napvilágra a legújabb időkben. Néhány hónap előtt hirdették a lapok, hogy Königsbergben, az egyetem tanárai között azon kérdés merült föl, vajon az eddig kizárólag protestans tanintézetnél, alkalmazhatók e jövőre katolikus és zsidó tanítók is? Ez alkalommal az egyetemnek egy, szabadelvű irányáról ismeretes tanára által, azon nézet emeltetett érvényre, hogy zsidók szó nélkül alkalmazhatók, de katolikusok nem, mert ezeknél szabad tudomány lehetetlen. Szinte lehetetlen bennünket katolikusokat nagyobb hazugsággal s nehezebb megbántással illetni. Gonoszabb történt még a tübingai egyetemnél. Midőn t. i. az 1857 april 8-ki szerződés IX-ik részében azon határozatot hozta, hogy a kath. theologiai kar, az egyházi tanítói hivatalra nézve a püspök vezetése és felügyelete alatt áll, hogy tehát ez a tanárok- s előadóknek a theologiai tanulmányokra felhatalmazást és küldetést osztogathat, és azt belátása szerint ismét visszavonhatja, a hitvallástételt kiveheti, füzeteket s tankönyveket is megvizsgálhatja: a tanács egy bizottmányt nevezett ki, mely megvizsgálná, ha a kath. kar ily viszonyok közt lehetne-e még tagja az egyetemnek, és Mohl Hugonak, a növénytan tanárának előterjesztése alapján azon nyilatkozatot tette a kormánynak, hogy a kath. theologia tanárai mostantól már nem tekinthetők

a szabad tudomány képviselőinek, és azért képtelenek lettek a tanástagjaiul is megmaradhatni.

Tehát az által, hogy a katolikus és kath. pap, egyháza s az egyházi tekintély képviselői, főképp püspöke iránt felelősséget érez, elveszti a jogot, melynél fogva a tudomány képviselőjének s akadémiai tanárnak tekintessék. Ezen urak nem is látszanak többé azt sejtteni, mily mélyen sértik a kath. öntudatot ilyes nyilatkozatok által. Sőt annyira megy a dolog, hogy a katholicismus közötti ellentétet arra vezetik vissza, s a világgal azt akarják elhitetni, mintha a protestansok részéről a józan tudomány utáni törekvés, és a katolikusok részéről, az ez elleni törekvés lett volna tulajdonképen oka az egész hitszakadásnak.

Mily egészen más színben tűnik fel a dolog, ha a történelem nyíltan előttünk fekvő, kézzel fogható tényeit tekintjük!

Luther a kath. egyház ellenében vallásának főtanául azt állította, hogy az emberi természet az eredendő bűn által minden magasabb tehetségeiben egészen megromtatott. E tanból azt következtette, hogy azért tehát az ember természeti tehetségeivel semmi legcsekélyebb, még csak természetes jót sem tehet, sőt hogy minden cselekedete bűn. De ha az emberi természet végkép meg van romolva, akkor meg van romolva természeti józan esze is. A mily bizonyos e szerint, hogy minden cselekedete bűn, oly bizonyos, hogy minden gondolata is tévedés. Ezt Luther tartotta is, s innét származik minden tudománytöli irtózata. E nézetből eredt a sola fides-rőli tanitmány is. T. i. minthogy véleménye szerint az ember végkép meg van romolva, a megigazolást sem képzelte belsőnek, az ember szívéét megszentelőnek, hanem csak külsőnek, a Krisztus igazságávali beszámításnak és betakarásnak. Ily felfogás mellett az ember természetes lelki tehetségeinek és a Krisztus által neki adott kegyelemnek öszhangzatáról szó sem lehet. A végkép megromlott természettel, az egészen megvakult észszel,

Krisztus igazsága és igazságossága külsőleg merőben el-
lenkezik. Itt tehát logikai szükségképen kell elismernünk
egy, az ember természetes gondolkodása és a kinyilatkoz-
tatás közötti, belső, egészen oldhatlan ellenmondást. Ha az
ész, melynek lényege az igazság elismerésének képességé-
ben áll, egészen meg van romolva, úgy ennek nem lehet más
értelme, mint hogy épen e képesség van egészen elveszve. Itt
tehát szabad tudomány, a természetes gondolkodás és a ki-
nyilatkoztatott igazságok eredményeinek öszhangzó egye-
sülése, teljesen lehetetlen. Itt az így alkotott embernek ál-
lapotát csak a gondolkodó lélek, s a hit tárgyai közötti ál-
landó, iszonyu ellenmondásnak lehet tekinteni. E tannál
csak egy a megfoghatatlan, t. i. hogy az ennyire megrom-
lott emberi természet, miként juthat csak ezen sola fides-hez
is, Krisztus igazságosságának ezen hiszékeny elsajátításá-
hoz, vagy azon állapota fölötti rémüléshez, melyekről Lu-
ther beszél.

Az egészen megromlott emberi természet, és az akarat
szolgaságáról való ezen tan ellen lépett fel a kath. egyház,
a legnagyobb elhatározottsággal. E pont volt az ó-egyház,
s a reformátorok közötti összes vitának főtárgya. ¹⁾ Luther
tana Krisztus érdemeit emelni látszott, — innét a katholiku-
sok öngazságossága fölötti sok szemrehányás, — de való-
jában az ember józan eszét s szabadságát lábbal tapodta,
s a rationabile obsequium-ot, az észszerű isteni tiszteletet,
az ésszerű hitet lehetetlenné tette. Az egyház ellenben
Krisztus érdemeit nem csak ugyanazon teljes mérvben el-
ismerte, hanem a józan gondolkodás s az erkölesi szabadság
jogait is megmentette. Ugyan mi lett volna a világból, ha
Luthernek az emberi természet végképen megromlottságá-
ról szóló tana, összeköttetésben az állam mindenhatóságá-

¹⁾ Mindazoknak, kik e nagy igazságok- s tényekről komolyan fel-
világosítani kívánnak, M ö h l e r S y m b o l i k-ját ajánljuk, azon hal-
hatatlan könyvet, melyben az igazság egész komolysága- és élességével,
a szeretet és gyöngédség szelleme oly nagy mértékben egyesül.

val, csak egy századra is általánosan behozathatott volna. Még nem haltak el az első hitújítók, már is a humanisták, kik hatalmas tudományszomjukat a kath. egyháztól nyerték, s a hitújítás kezdetét örömmel üdvözölték, öreg korukban sirjaik előtt állva könyeztek minden tudomány elenyésztésén.¹⁾

A kath. egyház tanát következő pontokban lehet összefoglalni:

Az ember az eredendő bűn által minden természetfölötti kegyelmet elvesztett.

Ellenben a természeti ajándékokat, melyek emberi észszerű természetének lényegét alkotják, szabadakarátát, józan eszt, nem vesztette el; ezek csak meggyengültek és megsérültek.

Az ember következőleg semmi természetfölötti jót nem eszközölhet.

De Krisztus természetfölötti segedelme nélkül tehet magában véve némely jót, megismerhet némely természeti igazságot.

Azért a pogányoknál is találunk sok jót, és némely igazság-ismeretet.

Továbbá azért nem értendő a megváltás egyedül úgy, mint Krisztus igazságosságának beszámítása, és az ember bűnének csupán külső befedezése, hanem mint helyreállítás és felgyógyulás.

Végre a kinyilatkoztatott igazság azért nem tekintendő a romlott emberrel való ellenmondásnak, hanem a szellemi ember mély belsőségű, boldog felgyógyulásának s felmagasztalásának. Az leereszkedik hozzá kegyelemben s könyörületességben, meggyógyítja sebeit, megerősíti s fel emeli Isten szemléléseig.

E tétéleket tanította az egyház folytonosan; azon ál-

¹⁾ Lásd: Geschichte der Universität Erfurt, von Dr. Kampschulte, és: Die Reformation, ihre innere Entwicklung und ihre Wirkungen im Umfange des Lutherischen Bekenntnisses von I. Döllinger. I. kötet 410 l. s. tovább.

litást, hogy a kereszténység minket észellenest hinni kényszerít, iszonynyal vetette el. Minden iskoláiban ezen tétel állítatik fel sarkigazsággépen: a mi észellenes, azt nem lehet s nem szabad hinni. Attól függ tehát, hogy elleneink az egyház tanainak észelleneségét bebizonyítsák. Erre azonban a keresztény vallás semmiféle, akármely századbeli ellensége sem mehetett rá. Hazudság és beestelenítés tehát, ha német egyetemek tanárai azt fogják ránk katolikusokra, mintha mi hitünk által eszünk lealacsonyítása- s elnyomásának nyomorult állapotára lennének kárhoztatva, holott az egyház épen azért vivta nagy harczeit az ó-orthodox protestantizmussal, mert a protestansok az akarat szabadságát és az embernek az Isten kegyelméveli szabad, józan együttmunkálását tagadták. ¹⁾

De honnét származik ama nevezetes tünemény, hogy a divó észhitű protestantismus a kath. egyházat, mint az emberi ész és szabadság ellenségét támadja meg, melyet pedig ez védett a protestantismus alapítói ellen? Ez nem csak az előítéletnek, mindenesetre iszonyu hatalmából magyarázható, hanem és főképen abból, hogy a protestans észhitűség, az ó protestans orthodoxia elleni, részben feljogosított visszahatása által, épen az ellenkező végletbe esett, és most az ész és szabadakarat föltétlen függetlenségét vitatja, mely semmiféle tekintélyvel, és azért az ember, mint Istentől s Isten rendtartásától függő teremtmény természetével

¹⁾ Hogy a reformatio korában a hitújítók s az egyház között e sarkpont körül forgott a vita, azt a hitszakadás kezdője maga is gyakran, és pedig a legvilágosabban bevallotta; de sehol világosabban, mint a szolgál-akaratról (de servo arbitrio) irt könyvében, hol rotterdami Erasmusnak a szabad-akarat mellett hozzá intézett irata ellen harczol. A bevezetésben dicséri Erasmust, mivel jól vette észre, hogy Luthernek harczában a kath. egyházzal, nem olyan mellékes dolgokról van szó, mint a bucsú, tisztítóhely, szentek tisztelete, hanem mindenek előtt és fölött a szabadakaratról s a kegyelemmel való szabad együtt munkálásról; azután oly figyelmetlenség- és csipősséggel, melynek mása alig van, egész tana alapjául az emberi akarat abszolút szolgaságáról szóló tételt állítja fel.

sem férhet össze. Ezért vesztette el ezen észhitőség, a tekintély és szabadság egyesülésének, s a jogosult tekintély észszerű és szabad elismerésének minden helyes fogalmát. E tárgyról alább fogunk összefüggésben szólni. ¹⁾

VI. Az állam két alapiránya.

Azon térre jövünk, melyen a kath. nyilvános véleménynek, különösen pedig a kath. politikai sajtónak tulajdonképpen zászlaját kítűzni s harcolni kell.

Mindenütt, hol emberek társaságban élnek, két alapirányt különböztethetünk meg: az egyik, mely a tagokat összetartani akarja, a másik, melynél fogva magok a tagok egyediségükben, egymástóli különbözőségükben, különféle-ségükben érvényesítik magokat.

Mindkét irány magában véve jogos s közvetlenül a társulás természetéből származik, mely nem képzelhető sem egyesülés, sem egyesítendő tagok nélkül. A hol egyik vagy másik hiányzik, a hol egyik a másikat megsemmisíti, ott a társaság fogalma megsztünik.

E két alapirány közti helyes viszony és kellő összhangzat, az emberek minden összeköttetésének, az egyháznak s államnak, és az ember társas természetéből mindenütt önkényt alakuló számtalan egyes egyleteknek fő feladata, virágzásuk s céljaik elérésének fő feltétele. Minél magasabban állanak a tagok, minél bensőbb a kötelék, mely őket egybefűzi, annál tökéletesebb maga a társulat, és megfordítva.

Az ily egyesülésnek legmagasabb s legtökéletesebb képe, az Isten által benne letett eszme szerint való kath. egyház. Meg van ebben mind a két elem a maga tökéletességében, egy részről az ember, minden sajátos tehetségével, teljes egyéniségében és sajátosságában egész a legmaga-

¹⁾ Lásd XXVI. „Szabadság az egyházban; egyház és tekintély.“

sabb tökélyig kiképezve, más részről, a minden emberi fogalmat sokkal túlhaladó szent kötelék, mely Istennel mindnyájokat örök közösségbe fűzi, s oly benső, hogy kifejezésére a szentírás sem talál más hasonlatot, mint az egy emberi testben levő tagok összeköttetését.

De ha más társulatok nem bírnak is oly magas feladattal, sem annak elérésére oly meghatározott eszközökkel mint az egyház, mégis megkell felelniök a társulás ama föltételeinek; és különösen azon egyesület, melyet mi államnak nevezünk, annál tökéletesebb lesz, minél magasabban áll tagjainak egyénisége és személyisége, és minél szorosabb a kötelék, mely őket egybefűzi.

Az állam-életben azonban mindkét iránynak halálos ellensége az ö n é r d e k. A mint ez egyiket vagy másikat hatalmába keríti, a szerint, vagy tagjaiban elaljasul, vagy összeköttetésében szétbomlik az állam. Most már tehát tekintsük az állam mind két irányát belső joguk szerint, s vegyük szemügyre elfajulásukat, ha az önzés hatalmasodik el felettök. Ez által e szavaknak: s z a b a d s á g és f o r r a d a l o m egy részről, más részről: v a l ó d i t e k i n t é l y és k é n y u r a l o m (absolutismus) meg fogjuk ismerni valódi értelmét.

VII. Polgári, társadalmi szabadság.

A polgári, társadalmi szabadság az első alapírányának joga, mely az állam tagjaitól származik, — az ezzel való fő fokú önző visszaélés képezi egy részét annak, a mit mi forradalomnak nevezünk.

Az állam méltósága mindenek előtt és fölött tagjainak személyes méltóságától függ. Az oly test, melynek tagjai betegek, egészben véve sem lehet egészséges test; egy rossz kövekből emelt ház, egészben véve sem lehet erős épület; szintugy az emberekből alakított közösség sem juthat az erkölcsi méltóság magas fokára, ha egyes egyénei-

ben az emberi méltóság el van nyomva. A magas méltóság, melyet a kereszténység ad az embernek, kölesönzi főképen a keresztény államügynek ama hasonlíthatlan túlsúlyt minden nem-keresztény nép fölött. A megszentelés, melyet a kereszténység közöl a közhatalommal, e tekintetből csak második helyet foglal. E magasztos erőt még ott is nyilvánítja a kereszténység, hol életének csak erőtlen részei tartattak fen. Ha csak egy gyenge sugára hat is be a nép lelkébe ama mennyei világosságnak, hatalmas ösztönt nyer az, s megóvatik az ó pogány lealjasodásba sülyedéstől. Abban áll főképen a keresztény állam lényege, hogy az azt alkotó emberek keresztények, s a keresztény méltóság magasára jutnak, nem pedig abban, hogy a közhatalom magát keresztényinek nevezi, vagy hogy egynémely külső ker. szokást gyakorol.

De az ember személyes méltósága, mint már láttuk különösen a szabadságtól függ; és bár e szabadságnak valódi s tulajdonképeni lényege az erkölcsi szabadság, mindazonáltal a politikai s társadalmi szabadság is nagy becsesel bír. Azért most ennek lényegét közelebről vizsgálандjuk.

VIII. Önkormányzás.

A szabadság lényege mindig s minden téren a belső okokból eredő, külső kényszerítés nélkül való szabad önelhatározásban áll. E szabad önelhatározás és választás egyzersmind a politikai s társadalmi szabadságnak is szükséges föltétele. Ez tehát lényegileg abban áll, hogy az ember személyi, politikai s társadalmi életében, a mennyiben önmagáról gondoskodhatik, s másnak jogaihoz sértőleg nem nyul, választása szerint való, legszabadabb önelhatározást élvezzen, hogy tehát saját ügyeinek kezelésére önmaga is feljogosítva legyen. Innét e szabadság igen jól, önkormányzásnak neveztetik.

Hogy azonban e szabadság igazi legyen, nem szabad

az egyénnek csupán a legközvetlenebb személyes ügyeire vonatkoznia, hanem azon társas egyletekre is, melyekben életét tölti. Az ember természeténél fogva annyira társas, hogy magára hagyatva nem is élhetne. Alig születik, már is szüksége van az első alapszövetségre, a családra, csak hogy gyarló életét fentarthassa. Így alakulnak körülötte a társas összeköttetések mindig tágabb körei. Valamint a vízbe dobott kő számtalan kört képez, melyek egymást körülkerítik, úgy van az ember élete is. A legkülönfélébb egyesületekben forog ez, melyeket az ember részint állandó alakban előtalál, mint a család, község, állam, vagy melyekbe szabad választása szerint, különös célok elérése végett lép. Mind e körökben az önkormányzás joga, azon jog, melynél fogva az ember maga határozza el magát valamire, a családban a községben, a tartományban, azon testületekben, melyeket az emberek képeznek, a politikai, társadalmi szabadság valódi lényege. A hol ez hiányzik, ott nincs szabadság.

E társadalmi, polgári, politikai szabadság nagy becsét szemlélni, lesz még többször is alkalmunk. Előlegesen elég legyen megjegyezni, hogy ez idomítja a nyilvános életre az ember jellemét, az államélet legalsóbb viszonyától a legfelsőbbig; hogy ez az állam élet igaz, ép és valódi viszonyokon alapuló nézeteinek nagy iskolája, hogy ez kölesőnöz magának az államnak is erőt s méltóságot.

De magától értetik, hogy az önelhatározásnak e joga, nem korlátlan, nem souverain függetlenség, sőt inkább azon kötelességet foglalja magában, hogy minmagunkat korlátoljuk, Isten törvényének, az általa mindenütt megalapított rendnek magunkat alá vesszük, és mindazoknak jogait, kikkel érintkezünk, tiszteletben tartjuk. A szabadság azért nem zárja ki az engedelmességet, sőt a legbensőbbben össze van vele kötve, s csak tőle nyeri igazi megszentelődését. Az isteni gondviselés minden teremtménynek, melynek éltet adott, kijelölte valódi állását, felsőbb vagy alsóbb

rendben, végtelen különféleséggel, s mennél jobban tölti be minden teremtmény a neki rendelt állást, annál nagyobb mértékben áll elő ama fönséges világrend, melyben minden teremtmény eléri legmagasb rendeltetését és boldogságát. Épen abban rejlik az embernek, mint eszes teremtménynek adott szabadság jelentősége, hogy Istennel e világtervén közremunkál az által, hogy abban az Isten által neki rendelt állást fölkeresi, s azt Isten akarata szerint betölti. Ez minden, a család s állambani életmunkásságáról áll, s így szabadsága mindenütt engedelmisség.

IX. Forradalom.

Ha a testnek valamelyik tagja a többiek rovására akarna felgazdagodni, a rend szétbomlanék, s maga a test feloszlanék. Az állami életben a tagok ezen önzése, a forradalom szelleme. Az önzés, önérdek, a kath. erkölestan fogalmai szerint főképen abban áll, hogy az ember becsületét s akarátát, Isten dicsősége s akarata elé helyezi, s képzelt javát, embertársai jogainak sérelme által akarja előmozdítani.

Hogy a forradalom lényegét alapjában megismerhesük, csak e fogalmat kell állami viszonyokra alkalmaznunk. A szabadság, ha mindenki irányában az Isten törvénye s az igazság szelleme által kormányoztatik és vezéreltetik, az ember akarata, mely maga magát korlátolja s az Isten által neki rendelt állást önkénytes engedelmisséggel foglalja el, csodálatosan fönséges valami. Ily embereket alkot a kereszténység. De az önérdektől vezérelt szabadság, mely valójában a szív körjává, mindent lábbal taposó szenvedélylyé fajul; a kevélység, érzékiség s kincsvágytól megszállott s tova ragodott önző akarat, pusztító, mindent fölémészto tűz. Ezen önzés, harczolva az állami renddel, melyet lerántani s aztán magához rántani akar, hogy magát mindenek rovására kielégítse, a forradalom, a szellem, melyet különösen most mindenütt előtűnni látunk.

Innét kitünik az is, mily szoros összefüggésben van mindenütt a politikai szabadság, az erkölcsi szabadsággal. Minél erkölcsösebb az ember, minél mentebb az önérdektől s a gonosz szenvedélyek uralmától, annál szabadabb lehet. A ki belsőleg önmagán uralkodni tud, azt nem szükség külsőleg megkötni. Egy igazán keresztény nép fenállhatna a legszabadabb önkormányzat mellett is; a forradalom ellenben s annak szelleme, ellensége minden szabadságnak. Az állati ember, kiről a szentírás szól, visszaél minden szabadsággal s okvetlen kényuralmat idéz elő.

X. Közhatalom, politikai tekintély, souverainitás.

A közhatalom, souverainitás, polgári tekintély gyakorlata az állam-életben, a másik alapirány joga, mely a tagokat politikailag egybeköti és összetartja; az ezekkel való önző visszaélés, kényuralom és ál-központosítás.

Az állami élet felvirágzása tehát a közhatalom, s az azt illető tekintély helyes kezelésétől függ. Valamint a kereszténység adja az állam-test tagjainak, a köveknek, melyekből az állam épülete emeltetett, az egyéneknek, a legmagasabb tökélyt, úgy adja az összetartó közhatalomnak is legfőbb eszméjét, valódi helyes mértékét, megszentelését és alapját, és megővja azt a kényuralom s ál-központosításra önző elfajulástól. A kereszténység szellemében felfogott s gyakorolt közhatalom lenne a világi hatalomnak legmagasabb eszményképe. Még a hol a világi hatalom képviselői a kereszténység szellemétől távol vannak is, mint ez oly gyakori eset az utolsó századokban, az ugynevezett keresztény államokban, a közhatalom hasonlithatlanul magasabban áll, mint minden nem-keresztény államban.

A közhatalom méltósága, állandósága s életereje azonban nem korlátlan kiterjedésétől függ, hogy t. i. mindenki helyett gondolkodjék, mindent vezessen, mindent meg-

határozzon, mindent igazgasson, hanem egészen ellenkezőleg főképp attól, hogy a hatalommali önző visszaélést kerülje, hogy azon tevékenységre szorítkozzék, mely természet-s észszerűleg illeti, s végre hogy az őt illető tevékenységet lehetőleg legtekélyesebben gyakorolja.

Egy tévedés sem ártalmasabb s általánosabb mint az, mely az állam erejét a közhatalom kiterjedésében keresi. Ez ép oly esztelenség, mintha az emberi testnek egészségét terjedelméből akarnák megítélni. Minden emberi dologra nézve, szépség- gyöngédség- és finomsággal teljes isteni alap-törvény, a tekintély s szabadság közti viszonyhatás. Minden tekintély, még az atyai is, mely a gyermeknek első fejlődésében ellenszegül, maga a Krisztus által egyházában alapított tekintély is, mely a lélek ezen szentélyére, ezen Istentől minden lénynek adott szabadság s önelhatározásra való tekintet nélkül gyakoroltatik, ártalmas hatású. A tulajdonképeni állam-életben számtalan az egyéniség: először maga az ember, aztán mindazon erkölcsi személyek, mint a jogi nyelv oly szépen nevezi, a sok szerkezet, melyekben az emberi élet mozog, s mely mindazon egyéniségeket az állami kötelekben egyesíti. Ha már az államélet e legfelsőbb tagja túllépi kórlátait, és az állami s társadalmi élet minden más szervét fölemésztí s felfalja, ez élet lesz ugyan, hanem csak látszólagos, valamint a betegség is élet, de mely a halálba vezet. Minél inkább követi ezen irányt a közhatalom, annál bizonyosabban elhanyagolandja saját terét, annál bizonyosabban hibázandja el feladatát, mindenek romlására.

Ezen, a közhatalmat tulajdonképen illető tevékenység, három fő t ér re szorítkozik.

Első tere, mondhatnám a világi főuraság koronájának első s legkitünőbb drágaköve, a jogosság ápolása. Mi minden történhetnék még itt az emberiség felvirágzására? Legyen elég ennek rövid kijelölése.

Ide tartozik először minden jog törvényes védelme, összekötve gyors s olcsó igazság-szolgáltatással. Mily sok-

hiányzik még nálunk a polgári élet e legfőbb javaiból! A kor követelései közül egy sem jogosabb mint az, hogy minden jog a maga védelmére bíróságot is találjon. Bizonyára ezen irányt kell pártolni a kath. sajtónak minden erejéből. Az elnyomott jog védelme a kereszténységben mindenkor magas erkölcsi erénynek tekintetett.

Másodszor, a jogszolgáltatáshoz tartozik a törvényhozás, mely a közhatalomnak valóban főséges joga. De e tekintetben is rosztól áll egész jelenlegi államügyünk. A törvényhozásnak nem csak igazságosnak, hanem egyszerűnek is kell lennie. Mily különbség hajdan és most! 'A régi szászhoni törvény (Sachsenspiegel) előtt, nem volt Németországban írott törvénykönyv. Német elődeink szerették a jogot, mélyen kiképzett jogérzettel s jogviszonyaikra nézve tiszteletre méltó szabályokkal bírtak ők. De a jog élt bennök, szóhagyományaikban, szokásaikban és érzelmeikben. S ez által volt lehetséges a jog terén az önkényesség, s az önitélet Mily szép lehetett az ily törvényszék, ha német férfiak a joggal öntudatukban, valamely pörös ügyben a bírakat körülvették s minden védvet és ellenvédvet, úgy szintén az ítéletet megbírálni s megérteni tudták. Mi másképp van ez, mióta a pogány Róma elvei vegyültek a német elembe! Csodálatos! a keresztény Róma ellen tiltakozik a divó korszellem, de a pogány Rómát imádja. Bánt, gyaláz bennünket mint ultramontanokat, mert a római püspököt az egyház központja gyanánt tiszteljük, s ő maga a pogány ultramontanizmust szolgálja s nem ismer magasabb célt, mint népünk ó-német szellemét, pogány elvekkel megmérgezni.

A gyártmányok korában élünk, s a mai állam valóban törvényhozási-gyár lett. A törvények valósággal özönlének, s a számtalan állandó törvényhozó testület szünet nélkül új törvényeket hoz, a számtalan kormánylap új rendszabályokat hirdet. Mostani követeink azt tartják tulajdonképi hivatásuknak, s annál inkább tekintik magokat világboldogító-

nak, minél több új törvényt készítenek. Kimondhatlan büszkeséggel tekintik magokat e törvénycsinálás tényezőinek. A mai korszellemnek eszményképe ez lenne: minden évben a legújabb felvilágosodás és értelmiség haladása szerinti új szavazattöbbség, új miniszterek, új hivatalnokok, s mindenre, s minden fölött új törvények. Mily nagyon megingattatik így a törvény iránti tisztelet! Innét van az, hogy az összes népnek legnagyobb része a törvény ismeretéből, azaz annak, a mi jogos, tudásából, tökéletesen ki van zárva. A jogismeret inkább, bizonyos kaszt ügye, a bíráké és az ügyvédeké, kik egész életükben vele foglalkoznak. A ki nincs oly helyzetben, hogy tanulmányait bevégezhesse, az egyetemeket látogathassa, éveken át minden törvénykönyvet s a rendszabályokat tanulmányozhassa, s végre hogy a legfőbb törvényszékeknek minden, gyakran ellenkező ítéleteiről tudomást szerezhessen, annak egészen le kell mondani arról, hogy személyesen megítélhesse, mi a jog az országban. A német hazának minden ezredik lakója közül alig találhatik egy, ki honának törvényeit némi tökéletességgel ismerje. A többi, minden jogi és pörös ügyben inkább vagy kevésbé azon ember helyzetében van, ki oly országban utazik, melynek nyelvét nem érti. Ezeknek vezetőt kell választaniok s vakon ráhagyatkozniok, s úgy tudják meg aztán, pöreiknek hosszú huza-vonája után, hogyan állnak. Innét van egyszersmind a nagy jogbizonytalanság is. Egy pörnél sem lehet az eredményt csak némi bizonyossággal is előrelátni. A nép minden pörnél úgy érzi egyrészt magát, mint a játékos, ki valamely hazard-játék kimenetét várja. Innét magyarázható azon különös fontosság, melyet a felek valamely ügyes ügyvéd megnyerésében helyeznek. Ez által azon meggyőződés nyilvánul, hogy az eredmény inkább az ügyvéd ügyességétől, mint a dolog jogosságától függ. E szerencsétlen körülmények okai aztán, hogy a jog mindinkább enyészik a nép öntudatából, hogy az nem tekintetik többé a lelkiismeret, az erkölcsi élet dolgának, hogy lelkiismeretlenül, már csak az tartatik igaznak,

a mi a törvényszék előtt nyer, ha a lelkiismeret tiltakozik is ellene. Igy ingattatik meg a jog-érzület, az állami rend alapozlopa. Mennyi történhetnék itt a törvények egyszerűsítésére, s minden kétértelműség elhárítására.

A közhatalom tevékenységének második főtere, mindannak jóakaró gyámolítása az államban, a mi jogosan fenáll, — ismét nagy tér a legüdvösebb tevékenységre.

Az ember úgy van alkotva, hogy sokoldalú segítség nélkül magát se nem tarthatja fen, se minden tehetségeit ki nem képezheti. Ha életünket tekintjük, úgy találjuk, hogy minden nap számtalan ember segítségével élünk, mind lelkünk mind testünk szükségéit illetőleg. A közhatalom tehát ne csak gondosan védje mindenkinek jogát, hanem adja meg mindent azon segélyt is, melyre az államhoz tartozóknak, földi érdekeik felvirágzására szükségök van; s egyzersmind ápoljon s gyámolítson minden erkölcsi jót mindaddig, míg az, az önkormányzás jogának sérelme nélkül történhetik.

Végre harmadik főfeladata a közhatalomnak, az állam képviselote a népek közlekedésében, s ennek eszközlése. Mily haladás volna itt is lehet, a kereszténység legegyszerűbb elveinek alkalmazása által! A nemzeteknek egymáshoz való viszonyaik most nagy részt az önzés követelményei, s az ököl-jog szerint alakulnak, mely finom s eseliszövényes világokosság hizelgő álszinével van eltakarva. Ha e viszonyok igazán s őszintén az igazság és szeretet azon elvei szerint méretnének, melyek szerint embertársához való viszonyát minden keresztény rendezzi, hacsak nem akarja magát csalónak s rablónak tartani, mi másképp lenne minden! Az igazság s jogosság legegyszerűbb elveinek érvényesítése a nagy politikára nézve, valóban magasatos földadata a kath. sajtónak.

XI. Állam Isten kegyelméből.

„Isten kegyelméből“ — oly szó, melylyel mind a jó barátok, mind az ellenségek sokfélekép visszaéltek. Mily sokan vannak mindkét részen, kik annyi fáradságot sem vesznek magoknak, hogy e szónak igazi jelentése fölött elmélkednének, és avval tisztába jönnének. Ezenfelül, itt is amott is, keserü szenvedélyességgel harcolnak annak jogossága fölött, holott a kölcsönös megértésnek első föltéte, a szó értelmébeni megegyezés hiányzik, sőt ellenkezőleg, a legnagyobb önkényü elfogultság uralkodik a jelentésre nézve, melyet a másik fél ezen szóval egybeköt. Megvallom, hogy én az Isten kegyelméböli királyságot, mint azt a hitujítás óta sok kath. és nem kath. fejedelem és ezek szolgálai értették, kárhoztatandó bálványozásnak tartom; míg másrészt józan értelemben azt, az észben és a kereszténységben gyökerezett győzelemteljes igazság-, minden világi úraság egyedüli elégséges alapja gyanánt tiszteltem. A kath. sajtónak ebben is mindig szeme előtt kellene tartani az igazi értelmet, s színet nélkül ostromolnia egy részről az Isten kegyelméböli igazi királyság elleneit, más részről annak ál-hívei általi elferdítését.

„Isten kegyelméből“ először nem annyit tesz, mintha Isten a közhatalmat bizonyos személynek adná át. Sokan voltak a fejedelmek közül, kik jogtalan erőszak által jutottak uralomra, míg utódaik háborithatlanul nevezhették magokat „Isten kegyelméből“ valóknak. Valamint a birtok Istentől van, bár annak szerzési módja nem mindig egyez meg akaratával, szintűgy valamely hatalomnak az államban létezése is Istentől van, szereztetett legyen bár az jogtalanul eredetileg.

Másodszor „Isten kegyelméből“ nem annyit tesz, hogy a felsőbbbségi hatalom minden tette egyaránt Istentől ered, és ilyen gyanánt kellene azt tekinteni és tisztelni. Az apos-

tolok fölszóliták a keresztényeket, hogy Istenért engedelmeskedjenek a pogány császároknak, ámbár ők magok is ellenállottak nekik, ha azok jogszerű hatalmokat áthágták. A hatalom Istentől van, de nem a hatalom gyakorlása. Sőt inkább ez is, mint minden egyéb Istentől adott tehetsége és ereje az embernek, szabadságára van hagyva. Ugyanily értelemben van a szülői hatalom is Istentől, bár sokféle visszaélés történhetik vele.

Végre „Isten kegyelméből“ nem jelent kórlátlant, mindenhatót. Épen ezen elferdítésből származott némely fejedelem kényuralma. Igazán véve „Isten kegyelméből“ a legnagyobb kórlátozást foglalja magában: mert a ki Istentől származtatja hatalmát, az által elismeri, hogy ő azt egyedül Isten iránti engedelmességben gyakorolhatja, és így el kell ismernie a határokat, melyeket eléje Isten akarata, az ő parancsai, az erkölcsi törvény, az általános világrend, és a más embereknek adott jogok által szabott.

„Isten kegyelméből“ inkább annyit tesz: Az állami rend nem csupán emberi mű, hanem mindenek előtt Isten műve, és a benne létező hatalom nem emberi találmány, hanem lényegileg az emberi akarattól teljesen független, isteni intézmény. Valamint az egyetemes világrend alaptörvényeit Isten az embernek minden közreműködése nélkül alapította meg; épen úgy az ember nélkül, hatalmának teljéből rendelte, hogy bárhol éljenek együtt rendezett viszonyok közt az emberek, ott felsőbbbségi hatalomnak is kell köztük létezni, mely a történelemben nyilatkozó isteni gondviselés vezérlete által valóban létezik is. Az embereknek, e hatalmat tekintve, csak azon választásuk lehet, hogy azt vagy elismerjék, vagy ha megvetnék, ezt csak úgy tehetik, hogy egyúttal az emberi nem képzéséről és kifejléséről is lemondjanak, és barbárságba sülyedjenek. Ez az igazi értelme az „Isten kegyelméből“ szavaknak, a mint azt az ész és kinyilatkoztatás egyaránt igazolja.

Ezen értelemben írja sz. Pál: „Mindenki alávesse

magát a felsőbb hatalomnak: mert nincs hatalom, hanem csak Istentől, és a mely létezik, Istentől vagyon. A ki tehát a hatalomnak ellenszegül, az Isten rendeletének szegül ellene; a kik pedig az ellen szegülnek, kárhozatot vonnak magukra, mert a felsőbbség nem a jó, hanem a rossz tettekre nézve félelmes. Ha tehát nem akarsz félni e hatalomtól, tégy jót, és dicséretet fogsz aratni, mert Istennek szolgálja az a te javadra. Ha pedig gonoszat cselekszel, rettegj, mert nem hordja hiába a kardot, mert Istennek szolgálja ő a gonoszok megbüntetésére. Azért kötelességetek hódolni nem csak a büntetés, hanem a lelkiismeret miatt is. Fizessétek meg tehát az adót, mert ők Istennek szolgálói, kik erre vagynak rendelve. Adjátok meg mindenkinek, a mivel tartoztok: adót kinek adó, tiszteletet, kinek tisztelet jár. Senkinek se maradjatok adósak egyébbel, minthogy egymást szeressétek, mert ki szereti felebarátját, teljesíté a törvényt 1)“

Mily magasztosan van e szavakban kifejezve azon gondolat: A felsőbbség létezése Isten rendeletéből van; magok az elüljárók is Isten szolgálói; azért engedelmeskedjünk nekik és tiszteljük őket, a lelkiismeret miatt.

Ezen értelemben írja sz. Péter apostol is: „Legyetek tehát alávetve minden emberi teremtménynek Isten miatt, akár a királynak, ki a legfelsőbb, akár helyetteseinek mint olyanoknak, kik általa rendeltettek a gonoszok megbüntetésére és a jóknak dicséretére: mert ez Istennek a karátja, hogy jót tévén, elnémitsátok az oktalan emberek tudatlanságát mint olyanok, kik szabadok, de nem mint olyanok, kik a szabadságot a gonoszság takarójául használják föl, hanem mint Isten szolgálói. Tiszteljétek mindannyit, szeressétek a testvériességet, féljétek Istent, tiszteljétek a királyt! Ti szolgálak, legyetek az urak-

1) Róm. 13, 1—8.

nak alávetve teljes tisztelettel, és pedig nem csak a jószágoknak és szelideknek, hanem az irányotokban roszaknak is; mert az kegyelem, ha valaki Isten iránti lelki ismeretességből sanyaruságot tűr és bántalmat szenved. 1)“

Itt is ugyanazon dicső gondolatok foglaltnak: A keresztény Isten rendeletét ismerje el a felsőbbség létezésében; engedelmeskedjék neki, tisztelje az Isten miatt, lelki ismeretességből, mert ez Isten akarata; őrizkedjék azoktól, kik a ker. szabadság ürtigye alatt ebben őt akadályozni akarnák, és gondolja meg, hogy ezen engedelmesség nem foszt meg azon szabadságtól, mely bennünket mint keresztényeket megillet; mert mi az embernek nem az ember miatt, hanem mint Isten szolgájának engedelmeskedünk.

Ki kell itt még egyébiránt emelnünk azt is, hogy ily értelemben nem csak a királyok és fejedelmek „Isten kegyelméből“ valók, hanem minden, mi e világréndben magától Istentől rendeltetett. Minden jogszerű hatalom és minden jog ép úgy Isten kegyelméből van, mint a fejedelmek és királyok jogai.

XII. A ker. királyok koronázása.

E gondolatok főségezen kifejezvék a királyok koronázása és felkenésénél, a mint az a kereszténységben ezer év óta szokásban volt. Ennek módja és rende az egyház által pontosan ki van jelölve az úgynevezett pontificáléban, a hol a püspökök fölszentelésénél szükségkép megtartandó szokások adatnak elő. Ezek tehát a legünnepélyesebb nyilvánítása annak, a mit a kereszténység az „Isten kegyelméből“ való királyságról érzett. Miért is ebből néhány alapvontást közlendőnek tartok.

A királynak ez ünnepélyes tényre több napon át elő kell készülnie imádság és böjtölés által. Ez annál méltá-

1) Péter I. 2, 13—19.

nyosabb, minthogy e tény összefüggésben van a szent-misé áldozattal, melyben a király a kenyér s bor színe alatt az Urat fogadja magához, kinek nevében kormányoznia kell, s kinek meghagyásából az ő királyi méltósága, szolgálai által, az összes nép jelenletében, mint Istentől neki adott méltóság ismertetik el nyilvánosan. A koronázásnak, a mennyiben lehetséges, vasárnap kell történnie, s a templomnak ünnepileg fölékesítve lennie.

Az oltárral szemben egy királyi-szék állítatik fel a király, egy másik a királynő számára. De a királyi szék lépcsőinek alacsonyabbaknak kell lenni az oltár legfelsőbb lépcsőjénél, a király ez által is emlékeztetendő levén, hogy magát ne emelje a mennyei király fölé. Az oltárra helyeztetik a kard, a korona, a kormánypálcza s a szentelésre szolgálendő sz. olaj. Az ország minden püspökének össze kell gyűlni az ünnepélyre. Miután a király lovagiasan felfegyverkezve megjelent, az érsek, vagy a szertartást végző püspök először a következő szavakat intézi hozzá:

„Főnséges fejedelem! Miután te ma kezeink által, kik itt — bár méltatlanok — Krisztust a mi Üdvözítőnket helyettesítjük, a szent kenetet és az ország jelvényeit fogod megnyerni, jó lesz, ha téged előbb a teherre emlékeztetünk, melyre hivatva vagy. A királyi méltóságot nyered ma meg, s vállaidra veszed a reád bízott hív nemzetek igazgatásának gondját. Valóban kitűnő állás a halandók közt, de veszélyel, fáradalommal s szorongattatással teljes. Azonban ha meggondolod, hogy minden hatalom az Úr Istentől van, ki által a királyok kormányoznak, s a törvényhozók az igazat meghatározzák, tudd meg, hogy a rádbízott nyájról te is magának az Istennek fogsz számot adni. Először is légy áhitatos, Uradat Istenedet egész elmédből, s tiszta szívből tiszteljed, a ker. religiót s a kath. hitet, melyet bölesódtól kezdve vallottál, mindvégig sértetlenül tartsd meg, s azt erődtől kitelhetőleg minden ellenségtől oltalmazd, az egyház feljebbvalói, s a többi pap iránt illő tisztelettel vi-

seltessél, az egyházi szabadságot lábbal ne taposd. Az igazságot, mely nélkül egy társadalom sem állhat fel sokáig, mindenkinek rendületlenül szolgáltasd ki, a jókat jutalomban, a gonoszakat érdemlett büntetésben részesítve. Az özvegyeket, árvákat, szegényeket s gyengéket minden elnyomás ellen védelmezd. Minden hozzád járuló iránt légy kegyes, szelid és nyájas, a mint az királyi méltóságodhoz illik. És úgy viseld magadat, hogy ne tulajdon, hanem az egész nép javára kormányozni, s jótetteid jutalmát ne a földön, hanem az égben várni látszassál. A mit megengedni méltóztassék ki él és uralkodik Isten örökön örökké Amen.“

Ekkor letérdel a király s a következő ünnepélyes esküt mondja :

„Én . . . Isten akaratából . . . leendő királya, vallom s ígérem Isten és az ő angyalai előtt, hogy ezután Isten egyházának, s az alám rendelt népnek, erőm s tehetségem szerint törvényt, igazságot s békét fogok eszközölni és szolgáltatni, a mint azt Isten irgalmában kellőleg bizva, hiveim tanácsával tenni képes leszek. Isten egyházának főpapjai iránt is illő s törvényes tisztelettel fogok viseltetni, és azokat, mik a császárok és királyok által az egyházak részére adományoztattak s alapítottak, sértetlenül fogom fentartani. Az apátok, grófok s hűbéreseim iránt kellő tiszteletet fogok tanusítani, hiveim tanácsa szerint. Isten engem úgy segéljen s ezen sz. evangéliuma.“

Ezután imádkozza az érsek s vele a többi püspök :

„Mindenható örök Isten! mindenek teremtője, angyalok uralkodója, királyok királya és uralkodók ura, ki hiv szolgálodat Ábrámot ellenségein diadalmaskodni engedted, néped vezetőit Mózeset és Józsuét sokféle győzelemre segítetted, s fiadat, az alázatos Dávidot, az ország legmagasabb polczára emelted, és Salamont a bölcsesség és béke kimondhatlan teljével gazdagítottad, tekints le kértünk ó Ur! alacsonyságunk könyörgésére, és sokszorozd ezen szolgád . . .

fölött, kit könyörgő ajtatossággal királyunknak választottunk, áldásaid adományait, és vedd őt körül mindig s mindenütt jobbod hatalmával, hogy az említett Abrahám bizalmával megerősítve, Mózes szelidségére támaszkodva, Józsué bátorságával szilárdítva, Dávid alázatosságával felmagasztaltatva, Salamon bölcseségével fölékesítve, neked mindenben tessenek, és az igazság ösvényén mindig szilárd léptekkel járjon, és óltalmad sisakja által is biztosítva, s legyőzhetlen paizsa által mindvégig védve, s a mennyei fegyverekkel körülövezve, Krisztus szent keresztjének ellenségei fölött az ohajtott győzelmet szeréncsésen kivívja, és hatalmának félelmére tanítsa, s harcosaidnak vigan békét szerezzen. A mi Urunk Krisztus által, ki a sz. kereszt erejével, a poklot szétrombolta, s az ördög uralmának legyőzése után, diadalmasan szállt fel mennyekbe, kiben van minden hatalom s az ország győzelme, ki az alázatosak dicsősége, s a nemzetek élete és üdvössége, ki veled és a sz. lélekkel él és uralkodik Isten örökön örökké Amen.“

A fölkenés alkalmával az érsek e szavakat mondja :

„Isten, Istennek fia, Urunk Jézus Krisztus, ki az atya által a vigadás olajával kenetett meg inkább mint sorsosai, ő öntse ki fejed fölé a szent kenetnek jelen ráömlése által, a sz. léleknek áldását, és azt szived belsejéig behatni engedje, hogy e jelen látható olajjal, a láthatlan adományokat megnyerni, és a világi uralomnak igaz módon bevégzése után, vele örökké kormányozni méltónak találtassál, ki egyedül maga bűn nélkül, mint királyok királya él és diadalmaskodik az atya Isten s szentlélek Istennel egyetemben mindörökön örökké. Amen.“

Ekkor leteszi a király a hadiöltözéket, és királyi öltözetben, főpapjai és báróitól környezve, föllép a királyi-székebe, hogy szent-miséét hallgasson, mely alatt az ország jelvényeit fogadja el.

A koronázás különösen az összes jelenlevő püspökök

által végeztetik, midőn a koronát az oltárról elveszik, s a király fejére teszik. Az alatt mondja az érsek:

„Fogadd az ország koronáját, mely bár méltatlan, de mégis püspöki kezek által tétetik fejedre, az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, és tudjad, hogy az a szentség dicsőségét, s a bátorság tiszteletét s működését jelképezi, és ne feledd, hogy ez által a mi szolgálatunk részesévé lettél. Úgy, hogy valamint mi a bensőkben lelkipásztorok- s igazgatóknak tekintetünk, ugy te is a külsőkben Isten igaz tisztelője, s minden megtámadások ellen bátor védelmező gyanánt állj Krisztus egyházának oldala mellett, és az Istentől neked adott és a mi tőlünk, az apostolok s minden szentek helyett nyert áldás által kormányodra bízott ország hasznos sáfára- s áldásos kormányzójának látassál mindig, hogy a dicsőségteljes harczosok között az erények drága köveivel ékesen, s az örök boldogság jutalmával koronázottan, megváltó és üdvözítő Jézus Krisztusunkkal, kinek nevét s helyét viselni gondoltatol, vég nélkül örvendezz.“

A kormánypálcza átadásánál e következő szavakat mondja az érsek:

„Fogadd az erény és igazság vesszejét s ismerd meg általa, hogy a jókat bátoritanod, a gonoszakat megfélemlitened, az elesteknek kezet nyujtanod, a kevélyeket lealáznod, az alázatosakat felemelned kell; és nyisson ajtót neked a mi Urunk Jézus Krisztus, a ki magáról mondotta: „Én vagyok az ajtó. A ki én általam megyen be, üdvözül“; ki Dávid kulcsa, s Izrael házának kormánypálczája; ki felnyitja, és senki nem zárja be, bezárja és senki nem nyitja ki. Legyen a te vezetőd, ki a megkötözöttet a tömlőczből kivezeti a sötétség és a halálárnyékában ülöt, és mindenben méltó légy követni azt, kiről Dávid próféta éneklé: A te széked Isten örökön örökké, az igazság vesszeje, a te országod veszeje; és követve őt, szeresd az igazságot s gyűlöld a gonoszszágot, mert azért kent fel téged Isten, a te Istened,

annak példájára, kit az időben a vigaság olajával kent felsorsosai fölött, a mi Urunk Jézus Krisztust, ki vele él és uralkodik Isten örökön örökké. Amen.“

A király koronázása után kezdődik a királyné koronázása s megáldása. A király fölemelkedik királyi székéből, s a koronával fején és a kormány pálezával kezében, az oltárhoz lép, s e szavakat intézi a püspökhöz :

„Főtiszteletű atya ! Kivánjuk, hogy velünk Isten által egyesített hitvestársunkat, mint királynőt, a koronával fölegesíteni sziveskedjél, a mi üdvözítőnk Jézus Krisztus dicséretére és dicsőségére.“

Később imádkozza az érsek a többi püspökkel :

„Mindenható örök Isten ! szenteld meg e szolgálódat... kit országunk segedelmére királynőnek választottunk, a mennyei áldással. A te bölcseséged tanítsa és erősitse őt mindenütt, és a te egyházad hű szolgálónak ismerje őt el mindig, a mi Urunk Jézus Krisztus sz. Fiad által stb.“

Hogy hosszadalmasak ne legyünk, elmellőzzük a többi sz. cselekvényt, de nem hagyhatjuk el a szavakat, melyekkel az érsek a királynénak a kormánypálczát átnyújtja, melyekben oly röviden foglaltatik a ker. királynő legmagasztosabb képe. Az érsek ezt mondja :

„Vedd az erény s igazság veszejét, s légy a szegények iránt könyörületes és nyájas, az özvegyek-, gyámoltalanok- s árvákra a legszorgosabb gondot fordítsd, hogy a mindenható Isten növelje benned kegyelmét, ki él és uralkodik mindörökön örökké. Amen.“

Igy tétetik a királynő a szegények, özvegyek s árvák anyjává, mint csak az ország bármelyik irgalmas-nénikéje.

Ezen egész fönséges cselekvénynek nem kell több magyarázat. Ez szükségkép feltételez az „Isten kegyelméből“ való királyság mellett, egy „Isten kegyelméből“ való papságot is. A püspök mint maga kimondja, úgy működik itten, mint Jézus Krisztus helyettese, mint az apostolok utóda, s a királyi méltóságot Istentől adottnak, Krisz-

tus nevében, s az egyház meghagyásából ünnepélyesen elismeri. A világi királyi méltóságnak az egyház részéről az egész ország előtti ezen elismerése, egy része a régi királykoronázás jelentőségének. De az egyház itt nem állapodik meg, hanem imádkozik is a királyért, a mint azt a Krisztustól neki átadott hivatal magával hozza, és megáldja azon áldásokkal, melyeket Krisztus ruházott rá, hogy osztogassa. De mindezt nem teheti az egyház a nélkül, hogy szakadatlanul ne gondoljon a király nagy és nehéz kötelességeire, s azért a ker. koronázási ünnepélynél minden imádság s megszólítás telve van ama komoly, mesterkéletlen, nyílt intésekkel, melyek az igazsághoz oly igen méltók.

XIII. Állam, ember kegyelméből. Az állam két alapköve: Isten akarata, az ember akarata.

Ezen világ- s államrenddel, mely Istenen, s Isten akaratából alapszik, mely mindenütt csak az Isten szolgálatában áll, s Isten dicsőségére irányúl, ellenkezik ama világ- s államrend, mely csak emberekre s az emberi akaratra támaszkodik, mely csak ember-szolgálatot ismer, s mely csak az úgynevezett emberiség dicsőítésére törekszik. Az Isten kegyelméből való államnak ellenébe tétetik az ember kegyelméből való állam. Ez tulajdonképen az úgynevezett divó államnak jellege s lényege, mely csak emberi mű, s csak emberi mű akar lenni, bár ez is bir bizonyos német főiskoláknál udvari theologusokkal, kik némi evangéliumi szint igyekeznek neki adni.

Közelebről kell szemügyre vennünk ezen irányt. Bár még nem terjedt el nagyon a német nép között, hála Istennek; de azon körökben, melyek műveltségöket a napisajtóból meritik, már túlsulyra emelkedett, s félni lehet hogy inét tovább fog terjedni. Az állam és közhatalomról való ezen nézet szükségképi következménye az istentelenségnek és istentagadásnak, és azon szerencsétlen gondolkozásmód-

nak, mely minden természetfölötti rendet megtagad. A szentirással ellenkezik ezen pártnak eme dogmája: nincs hatalom az Istentől, minden hatalom mely itt létezik, a néptől van rendelve, a ki ennek ellenáll, a nép rendelkezésének áll ellene, és a nép kegyvesztését vonja magára. Igen fontos a rendszer szükségképi s rettenetes következményeit szemügyre venni, s azokat gyakran és sokféleképp fejtegetni.

Az emberek természetök szerint lényegileg mindnyájan egyenlők. Ha egyik a másikat természeti tehetségeiben felülmúlja is, ez nem mutat lényeges különbségre, sőt nagyon is mulékonyra, minthogy a tehetségek kiképezhetők, az ismeretek megszerezhetők. Az ember, csupán mint ilyen, az emberrel szemben tökéletesen független, igazán souverén. Ezen öntudat külső viszonyoknál fogva szunyadozhat, a lélek mélyében nyughatik, de kedvező viszonyok mellett, az öntudattal bensőleg összekötött igazság gyanánt kétség-telentül kitör.

Ha már az ember Istenben hisz, kitől ő s embertársai az életet nyerték; ha Istent örök igazságnak s mindenek igaz s legfőbb urának ismeri el: ezen hitben föltalálja egyszersmind a tekintély alapját is, és kötelességeit ismeri, e tekintélynek magát minden, Isten, önmaga s embertársai iránti viszonyaiban alávetni. Ekkor érti a parancsot: szeressed a te uradat Istenedet teljes szivedből, teljes elmédből és minden erődből! és e legfőbb törvényből ered aztán a legfőbb rend és alárendeltség.

Ellenben ha az ember semmi más lételt nem ismer el, csak a természetet, ha a természetben nem lát magasabb akaratot, magasabb értelmet, mint az emberi akaratot és az emberi észet, akkor természetesen elvakultságában végre szükségkép oda jut, hogy saját akaratát s eszét magára nézve legjobbnak, s mindenben elhatározónak tekinti. Így aztán az egész multtal, az egész jelennel, az egész emberi nemzettel mint olyan áll szemközt, ki gondolkozására és akaratára nézve avval nem csak egyenjogú, hanem attól

teljesen független is. Mind az, mit az emberek gondoltak, előtte csupán emberi gondolat, mind az, mit az államban, a polgári társadalomban, a vallási egyesületekben megállapítottak, előtte csupán emberi mű, mely nem szolgálhat neki tekintélyül, törvényül, zsinórmértékül. Ez által a legzabolatlanabb alanyiságnak (subjectivusmus) nemcsak ajtó s kapu nyitattik, hanem az tökéletesen otthon is van. Senki másnak nincs aztán joga őt tanítani, neki parancsolni, fölötte itélni, őt büntetni. Hiszen mások elméje, s az ő elméje, mások akarata, s az ő akarata, egészen egy vonalban állanak, s fölöttök nincs semmi. Egyetlen megkötő eszköze aztán az emberi társadalomnak a s z e r z ő d é s. De ily rendszer mellett ez sem elégséges az ember megkötésére s rendben tartására. Hisz minden halad egy ismeretlen czél felé. Nyílt kérdés aztán, lehet-e valami magában véve igaz, magában véve jó, magában véve jogos? A haladás talán azt mutatja neki, hogy a mire magát ma kötelezte, az már holnap nem lesz előtte jó, igaz és jogos. Hogyan érezze tehát az által magát lekötve? És így minden kéteessé lesz, s az összeköttetésnek nem marad más eszköze mint az e r ő h a t a l o m. E rendszernek szükséges következménye a harez, melyet minden föltétlenül független alanyiságok mindenki ellen viselnek, s az utolsó kérdés, melyet mindenki magához intézne, nem az volna: mit t e g y e k? mit s z a b a d t e n n e m? hanem: mit t e h e t e k?

Ez ama szellem, mely most az emberiség ölében forr és dül; mely majd itt majd ott egyes eseményekben pusztító tűzárként tör elő, mely az emberi társadalom alapjait rejtekben örli s rágja, mint a féreg valamely hatalmas fának gyökereit. A hazudsággal épen nem lehet játszani. A ki egyszer oda engedi magát neki, az elnyeletik általa. Játsoztak valóban az istentelenséggel s istentagadással, s még most is sokféleképp teszik. Királyok, kik magukat „Isten kegyelméből“ valóknak nevezték, nagy gúnyolói voltak minden religiónak s vallásosságnak, s az ily gondolkozás-

módot terjesztették. Semmi sem bocsátatik meg könnyebben napjainkban, mint az istentelenség. Isten megbántásaival senki sem gondol. Az istentagadás joga, már a tudomány kívánalmaul tekintetik. Annyira ment a bűn iránti érzéketlenség, hogy az Isten létét tagadó emberek tétetnek az ifjú s á g t a n i t ó i v á: Még a szó legtermészetesebb értelmének legvilágosabb elferditése is eltűretik az istentagadás érdekében, s nem iszonyodnak vallási felekezeteiktől elismerni oly társulatokat, melyek az istentagadást isteni-tiszteletnek nevezik. Nem fogja tűrni Isten, hogy az ő sz. nevével ily játék üzessék. Nem lehet valamely háznak alapját kiásni s szétromtani, a házat pedig a levegőben úgy föntartani, hogy benne tovább is kényelmes lakás lehessen. Így a világrend alapjait sem rombolhatja szét senki a nélkül, hogy végre romjai közé ne temetessék. Ha nincs természetfölötti világrend, akkor az igazság talány, a jog s jogosság talány, az erkölcsiség és az erény talány, s önnön magára nézve minden ember tökéletes független talányfejtő.

XIV. Kényuralom, központosítás.

A közhatalommal önző visszaélés, nevezze bár magát Isten kegyelméből valónak, Isten, vagy ember akaratán alapúlnak, képezi a kényuralomnak, s a központosításnak lényegét.

A kényuralom tehát a közhatalom önzése, valamint a forradalom az államtest tagjainak önzése. Mindkettő felbontja az államköteleket, amaz midőn a tagok szabadságát, egyéniségét s tulajdon életét dűlja fel, ez midőn a társulatot alapító társadalmi köteleket tépi szét; amaz a többséget, ez az egységet semmisíti meg, pedig többség és egység egyformán szükséges alkatrészei minden társadalomnak, különösen az államnak.

A kényuralom ennél fogva, természetét tekintve, a közhatalomnak mindenhatóságra, főuralomra, korlátlan-ságra törekvése, mely a személyes és testületi egyéniségek

rovására történik; oly törekvés, mely különösen mérték-
telen központosítás által nyilvánul. A kényuralom vég-
telenül uralkodásra vágyó s feltékeny; az mindenki helyett
gondolkodni, mindenki helyett cselekedni, mindenkit ta-
tanítani, mindenkit boldoggá tenni akar. Másokra csak a
munkát, a fizetést, és ha alakja szabadelvű, a választást
bizza. Minden önállóság gyűlöletes előtte, azt államnak
nevezi az államban. Csak egymaga akar fenállani, minden-
ki helyett fenállni, s mindenkinek rajta kell állni. És mel-
lesleg legyen mondva, ez gyöngeségének oka, mely minde-
nütt, minden rázkodtatásnál oly feltűnőleg jelenkezik. Sem-
mi sem jut tönkre hirtelenebben, váratlanabban is szonytűb-
ban, mint mind e kényuralmi államok. Ez onnét van, mivel
csak egy támaszon nyugszanak, s ez egygyel mindig az
egész összedől.

A régi pogányságban a római császároknál, ezen ál-
lami kényuralom nagy mértékben ki volt fejlődve. A római
császárság a bálványimádás egy nemévé képezte ki magát,
melyben maga a császár volt a félisten és főpap. Innét
származott a jogszabály: *Quod principi placuit, legis habet
vigorem, utpote cum lege regia populus ei et in eum omne
suum imperium et potestatem conferret etc.* ¹⁾, a császár
tetszése a világ törvénye. De, még Istentől is elszakadva,
épen a császár volt minden emberei bűn szolgája, és így va-
lóban a császár bűnei voltak a világ törvénye. Így termé-
szetesen szó sem lehetett az emberi méltóságról, az egyé-
niség jogáról. Szerencsére még akkor nem voltak ismerve,
mint most, a divó központosítás minden eszközei, s így még
mindig maradt egy aránylag nagy, a közhatalom által el
nem foglalt tér, a hol a személyi szabadság mozoghatott, a
mi az épen fellépő kereszténységnek a legnagyobb mérték-
ben használt.

¹⁾ Dig. de Constitut. L. I. tit. IV. L. O z a n a m. La Civilisation
au cinquième siècle. Tom. I. pag. 192.

Ezen ó-római kényuralom ellenében, mely a császárok szenvedélyeit tette a világ uralkodóivá, lépett föl a kereszténység, a világ igaz urának nevében, s ledöntötte a régi bálványt, az egy igaz Istenről, az emberi nem megváltásáról, a kötelességről Istennek inkább engedelmeskedni mint az embereknek s a császárnak, az emberi lélek belsejében levő lelkiismeret szentségéről, a lelki s világi hatalom felosztásáról szóló fönséges tana által.

A köz épkor, egészen sajátlagosan a személyi s testületi szabadság kora volt. Kimondhatlanul különféle alakjaiban az emberi élet minden terén emelkedett az fel, a német nemzetek erőteljes, romlatlan törzsén, mely hatalmas, erős személyessége által, a ker. szabadság iránt különösen fogékony volt. Emberi kezekben korlátlan hatalom nem volt még akkor. Tiszteltetett ugyan az egyház lelki hatalmában, mint az állam világi hatalmában az Istentől adott rend, oly hatalom, melynek a mennyiben az Istentől kiszabott korlátok közt mozog, nem szabad ellenállni, Isten rendelkezésének megsértése nélkül. De egyszersmind általában s mélyen átvoltak hatva s eltelve azon érzelemtől, hogy e rendben minden emberi önkény visszaélés, jogtalanság, jogsértés, következésképen hogy mindenki, a ki hivatva van mint Isten helytartója hatalmat gyakorolni az egyházban s államban, köteles magát ez alá épen úgy alávetni, mint bárki más. A pápa és a császár, a püspök s a herceg, a pap s a világi, kivétel nélkül mindnyájan el voltak telve e tudattal, hogy midőn parancsolnak és engedelmeskednek, csak az Istentől kijelölt rendnek végrehajtói, melyben mindenki köteles szorosán azon határok közt maradni, melyeket Isten törvénye az észben s kinyilatkoztatásban kiszabott. Magától értetik, hogy e vélemény mellett is történhetett különféle nagy vitatkozás, de az által az alapelv nem támadtatott meg. Innét származott azon egészen különös öszinteség, melyet a középkor oly sok vonásaiban feltalálunk. Azon szolgálai érzelmet, melyet most szolgálalkúségnek (servilis-

mus) neveztünk, akkor nem ismerték. Még azon időkben is, midőn állítólag a pápai hatalom legfőbb fokát érte el, oly őszinteséggel kárhoztatták a visszaéléseket, s az emberek személyes gyöngéit, milyenről most fogalmunk sincs.

A tizenötödik század óta azonban a ker. német szabadság e régi alapjait elhagyta, s ismét a pogánysághoz pártolt a világ. A pogányság kényuralma lett ismét a köz hatalom állásának példányképe. A mint a művészetben a ker. műveket megvetették, s az ó-kor szépség alakjaihoz fordultak; a mint a bölesészetben a középkor szellemi nagyszerű épületeit kigúnyolták, s a pogány pantheismust s materialismust a földből ismét kiásták; a mint a jogtudományban az egész német jognézetet elfeledték, s az olasz jogtanodáktól római jognézeteket s formákat sajátítottak el, hogy a német néppel mint új kényszer-ruhát felöltessék: úgy sajátították el a régi rossz római császárságtól a köz hatalom jogáról való eszméket is, mialatt az egész középkort mindinkább gúnyolni s szidalmazni kezdték. Így tért hozzánk ismét vissza a köz hatalom kényuralma, s telepedett meg Európa minden trónján, majdnem ellenmondás nélkül.

Protestans országokban ezen irány az által mozdított elő lényegesen, hogy a lelki s világi hatalom viselői közti különböztetéssel felhagytak, s mindkettőt ismét a világi fejedelmek kezeiben egyesítették. Mily gyors haladásokat tett e pogány kényuralom, különösen azon elvnek általános és rögtöni elfogadásából látjuk: „cuius regio, eius religio“, vagyis: mindenki fejedelme vallását tartozik követni. A kereszténység a lelkiismeret hatalma által döntötte meg a pogány kényuralmat, a vértanúk szembeszálltak a császárokkal, s azt mondták nekik: Nem lehet, mert tiltja lelkiismeretünk, mely csak Istentől függ. Ez volt egyszersmind az emberi méltóság helyreállítása. Az új-pogány kényuralom ellenben épen e lelkiismeretet támadta meg, mely azelőtt megdöntötte őt, s kijelentette, hogy az alattvalóknak nem szabad lelkiismerettel birniok, s lelkiismeret

nélkül kell hinniök azt, a mit fejedelmök hisz. Így történt, hogy sok protestans országban rövid idő alatt, gyakran kellett vallásokat változtatniok a szegény alattvalóknak. Például Pfalzban három vagy négyszer, Oppenheim városában pedig tizszer a vesztháli békéig ¹⁾ úgy hogy a legfontosabb ker. tanokról, majd ezt, majd azt hitték. Ez talán a legiszonyubb szörnyűség, mely valaha előfordult a világtörténelemben, mert még a római császárok, kiknél azon jogszabály állott, hogy a császár tetszése a világtörvénye, sem mertek rabszolgáik lelkiismeretébe ennyire avatkozni. A protestantismus ezen elvet minden ellenmondás nélkül magáévá tette.

Azon közhatalom mely ennyire ment, természetesen nem tisztelhetett másféle szabadságot sem, s így valóban lassan lassan semmivé is lett kivétel nélkül minden szabadság. ²⁾ A német fejedelmek főuralmokat, melynek az ó-római minta szerint korlátlanak kellett lenni, az egyház, az ország és alattvalóik szabadságának rovására képezték ki. Erre nézve azonban ismét támogatva voltak a bourbon kath. udvarok törekvései által, melyek XIV. Lajosban tétőpontra hágtak. Mint katolikus nem mondhatta a protestans fejedelmekkel: „Cuius regio, eius religio.“ E helyett azt mondta: L'Etat e' est moi, az állam én vagyok, s ezen elvet oly következetességgel vitte keresztül, hogy Franciaországban sem maradt fel az ófrank-germán szabadság egy köve sem. XIV. Lajos kényuralma aztán főpéldányképpül szolgált mindazoknak, kik utána a közhatalmat kezelték. A közhatalom kényuralma, ha az egy Angolországot, de ezt is csak részben, kivesszük, az európaiak testébe s vérébe ment által, s az állam egész lényegét át- és átmérgezte. Még azon pártok is, melyek az utolsó nyolczvan év alatt

¹⁾ Wolfgang von Gemmingen auf dem Westphälischen Friedenscongresse. Vessd össze Döllinger: Kirche und Kirchen. 55. l.

²⁾ L. Kirche und Kirchen von Döllinger.

Európában a forradalom zászlaját lobogtatják, csak névre s alakra, de nem a dologra nézve különböznek tőle. Ezt Tocqueville oly meggyőzőleg kimutatta, hogy az, a mi ancien régime-nek nevezetnek, tehát az összes európai fejedelmek kormányelvei, az utolsó századokban lényegökben tökéletesen összhangzanak a forradalom elveivel. ¹⁾ Ugyanegy szellem az két alakban, lényegökben tökéletesen azonosak. Akár a római császár mondja: „Az én tetszésem a világ törvénye“, akár a protestans fejedelem mondja: „Cuius regio, eius religio,“ mindenkinek azt kell hinnie, a mit én hiszek, minden lelkiismeretnek az én lelkiismeretemet kell zsinórmértékül elismernie; akár az úgynevezett törvényes fejedelem mondja: „L'Etat c'est moi,“ „az én akaratom az állam akarata;“ akár Robespierre mondja: „A szabadság az ész zsarnoksága;“ az ész pedig, a mit én, s a jóléti-változtatmány rendeltünk, melynek föltétlenül kell engedelmesskednetek, ha nem akartok a nyaktiló alá hurcoltatni; akár végre a divó szabadelvűség nagy profétája, Perrier Kázmér mondja: „a szabadság a törvény zsarnoksága“, a törvény pedig, a mit én a kamarai szótöbbséggel elétek szabok, — mindez voltaképen egy, kifejezése a közhatalom ugyanazon kényuralmának.

Itt már a kényuralom legdivóbb formájához jutottunk, a szabadság alakjában való kényuralomhoz. De miután e kényuralom legkevésbé van ismerve, s egyszersmind a jelenben minden valódi szabadságot végromlással fenyeget, azért ezt különösen tekintetbe kell vennünk. Mielőtt azonban ezt tennők, egynéhány másféle szakaszt szurunk közébe, melyek alkalmasak mindig több világot deríteni e fontos tárgyra.

¹⁾ L'ancien régime et la révolution. Páris 1857.

Fénelon levele a kényuralomról.

Fénelon elvitázhatlanul egyike a kereszténység legszeretetre méltóbb s legszelidebb jellemeinek. Még a nem-katholikusok is elismerik több ízben lelkének magas tulajdonait. XIV. Lajos kortársa lévén, szemei előtt nőtt fel a kényuralom. Mindenesetre rendkívüli érdekű tehát e részben az ő ítéletét hallani. Egy levelet vagyunk szerencsések tőle bírhatni, melyben oly világosan s behatólag nyilatkozik a kényuralmi államrendszerről, a mint csak lehetséges. E levél eredetisége meg volt támadva, de legújabb nyomozások szerint az kétségen kivüli. A levél magához XIV-ik Lajoshoz van intézve. Hogy elküldte-e, bizonytalan. De ez irat elterjedése annál szükségesebbnek látszik előttünk, mivel Franciaországban Bossuettől kezdve, sok kitűnő férfiú egész a mai napig elvakított e király uralkodásának külső fénye által, s a megmérhetlen kárt nem ismeri be, melyet ezen végkép rossz rendszer az egyháznak, s az egész kereszténységnek vallási, és politikai tekintetben okozott. Azért tehát e nevezetes levelet itt közöljük. Így hangzik az :

Sire!

A személynek, ki szabadságot vesz magának e levelet önhöz intézni, teljességgel nincs semmi érdeke a világon, mely kezét vezetné. Nem birta őt e lépésre titkos ellenszenv, nem sértett nagyravágyás, nem az állam dolgaiba avatkozni akaró nemtelen ösztön. Szereti a királyt, a nélkül hogy ismertetnék általa ; Istent tiszteli benne, ki a koronát fejére tette.

Őn minden hatalmával, azon javakból, melyeket bir, egyet sem adhatna e személynek, mely után vágyódnék ; s e személy szívesen eltűrne minden rosszat a földön, csak hogy megismertesse önnel azon igazságokat, melyek nélkül egy király sem lehet jó és nagy. Ha a bátor s sza-

bad férfi szavaival szól önhöz, ne csodálkozzék fölötte, mert épen ez az igazság valódi hangja, ez mutatja, hogy az igazság erős és szabad, s hogy Ön nincs hozzászokva hallásához. Oly emberek, kik szeretik a hizelgést, hajlandók ott, hol csak tiszta, meztelen igazság tűnik elő, rejtett czélokot, túlságot, és a megbántott érzékenység munkáját látni.

A királylyal egész terjedelmében meg nem ismertetni az igazságot, annyit tesz, mint rajta fölségsértést követni el. Isten bizonyágom, hogy a személy ki önhöz szól, buzgalomtól, tisztelettől, s mind az iránt, a mi Ön javával összefügg, szíves részvételtel szívvvel teszi ezt.

Ön, Sire! egyenes, nemes elmével született, de nevelői azon voltak, hogy Önt bizalmatlanná s féltékenynyé tegyék, az erényesektől távol tartsák, minden fényes érdemtől elriaszszák, hogy Önnel a hódolókat s a csuszómászókat megkedveltessék, hogy Önbe fenség-érzetet, ennek negédjét, és az iránt oltsanak be előszeretetet, a mi Önt nagygyá s dicsővé teszi.

Önnek legelőkelőbb miniszterei, harmincz év óta az állam minden alaposzlopát, előbb megingatták, aztán ledöntötték, hogy a király teljhatalmát, mely a miniszterek kezeiben, a miniszterek tulajdonává vált, a legmagasabb fokra emeljék.

Az egész udvari beszéd mód megváltozott; szót sem lehetett többé hallani a z államról, az ország törvényeiről; mindig csak a királyról, s a király akaratáról beszéltek.

Önnek bevételei s kiadásai egész a végtelenig szaporodtak. Az édig emelték Önt, mert azt a nagyságot, mely elődeiben szétszorva volt, tulajdon egy személyében egyesítette, az az: egész Franciaországot elszegényítette.

Hogy udvaránál kalandos és vészthozó fenytyűzést hoz-

hassanak be, az országló meghittjei, a királyság minden rendeinnek romjain akarták a trónt felemelni, mintha bizony Ön az által lehetne nagygyá, ha alattvalóit kisebbé és semmivé teszi, holott az alattvalók nagysága, igazi alapja minden királyi nagyságnak.

Igaz, Ön a kifáradhatlan feltékenység bizonyos nemével őrizte királyi tekintélyét, és talán nagyon is, különösen a szembetűnő dolgokban. De valójában, igazgatási ágában mégis korlátlan úr volt mindenik miniszter.

Ön az által vélt kormányozhatni, hogy azok közt, a kik kormányoztak, a kormányzási kerületeket élesen kijelölte. És ezen kerületi kormányzók uralmokat a népnél nem csak láthatóvá, hanem érezhetővé, sőt nagyon is érezhetővé tették. Ezen kerületi kormányzók kevélyek, durvák, igazságtalanok, erőszakoskodók voltak. Ravaszság nyomta el az őszinteséget. Ezen kerületi kormányzók sem a belügy kezelésénél, sem a külső alkudozásoknál nem ismertek más törvényt, mint fenyegetőzni, szétzúzni, megsemmisíteni mindent, a mi nekik ellenállott. A kerületi kormányzók soha sem beszéltek Önnel, csak midőn ezen érdekeket, melyek a minisztereket árnyékba helyezhették volna, kellett királyuktól eltávolítani. Ezen kerületi kormányzók a szünetnélküli túlzott dicséretnek hallásához szoktatták a királyi füleket, dicséretnek, melyek egész az istenítésig mentek, s melyeket Önnek, tulajdon üdveért, megvetéssel kellett volna visszautasítania.

A királyi név gyűlöltté, s az egész francia nemzet kiállhatlanná tétetett szomszédai előtt. Egy szövetséges sem állhatta ki, mert csak rabszolgáknak tekintettek.

Véres háborúk kezdettek. Így csábitott Ön miniszterei által 1672-ben a hollandok elleni háborúra, hogy a királyi hírnév megoltalmaztassék, s a hollandok megbüntessenek egynémely gúnybeszéd miatt, melyet a boszuság esalt ki belőlük, a mire innét adatott nekik alkalom az ál-

tal, hogy a Richelieu megalapította kereskedelmi törvények meg nem tartattak.

Szándékosan neveztem meg különösen ezt a háborút, mivel ez volt kútfeje a többinek, s mivel erre más nem szolgált indokul, csak a dicsőség és boszú; oly indokok, melyek soha sem üthetik valamely háborúra a jogosság bélyegét. Innét pedig következik, hogy a határoknak mindazon kiterjesztése, mely ezen háború vívmánya, igazságtalan foglalásnak tekintendő.

Jól tudom, hogy a bekövetkezett békekötések, a hódítás jogtalanságát palástolni látszanak, mivel az elfoglalt helyek ismét vissza lettek adva. De az oly háború, mely kezdetében jogtalan, szerencsés vége által soha sem lesz jogos. A békekötések, melyeket a legyőzött aláír, nem szabad akaratból történnék. Aláírják, mert torkukon a kés, aláírják a karatjuk ellen, és csak hogy a még nagyobb veszteségektől megmenekedjenek. Ugy írják alá, mint az ember odaadja erszényét, ha hallja: pénz edet vagy életedet.

Hogy tehát Ön hódításait Isten előtt megvizsgálhassa, egész a hollandi háború eredetére kell visszamennie.

Hasztalan azt mondani, hogy a tett hódítások szükségesek Ön országaira nézve. Nekem nem lehet az szükséges, a mi mások tulajdona. Csak egy szükséges igazán. Szeggy: az igazságosság.

Még azt sem lehet alaposan mondani, hogy Önnek joga lenne ama helyeket megtartani, mert azok országa határainak nagyobb biztosítására szolgálnak. A határokat biztosítani kell Önnek szövetségeiben okosság, követeléseiben mértékletesség, s oly alkalmas pontok megerősítése által, melyek tulajdon területén vannak. De a határok biztosításának szüksége nem jogosítja fel Önt arra, hogy szomszédját országától megfoszssa

Kérdezzen meg erre nézve értelmes, becsületes férfial-

kat, s ők el fogják ismerni, hogy állításom világos mint a nap.

Legyen elég ennyi Önt azon elismerésre birni, hogy egész életpályája a jogosság igazság terén kívül, tehát az evangelium határvonalán is kívül tövelgett.

Az a sok rettentő megrázkodtatás, mely Európát több mint húsz év óta pusztította, a sok vér, mely folyt mint a víz, a sok iszonyuság, a mely elkövetetett, annyi vidék, mely feldulatott, a sok város és falu, mely hamuvá tétetett, — nem egyéb, mint a szerencsétlen 1672-ki háborúnak szerencsétlen következménye, melyet Ön csupán dicsvágyból kezdett meg, hogy Hollandiában az újságírók, s bizonyos gúnyoros emlékpénzek feltalálói bűnhődjenek.

Vizsgálja meg Ön minden hízélgés nélkül becsületes férfiak előtt, vajon megtarthatja-e mindazon birtokait, melyek békekötések által lettek tulajdonává, s melyekre Ön ellenségeit oly háború által kényszerítette, a mely mellett semmi, ellene minden ok harczolt.

Épen e háboru valódi kútforrása mindazon rosznak, mely alatt Francziország még most is nyög. E háboru óta, Ön a helyett, hogy a méltányosság s mérséklés szellemében kötött volna békét, a béke föltételeit, mint parancsoló dictátor akarta a világ elé szabni. És épen ezen, a békét erőszakoló önkény oka, hogy a béke nem lehet tartós. Önnek szégyennel lenyomott ellenségei csak arra gondolnak, hogyan emelkedjenek föl, s egyesüljenek ismét ellene. Ez mind igen természetesen, mert hisz Ön maga az, a ki a világos békeföltételeket, melyeket pedig oly büszkén mondott toll alá, meg nem tartotta. Ön a béke idején ismét harczot indított, s roppant foglalásokat tett, Ön alapította a hirhedt reunió-házakat, hogy bíró és pörös-fél lehessen egyszerre. Ez valóban annyit tesz, mint a bitórlás erőszakoskodásához, a gyalázat és kigúnyolás igazságtalanságát is toldani; Ön a vestpháli békekötésnél kétértelmű kifejezéseket kere-

sett, hogy Strassburgot elfoglalhassa. Annyi év óta egyetlen minisztere sem merészlett valamely alkudozásnál e kifejezésekre hivatkozni, hogy ez okból Önnek e városra való legesekélyebb igényét is kimesterkélje.

E merőben önkényes bánásmód azonban egész Európát egyesítette Ön ellen, s ezen egyesülést megerősítette. Még azok is, kik nem mertek nyilvánosan Franciaország ellen nyilatkozni, titkos nyugtalansággal várják azon órát, mely Főlséged kimerülését s megaláztatását fogja előidézni, mert ezen megaláztatást a keresztény nemzetek szabadsága s nyugalma egyetlen szabadító-eszközének tekintik.

Oh Sire! Ön azon, oly annyira igazságos és békés dicsőséget érhetne volna el, hogy alattvalói atyjául, s szomszédjai választott birájául tekintessék, s most, mint szomszédainak ellensége gyűlöltetik Ön, s azon veszélyben forog, hogy mint kegyetlen uralkodó tulajdon országában is félelmes legyen.

Az Önnek adott rossz tanácsok legkülönösebb hatása az, hogy a hatalmasságoknak Ön ellen kötött szövetsége még mindig fenáll. A szövetségesek inkább veszteséggel folytatják a háborút, mintsem hogy Önnel békét kössenek, mert a tapasztalás megtanította őket, hogy az ily béke nem valódi béke, a mennyiben Ön ennek feltételeit ép oly kevéssé teljesitené, mint az előbbi békekötést megtartotta, sőt inkább hogy az ujonan kötendő béke okot szolgáltatna Önnek, mihelyt a szövetség felbomlik, minden különvált hatalmasságot egyenkint megrohanni, s könnyű szerrel elnyomni.

Minél győzedelmesebbek tehát Ön fegyverei, annál félelmesebb Ön szomszédai előtt, s így ezeknek egyesülniök kell, hogy a rabszolgaság tervét, melylyel Ön által fenyegetve hiszik magokat, megghiúsítsák. És ha nem is győznének az egyesült hatalmasságok, mégis mindaddig reménylik folytathatni a háborút, mignem Főlségedet kimerítették. Röviden: Önnek ellenségei addig nem érzik magokat

biztosságban Franciaország részéről, míg azt oly állapotra nem juttatták, hogy szomszédainak többé ne árthasson.

Sire! gondolja magát egy pillanatra a szövetségesek helyzetébe s fontolja meg, hova vezet az, ha nem az igazságosság, s a nyilvános hűség jó ügye, hanem az önhaszon tartatik szem előtt.

Az alatt pedig, míg Ön idegen nemzetekkel harcol, saját népe, melyet tulajdon gyermekei gyanánt kellene Önnek szeretni, s mely eddig a nemes szenvedély bizonyos nemével csüggött királyán, éhen halhat.

Alig van kéz, mely a földet művelje, városok és falvak mindinkább elnéptelenülnek, mesterség s művészet veszendőben van, s nem képes többé táplálni embereit; a kereskedési szellem tönkre van téve, tehát az országon belül a valódi államerők felét feláldozta Ön, hogy az országon kívül foglalhasson, s foglalásait megtarthassa. A helyett, hogy ezen szegény néptől pénzt zsarol Ön, a lamizsnát s élelmet kellene neki adnia. Egész Franciaország nem egyéb most, mint egy nagy kórház, és pedig élelmi szerek nélküli kórház. A tisztviselők le vannak alázva s kimerülve, a nemesség birtokát hadi adókra költötte, s most állampapirokból él, a nép rajtuk megy, kenyeret kérve és zúgolódva.

És Ön az Sire! Ön maga az, ki e zavart okozta! mert miután az egész királyság tönkre tétetett, Ön kezei közt van minden, és immár senki sem élhet másképp, csak Ön adományaiból.

Ennyire jutott ez a nagy, máskor oly virágzó ország, és pedig oly király alatt, kit az álfestők naponként a nép gyönyörűsége gyanánt állítanak élénk, s a ki valóban népének gyönyörűsége leendett, ha hizelgő tanácsadói meg nem mérgezték volna. Maga a nép, (mindent el kell mondanom) mely határtalanul szerette, s bizott Önben, kezdi a szeretetet, a bizalmat, sőt a tiszteletet is elveszteni. Ön győzelmeit, foglalásait, nem ünnepli többé a nép; elkeseredéssel s

kétségbeeséssel telve, nem örülhet Önnel együtt azoknak, sőt inkább lassanként a lázadás szikrája gyúl ki az ország minden részében, s az a rettentő hiedelem terjed: a király nem könyörül a mi nyomorunkon, csak tekintetét s dicsőségét szereti. Ha a király, így beszélnek, (nem épen sugdosva) ha a király atyai szívvvel viseltetnék népéhez, úgy abban helyezné dicsőségét, hogy gyermekeinek kenyeret szerezzene, s annyi nyomasztó teher után, melyek alatt elég soká nyögtek, ismét szabadon engedné lélekzeni, a helyett, hogy most dicsőségét egy pár határszéli-pont megtartásában keresi, mely ismét új háborút fog előidézni.

Sire! mit mond Ön ezen ítélethez? A nép mozgalma, (a közel lázadás ezen előhírnöke) mely Franciaországban sokáig ismertelen volt, mindinkább általánossá válik, magát Párist sem véve ki, mely oly közel van személyéhez. A hivatalnokok kénytelenek szemet húnyni a bujgatók gaztetteinél, s kéz alatt pénzt kiosztatni, hogy a kiabálók lecsendesitessenek. És így azok, kiket büntetni kellene, még meg is fizettetnek.

Ön azon lealacsonyító és siralmas kénytelenségbe jutott, hogy vagy büntetlenül kell hagynia a lázadást, s ez által azt még inkább növelnie; vagy népeit embertelen mészárlással leöldöstetnie; népeit, kiket Ön vitt a kétségbeeséséig, midőn a fölemelt hadi zsarolások által szájokból a kenyeret, melyet arczuk veritékével kerestek, erőszakosan kivette.

De nem csak a nép szenved hiányt kenyérben, hanem a király is pénzben. És még sem akarja Ön látni a legvég-sőbb pontot, melyre sodortatott! Mivelhogy mindig boldog volt Ön, nem bírja elviselni azt a gondolatot, hogy egykor megszűnend az lenni. Ön fél kinyitni szemeit, de attól még inkább fél, nehogy más nyissa fel azokat. Ön borzad a

kénytelenségtől, dicsőségének valamely virágocskáját hervadni látni. Oh! e hiú dicsőség az, a mi érzéketlenné teszi Ön szívét. Ez kedvesebb Önnek az igazságnál, kedvesebb saját nyugalmanál, kedvesebb népeinek fenntartásánál, kiket az éhség által előidézett nyavalyák sirba visznek, végre kedvesebb saját örök üdvénél, mely ezen vétkes dicsőséggel össze nem férhet.

Sire! ebben az állapotban van Ön. És ezen állapotot nem látja Ön, mert úgy él, mint a kinek szeme folytonosan el van takarva. A kisszerű szerencsés napi eseményeket, melyek mit sem határoznak, fontosoknak tekinti Ön, ki első hízlgője önmagának, és soha sem nézi át az események nagyját, összegét, s e nagy, ez egész, észrevétlenül sülyed, és rövid időn menthetlenül elvész.

Mialatt Ön valamely heves ütközetben a csatatérnek ura marad, s az ellenséges ágyúkat elfoglalja, mialatt Ön rohammal veszi be a megerősített helyeket, nem gondol arra, hogy a föld, melyen harczol sülyed lábai alatt, s hogy Ön minden győzelmeivel együtt el fog sülyedni. Látja ezt az egész világ, és senki sem meri Ön szeméit felnyitni, hogy Ön is lássa. És mégis látnia kell még ezt Önnek, de talán már későn!

A valódi vitézség abban áll, hogy minmagunknak ne hizelegjünk, és rögtön azon félhez csatlakozzunk, s azt oltalmazzuk, melyhez épen csatlakoznunk, s melyet oltalmazzunk kell.

Ön azonban Sire! csak azokra hallgat örömet, kik Önt álreményekkel biztatják, és épen azon férfiakat, kiknek legalaposabb ismereteik Ön előtt is tudva vannak, azokat kerüli ki messziről, és azoktól fél leginkább.

Pedig épen Önnek kellene az igazság élére állnia, azért mert Ön — király; Önnek kényszeritenie kellene az embereket, hogy a keserű igazságot édes burok nélkül mondják ki, s azokba, kik erre félenkségből gyengék, bátorságot kellene öntenie.

Ön azonban ennek épen ellenkezőjét teszi; Ön minden lehetőt elkövet, hogy a dolog velejébe soha se hathasson. De Isten fel fogja még emelni a fátyolt, mely Ön szemeit fűdi, s Önnek a dolgokat, melyek szemlélésétől oly igen szeretne megkiméltetni, leplezetlenül meg fogja mutatni.

Az igazság karja régtől Ön feje fölött lebeg már, csak azért késik a csapás, mert a bíró, atya is egyszerűsmind. Könyörtülettel van egy fejedelem iránt, ki egész életén át hízeltől volt környezve, és jól tudja, hogy Ön ellenségei közül sokan nincsenek barátságosabb hangulattal ő iránta. A s z e n t tudni fogja igazságos ügyét az Önétől, mely nem ilyen, elválasztani, tudni fogja Önt megalázni, hogy Ön visszatérését siettesse. Mert k e r e s z t é n y nem lesz Ön mindaddig, mignem a legfelségesebb keze alatt megalázza magát“...

Elmellőzünk egy helyet, mely XIV. Lajos zsarnoki uralkodásáról, s az általa pártfogolt udvari papságnak az egyházi viszonyokra való kártékony befolyásáról szól, melyről mi más helyen értekezünk, s még csak a levél befejezését közöljük:

„Franciaország végvonaglásában van; be akarják-e hát várni Ön meghittjei, s az igaz szóval addig elő nem állani, míg minden el nem veszett? Attól félnek talán ezen emberek, hogy Ön kegyeit elvesztik? Akkor nem szeretik Önt, mert inkább a szeretettnek kegyéről kell lemondani szólás által, mintsem azt hízeltéssel elaltatni, vagy hallgatással elárulni.

Utóvégre mire valók ezen barátai, ha meg nem győzik Önt arról, hogy az országokat, melyek nem Önéi, vissza kell adnia, hogy népeinek életét egy áldicsőségnek nem szabad feláldoznia, hogy a rosztat, mit az egyház Ön által szenvedett, helyre kell hoznia, hogy minden gondját arra kell Önnek fordítania, miszerint igazi kereszténynyé legyen, mielőtta halál meglepné?

Tudom, hogy a kik a ker. szabadság nyelvén szóla-

nak, a királyok kegyvesztése veszélyének vannak kitéve; de kedvesebb legyen-e előttünk a királyok kegye, mint az ő valódi javok?

Tudom, hogy Önt sajnálni, vigasztalni, Önön könnyíteni kell, hogy a királyhoz intézett szónál, az ő becsületéért való buzgalmat, a szelidséget, a tiszteletet nem szabad feledni, de azt is tudom, hogy bár mint legyen is, utóvégre az igazságot még is csak ki kell mondani.

Jaj, és ismét jaj azoknak, kik az igazságot nem mondták meg Önnek, és jaj Önnek is, ha annak hallására nem érdemes!

Gyalázat, hogy amaz emberek oly régóta birják Önnek bizalmát, s azzal semmi jót nem eszközöltek. Ideje lenne már, hogy visszavonuljanak, ha a király bizalmatlanságát, s igazságtól való irtózását legyőzni nem, hanem csak hizelgőktől környeztetni akar.

Talán, kérde Sire! mit kellett volna meghittjeinek mondaniok?

Itt vagyon megírva.

Azt kellett volna mondaniok: „Király! meg kell alázkodnod Isten hatalmas keze alatt, ha nem akard bevárni, hogy ő alázzon meg téged. Király! neked magadnak kell először békét esdened, s a megalázódás e neme által mindazon dicsőségért, melyet bálványoztál, megszenvedned. Király! a hizelgő politikusok igazságtalan tanácsait vissza kell utasítanod. Király! hogy az államot megmentsd, mindazon foglalásokat vissza kell adnod ellenségeidnek, melyeket különben sem tarthatnál meg jogtalanság nélkül. Király! nem nagy szerencse-e az rád nézve, ha Isten azon szerencséének, mely téged oly sokáig vakított, véget vet, s ha téged kényszerít a márkápotlásokra, melyek üdvödre nézve lényegesen szükségesek, kivált miután te azokat a győzelem s diadal napjaiban, szabad elhatározásodból, soha meg nem tetted volna?”

Sire! a személy, ki Önnek ezen igazságokat mondja, oly kevéssé ellenzi királya legfőbb érdekeit, hogy szívesen áldozná fel életét, csak hogy Önt olyannak láthassa, minőnek Isten akarja, és soha, de soha sem fog megszűnni ön-ért imádkozni.“

XVI. A kényuralom, s a kényuralmi központosítás hatásai.

Ezek Fénelonnak közlött levelében mind ki vannak jelölve, s azóta mindenütt a legnagyobb mértékben bekövetkeztek. A nagy aquinói sz. Tamás, négy század előtt felismerte azokat, midőn a pogány kényuralomról beszél, s különösen azt emeli ki, hogy „a lelket szolgálivá, csüggetegé, az embert minden férfias s határozott tetre képtelenné teszi 1).“

Miután azonban egész kiterjedésök s veszedelmességök még nem ismeretes eléggé, helyén látjuk azokat itt röviden összeállítani.

A kényuralmi központosítás elvonja először a népesség legnagyobb részét, minden nyilvános ügyek s viszonyok helyes belátásától. Az önigazgatás, a polgári-politikai életnek minden osztály közt elterjedt iskolája. Ha néha hiányokat idéz is elő, melyeket a központosítás elkerül, de még magok e balfogások is gyakran alkalmúl szolgálnak a téves vélemények mellőzésére, s dús tapasztalások szerzésére. Hol az élet ezen iskolája hiányzik, ott csak a legviszássabb s legtévesebb vélemények uralkodhatnak, és tudatlanok, s tapasztalatlanok lesznek az államviszonyai fölötti tárgyalásokban vezérszónokok. A központosítás e következményét korunk a legnagyobb mértékben sinli. A sajtó nagy szóvivői pártemberek, kik minden kérdést pártérdekből tárgyalnak, s az élet iskolájától távol esnek. Ez áll politikai gyülekezeteinkről is, hol legesekélyebben vannak képviselve

1) In servilem degenerant animum, et pusillanimes fiunt ad omne virile opus et strenuum. De regimine princip. Lib. I. cap. 3.

az azon viszonyok közt élők, melyekről a sajtóban s gyűlésekben beszélnek. Így támad azon felületes fecsegés, melylyel a világ valóban telve van.

A kényuralmi központosítás elnyomja más o d s z o r, a nyilvános élet polgári erényeit, különösen ama nemes áldozatkészséget, melyet az előbbi időkben szemléltünk. Az öngazgatással össze van az kötve, hogy a nyilvános élet minden terén, a hivatalok nagy száma tiszteletbeli, s hogy így minden rend legjobbjainak alkalmuk van áldozatot hozni a közügynek is. Minden önkénytes áldozatból származó tevékenység pedig, emeli az ember becsét. Ellenben a központosításból önkényt foly minden ügynek fizetéses hivatalnok általi elintézése; s bármely tiszteletre méltó legyen is a hivatalnoki állás, még sem kerülhető el, hogy ily viszonyok közt sok olyan fel ne tolakodjék, ki csak bérért, s nem a haza valódi java iránti szeretetből szolgál.

A központosítás megfosztja h a r m a d s z o r, a népességnek azon osztályait, melyek anyagi keresetre vannak utalva, a magasabb érdekekkel való foglalkozás minden alkalmától, s ez által az alacsony gondolkozást, s a mértéktelen élv- s pénzvágyat segíti elő. A religio befolyásán kívül, a nyilvános ügyek s érdekek iránti részvét, bizonyára igen hathatós eszköz arra, hogy az ember a hiú, alacsony, anyagi érdekektől elvonassék, s benne magasabb érdekek után vágy ébresztessék.

N e g y e d s z e r, a központosítás szét tépi mindazon számtalan társadalmi szervezetet, melyekbe az emberek szükségük kielégítése végett szövetkeznek s egyesülnek, és elszigeteli, elmagányosítja az embert, és szükségkép nagyszemű társadalmi rázkodtatásokat szül.

„Ugyan miként lehet az,“ kérdi egy francia, „hogy miután atyáink oly nagy erőmegfeszítéssel s áldozattal állították helyre közöttünk az egyenlőséget, ez által reménylén igazi testvériségre juthatni, ezen általános egyenlőség uralma alatt dühös gyűlölet mutatkozik mindinkább a né-

pesség egyik részében a másik iránt?“ E kérdésre az ó-szabadelvű Odilon Barrot egyenesen így felel: „A roszt onnét származik, hogy társadalmunk egészen egyedesítve van, s hogy benne csak az állam erős és eleven. A túlhajtott központosítás oka egyedül ezen jelenségnek. Országunk 1789-ki elrendezésébe, e szót kell visszahelyeztünk „szabadság“, mely onnét eltávolított, s mely nélkül, e más kettő „egyenlőség és testvériség“ tartalom nélküli ellenmondás.“ Később ezt mondja Párisról: „Páris egy nagy hangya-zsombék, a mely dolgozik, élvez, mulat, de közös kötelék nélkül. Ugyanazon városrészben, ugyanazon házban laknak az emberek minden kölesönös viszony nélkül; találkoznak, a nélkül hogy egymást ismernék. Semmi sincs itt, a mi az embereket egyesitené, erre nézve nincs semmi intézmény. Igazán mondták, hogy ez egy nagy porhalom, melyet, ha a zivatar által felkavartatik, sem vezetni, sem összetartani nem lehet, mely mindent ledönt a mi ellene áll, s melynek nincs más törvénye, csak a vakeset. 1)“

Ezen oknál fogva ötöd ször a központosítás főforrása a forradalomnak is. Miután a francziák e tekintetben túlgazdag tapasztalatokat szereztek, halljuk erre nézve is az említett írónak megjegyzésreméltó szavait: „A kik azt állitják, hogy mi francziák, jellemünk könnyelműsége által ragadtunk forradalomra, ez által azt tanusitják, hogy felületesen, s a történelem tényeire való tekintet nélkül itélnek. Megczáfoltatásukra elég őket 1789-re emlékeztetni. Ezen időpont előtt, nyolczszáz éven át, forradalom nélkül éltünk, talán azért, mert akkor esetlegesen mostannál komolyabbak, nyugodtabbak s kevésbbé könnyelműek voltunk? Ellenkezőleg én azt hiszem, hogy jellemünk azóta, mindezen nehéz és szomorú kísértések miatt annyira megváltozott, miszerint most kevésbbé könnyelműek, s mindenesetre kevésbbé vidámabbak vagyunk, mint az előbbi időkben voltunk. E tü-

1) De la Centralisation et de ses effets. Paris. 1861.

nemény inkább politikai és társadalmi szerkezetünk hiányaiból, a közhatalom túlságos kiterjedéséből, a társadalom szervezetének tökéletes felbomlásából, a közhatalom tevékenysége, s az egyéni erők kifejtése közötti aránytalanságból, szóval, a központosításból magyarázható meg.“

Azután egyenkint három okot fejt ki, megmutatandó, hogy a központosítás szükségkép forradalomhoz vezet. Első okul állítja, hogy a kormányt elviselhetlen felelősséggel terheli, míg egyebeket minden felelősségtől felment, miből a nép közt vádaskodási s ellenségeskedési szellem származik; második okul az aránytalanságot, mely a központosítás által, a főváros s a vidék közt keletkezik; és harmadik okul végre a nehézséget, melyet minden valódi ujtásnak (reform) ellene szegez. ¹⁾“ Halljuk csak az első pontról való nyilatkozatát is. „A politikában állandó szabály, hogy a hatalommal egyszersmind arányos felelősség van összekötve. Azon pillanatban, melyben a hatalom növekszik, össze is van vele kötve, a dolgok természetével egyező törvényes, vagy erkölcsi felelősség. A hatalom mértéknélküli kiterjedéséből tehát, azonnal mértéknélküli felelősség is következik. Más részről természetes, hogy ha az egyének a nyilvános ügyekben mindenrészvételtől meg vannak fosztva, nem csak minden felelősség alól felmentve érzik magokat, hanem ennek öntudatát is egészen elvesztik. Így aztán szükségkép oda kell jutniok, hogy minden szenvedett kárt, sőt vágyaik minden ellenzését, az államkormánynak tulajdonítsák vétkül. Az államot terhelő ezen túlzott felelősségből, s valamennyi, az államhoz tartozónak minden felelősség alóli teljes felmentéséből származott minden forradalmunk.“

De alkotmányos országban még különösen mutatkoznak a központosítás kártékony hatásai. Világosítson fel erre nézve is ugyanazon tekintély: „A központosítás egész

¹⁾ A főokot, az elhasznált vállalatlanyságot, mely legnagyobb részben szintén az állam kényuralmának következménye, feleli Odilon Barrot.

erejével fölfegyverzett közhatalom azután befolyást gyakorol a képviselő házra, hogy a többséget, bármibe kerüljön, megnyerhesse. Ekkor a központosítás a közhatalom háthatós eszközévé válik, s ezen szabad intézmények lerontására szolgál, míg az alatt, azokkal maga is romlásnak indul. Akkor már a közhatalom nem eszköze többé az állam erői igazságos és méltányos különböztetésű felosztásának, hanem kizárólag az országgyűlés többsége megnyerésének. Minden más érdek alá van vetve ezen főérdeknek, s mintán a közhatalom e harcban minden eszközzel el van látva, s magával szemben csak erőtlen s elszigetelt egyéneket lát, kiknek nincsenek többé összeköttetések, s folytonosan a központosítás befolyásainak vannak átengedve, az eredmény soká kétes nem lehet.“ Szükségtelen az alkotmányossággal összekötött központosítás szerencsétlen hatásainak ezen rajzához még valamit hozzá tennünk. Hiszen nagyon is gyakran látjuk azt saját szemünkkel, a jelenlegi államügyben. A bizonyos politikai párttal összeköttetésben álló mindenható közhatalom, számtalan eszközével, gyakran gonosz szerek alkalmazása által alkotja az országgyűlést, s az így alkotott országgyűlés ismét a közhatalom mindenhatóságát növeli. És ez neveztetik aztán népképviseletnek!

A központosítás mind ezen szerencsétlen hatásai Európa valamennyi államában azon mértékben mutatkoznak, a melyben ez bennök valósúlásnak indult. De sokkal veszélyesebbek lennének ezek, ha az ál-szabadelvűségnek sikerülne az egyházat is megfosztani minden önállóságtól, s azt a közhatalom járma alá vetni, a mint hogy fentebbi leírásunk szerint, csakugyan egész erejéből erre törekszik. Azért vajha soha se fáradna ki a kath. sajtó ezen Goliáth lesújtásában!

XVII. A két legfőbb ellentét a politikában, a jelenkor két politikai tábora.

Biztosan kijelölhetjük már a legfőbb ellentéteket is, melyekre a jelenkor politikai pártjai oszlanak, s két politikai táborra képeznek.

Politikai pártokat elveik, s nem külső formájok szerint kell megkülönböztetni. Fájdalom, ez gyakran nem véteik figyelembe, s a felületes emberek nagy száma, politikai állását csupán külsőségek, értelmetlen nevek, s oly formák szerint fogja fel, melyeknek jelentőségét nem is ismeri. Pedig minden nyilvános tevékenységre hivatott embernek, s főképp minden kath. lapnak bizonyára kötelessége tökéletesen tisztába jönni azon elvek fölött, melyek jelenleg a nemzetek politikai életében egymás ellen küzdenek. Az oly gyakran használt szavak „conservatív“ „szabadelvű“ különösen oly sok értelműeknek látszanak nekünk, hogy csak azok fogadhatják el politikai állásuk megjelölésére, kiknek általában a kétértelmű szavak tetszenek, nyomoruságuk eltakarhatására, nem pedig azok, kik lelkiismeretes kötelességöknek tartják, minden dologban, melyre hivatvák, igaz elvek szerint cselekedni.

Minden dolognak végoka utóljára is mindig Isten, s azért minden alapelv az Isten iránti viszonytól függ. Így a politikai pártok különbségének végső oka is, a világrend Istenhez való viszonyának felfogásában rejlik. Itt a pártok legáltalánosabb különböztetéséül felállithatók ama két véleményt, melynél fogva az egyik a természetfölötti rend létezésében hisz, a másik pedig ezt tagadja. De e helyen nem ezen, inkább vallási különbséget tartjuk szem előtt, melyről már fentebb is szólottunk, hanem azon tulajdonképpen politikai alapelveket akarjuk itt kifejezni, melyek a pártokat képezik.

Ezek már az eddigi fejtegetésekből, önkényt folynak.

Egyik részen a központosító közhatalom hivei, másikon az öngazgatás követői állanak. Amazok minden lehető a közhatalom által akarnak véghez vinni, ezek az egyéneknek, a községeknek, a családoknak, a testületeknek saját ügyeik elintézésére lehetőleg szabad hatáskört akarnak átengedni. Amazok a kényuralom mellett, ezek az igazi s valódi szabadság mellett harcolnak.

Ezek a legvégsőbb elemzésben az egymás ellen küzdő politikai elvek; külsőleg azonban, alakra nézve, egészen hasonlóknak látszanak. Valamint a mindenben uralgó kényuralom, úgy az öngazgatás után törekvő szabad állam alapelvei is, mind monarchiai, mind alkotmányos, mind népuralmi szerkezetben érvényre emelkedhetnek. A ki tehát csak ezen nevek szerint különbözteti meg a pártokat, annak nincs fogalma ezeknek elvi állásáról, s a külszin által tévútra vezetetik. Sőt inkább a föltétlen központosítás elve szerint rendezett monarchiai, bürokratikus, alkotmányos és demokratikus államok, minden hivatással egyetemben, bensőkép és elvileg összefüggésben vannak. Egy és ugyanazon szellem uralkodik mindezen formák alatt, és e szellem egyik formában épen oly rossz, mint a másokban. De épen így, elvileg összefüggésben vannak mindazon államok is, melyekben az öngazgatás van foganatosítva, legyen bár nevek monarchia, vagy köztársaság. Ezek a pártokat képző legfőbb politikai alapelvek.

XVIII. A divó szabadelvűség. Kényuralom, a szabadság színe alatt.

A divó szabadelvűség legbensőbb természetére nézve egészen a minden-igazgatás részén áll, s egyáltalában a lefolyt század kényuralmi monarchiájának, és bürokratiájának szellemi szüleménye s örököse. Ettől csak külső alakában, csak az ellenkezőt tanúsítani látszó szavakban, csak a hatalmat gyakorló közlegeiben (organum) különbö-

zik, tulajdonképeni lényege pedig, mely a külszinen mindig áttör, türelmetlen, kiméletlen központosítás, az állam mindenhatósága, az egyéni s a testületi szabadság rovására. Csak a zabolát tartó kéz változik, a zabola azonban csak annál szorosabbra csatoltatik. Míg azelőtt a fejedelmek forgatták a kényuralom pörölyét, melylyel háromszáz év óta, minden valódi német szabadságot darabokra zúztak, s e mellett magukat „Isten kegyelméből“ valóknak nevezték, most mások, kik magukat „a nép kegyelméből“ valóknak nevezik, akarják ugyanazon pörölyt felemelni, s a művet, névszerint az egyházon folytatni s bevégezni. Az absolut monarchia által használt korbácsot, most az absolut, állítólagos népképviselő akarja használni, csakhogy még szigorúbban.

Ez az időnek bennünket körülvevő hnlámzása, mely ezer torokból szól a német néphez, s azt az álszin által tévútra vezet. Vészszel fenyeget minden önállóságot, minden szabad önelhatározást, fenyegeti a családot s az egyházat, fenyegeti valóban az emberiség legfőbb javait. Azért sürögösen szükséges e hazug szabadelvűséget megtámadni, szabadság, népakarat, stb-nek nevezett áltollait, melylyekkel magát ékesíti, s melyek által a csábítás művét véghez viszi, kiszaggatni, s azt a maga valóságában, mint az önzés munkáját, a német nép szeme elé állítani. Lerajzoljuk ezen divó szabadelvűség hazug jellemét, fővonásaiban.

Első jellemvonása az, hogy sokat beszél a szabadságról, kizárólag a szabadság képviselőjének akar látszani, s el akarja hitetni, hogy csak ő neki van küldetése e földön az igazi szabadságot terjeszteni. Ezen szín alatt elmámorosítja s elcsábítja a népeket. A ki vele tart, az mint a szabadság hőse, s a nép barátja ajánltatik; a ki ellene van, az reactionarius-, a hatalomnak haszonleső, jellemtelen bérszolgája-, a nép ellenségeként állitatik elő. Mindez azonban üres látszat és valótlanság. A divó szabadelvűség a szabadságnak még csak igazi értelmét sem ismeri, valóban ennek tökéletes el-

lentéte, és szükségkép a nép elaljasodását és szolgaságát idézi elő.

Ezen ámitást pedig a „szabadság“ és „egyenlőség“, szavainak felcserélése által viszi véghez. Az ál-szabadelvűség tulajdonképen csak az egyenlőséget ismeri, s az egyenlőséget nevezi szabadságnak. Már pedig ez gonosz csalás! Szabadság és egyenlőség közt igen lényeges a különbség. Van egyenlőség a rabszolgák közt, a fegyenczek közt, van egyenlőség a jogtalanságban. A nép nem akkor szabad, ha mindnyájan egyenlő szolgák. Ebben rejlik a szabadelvű hittétel ama roppant hazudsága: A szabadság a törvény zsarnoksága. Ha a törvény zsarnok, akkor a zsarnok törvény zsarnoksága általános nyomorú szolgaság. Ez lenne körülbelül a divó szabadelvűség eszménye: mindent törvény által szabályozni, mindenbe törvény által avatkozni, mindenről törvény által gondoskodni, minden embert lehetőleg szűk kényszer-ruhába szorítani, s aztán egy büntető törvényben megparancsolni, hogy ezen állapotot az egész nép boldog szabadságnak tekintse! A divó szabadelvűség sokat beszélvén a szabadságról, ki nem kerülheti, hogy imitt amott egyes jogok fölött szép beszédekert ne tartson, különösen olyanok fölött is, melyek céljait elősegítik, p. a sajtószabadság, a társulási szabadság fölött, de soha sem tagadhatja meg természetét, és fel sem veszi még a lelkiismereti szabadság legmélyebb megsértését sem. Igen, hisz legujabban annyira ment, hogy törvények által, az egyház legbensőbb életébe avatkozik.

Ily jellemmel lépett Francziországból a német földre. 1792 és 1793-ban a német földön először Mainzba tette zsarnok lábait. A ki a divó szabadelvűség képmutatását egész terjedelmében ismerni akarja, hogyan tapod lábbal a szabadság színe alatt, a legutálatosabb zsarnokság, a legkorlátlanabb önkény eszközeivel, minden személyi szabadságot, és minden jogot, — az olvassa el Mainz történetének

nem rég megjelent hiteles leírását azon évekről. ¹⁾ Ez valószínű becsület-mentése a régi Mainz városának s népének, melyről annyiszor állítatott, mintha a jakobinusok zavargásainak magát majdnem egészen átengedte volna. Ezen hiteles leírás ellenben azt mutatja meg, mily hű és bátor szeretettel csüggött keresztény német múltján Mainz lakóinak hasonlíthatlanul nagyobb száma, s hogyan küzdött a legvitézében ama legiszonyúbb rémuralom ellen, melyet a jakobinusok és a francziák, a szabadság nevében irányukban gyakoroltak. Azóta kétségkívül minden megváltozott, s a mainziak elfeledték azt a négy akasztófát, melyekkel őseikre a szabadságot erőszakolták.

A divó szabadelvűségnek második jellemvonása, hogy szüntelen a népről beszél, s azt állítja, hogy mindent a nép nevében cselekszik. Az ő tana szerint, legyen az állam, a nép főnségének ábrázolata, az államtörvények, a nép akaratának kinyomata, a közhatalom, ezen akarat végrehajtása. Magaviseletét tekintve azt kellene hinni, hogy a földön egyedül ő szereti a népet, csak ő gondoskodik róla, s harczol mellette. Ez azonban ismét merő hazudság. Valóságban a népnek csak leggonoszabb szenvedélyeit használja fel, hogy aztán a népet is lábbal tiporhassa. A nép souverainitás színe alatt a nép akarat nélküli, általa vezetett, s önnön céljaira használt tömeggé alakítja. És e csalandszer foganosításának eszköze, a választások. Engedik a népet itt ott választani, s aztán elhitetik vele, hogy ezért minden az ő akarata szerint történik. De e rendszert tüzetesebben meg kell vizsgálnunk.

Ha a divó szabadelvűség őszinte és következetes lenne, úgy daczára téves alapelveinek, el kellene ismernie az önkormányzás és önelhatározás élvét, s akkor legalább bé-

¹⁾ Geschichte van Mainz während der ersten französischen Occupation 1792—1793 van Karl Klein, Professor. Mainz. Verlag von V. v. Zabern 1861.

kében lehetne vele maradni egy államban. Ha t. i. az államban minden hatalom a néptől ered, akkor következetesen mindazon egyes egyének, kikből a nép áll, sajátképen való személyes képviselői s birtokosai a hatalomnak az államban. Akkor mind a törvényhozó, mind a végrehajtó közhatalom a nép részéről való felhatalmazás által jönne létre. Ez esetben ész és igazság azt követeli, hogy a népnek joggal kell birnia korlátozott felhatalmazást is adni, és rá kell bízva lenni, hogy azt, a mit családjában, községében, hazájában maga tehet, maga egyszersmind elintézhesse és véghez vihesse. Ez aztán igaz hogy semmikép sem fér meg a központosító közhatalom elvével, és az csak korlátolt, szűk, természetes körben foroghatna. De a divó szabadelvűség így nem akar semmit tudni a dolgról. Hisz akkor a mindenigazgatásnak, s a törvény-gyártásnak csakhamar vége lenne. Szerinte a nép ugyan minden jog forrása, de csak azon értelemben, hogy minél kevesebb jogot legyen szabad gyakorolnia. A nép joga mindenek fölött a választási jog, azaz, hogy minden két évnek néhány pillanatában bizonyos nevet a szavazatjegyre irhat, s fegymestereit maga választhatja. E pillanattól kezdve, ezek gondoskodnak mindenről a nép nevében, s a mit mindenhatóságuk gyakorlásában határoznak, az aztán népakarat, népsuverainitás és népszabadság. Mily kigúnyolása minden igazságnak és valóságnak!

Innét van az is, hogy ezen divó szabadelvűség még csak nem is gondol arra, hogy igazán a népet képviselje. A népben most a maga pártját képviseli, és semmi figyelembe sem részesíti azt, a mi a népben az ő pártjának gondolkozásmódjával ellenkezik. Ezt látjuk naponkint azon országgyűléseken, hol emez ál-szabadelvűség uralkodik. Azért egyik főfeladata a kath. sajtónak, azt folytonosan eredetére s alapelveire emlékeztetni, és kényszeríteni, hogy ne csak a lapok véleményeit, pártérdekeket, iskolai füzeteket képviseljen, hanem az igazi föld népét, testestül lelkestül, s en-

nek nézeteit, kívánalmait, szükségeit, hitét és lelkiismeretét vegye számba.

A divó ál-szabadelvűségnek harmadik jellemvonása az istentelenség, a gyűlölet, melylyel különösen a tényleges kereszténység, névszerint a kath. egyház, s annak minden hív követője iránt viseltetik. Kimondhatlanul tiszteli a kornak mindenféle hitetlen irányát, kimondhatlanul utálja, mindazt, a mi valódilag és igazán keresztényi. A divó szabadelvűség gyűléseiben tényleges keresztény szót kimondani sem szabad. Ismerek egy országot, melynek minden völgyeiben, minden vidékén, jó, hív keresztény nép lakik, melyben, ha a sziveket vizsgálni lehetne, tiz hitetlen ellenében, legalább kilenczven hív, igaz keresztény találatnék, és melynek gyűlési termeiben még sem szabad azt kimondani, a mi ezen keresztény sziveket lakja, kigúnyoltatás nélkül. Ezt nevezi a divó szabadelvűség népképviselőinek.

Ezen, a szabadság színe alatti kényuralom, ezen hazug szabadelvűség ellen kellene a katolikus férfiaknak, szűnet nélkül, minden téren küzdeniök. Ez kiméletlenebb s gonoszabb bármely más kényuralomnál, mely valaha csak létezett. Franciaországban szaporodik, hála Istennek, elleneinek száma, a legkülönbélebb felekezeteknél, katolikusok és protestansok között. Németországban a „Történelmi-politikai lapok“ (Historisch-politischen Blätter) küzdenek már régóta ellene, és éjszaki Németországban hatalmas és lelkesült ellenei vannak. Ellenben közép Németországban még ő uralkodik, és Poroszországban uralkodni készül. Bár ne sikerülne neki, sőt bár inkább mindenütt legyőzné ezen hamis, idegen szabadelvűséget a német, a keresztényi szellem, s bár az igazi német szabadságot újlag megalapítaná!

XIX. A jogi-állam.

A divó ál-szabadelvűség annyira elferdítette a szavak értelmét, miszerint maga ezen szó sem elégséges többé arra, hogy magunkat a központosító közhatalomtól megóvjuk; sőt inkább azonnal különbséget kell tennünk a kényuralmi, és a szabadságon, s önigazgatáson alapuló jogi-állam között. Amaz csak egy alkatrészét ismeri az igazi jogi államnak, mely pedig csak összfogalmában valóságos nagy jó.

A jogi állam tulajdonai közé tartozik először, minden jog védelme, minden jogsérelem büntetése, eredjen az bár a közhatalomtól, vagy valamely magán embertől. A rendőri-állam ennek ellenkezője. Az előbbi századok kényuralma mélyen megsértette ezen jogállapotot. A bourbonok udvari-törvényszékeket állítottak, a köz-törvényszékek tevékenységének csorbitására. ¹⁾ Nagy Fridrik e birodalmi törvényszék követét kidobatta az ajtón. Ebben a tekintetben jobb a divó szabadelvű kényuralom, mint a monarchiai. A kath. sajtónak ezen követelést minden erejéből támogatni kellene, és azért egy birodalmi törvényszék alapítása mellett is fellépni, mert csak így fogja Németországban a jog ismét elérni utolsó, s legfőbb befejezését. Ez által a közigazgatási hivatalnokok is, kik az előbbi bürokratizmus alatt nagyon is szokva voltak hasznossági gondolataik mértékét mindenütt alkalmazni, kényszerítve lesznek, minden egyes esetben a jog elvei szerint itélni.

A jogi-állam tulajdonai közé tartozik másodsor, a független igazságos bíró. Csak ezt föltételezve van az ítéletnek bece. Kell, hogy a bírói ítélet némileg csalhatatlannak tekintethessék az emberek által. A bírói állás magas, fontos és igazán tiszteletreméltó állás. Egy ne a szent papságnak, a jog kijelentésére. Annál nagyobb

¹⁾ Tocqueville.

a romlottság, ha függő, pártos, lelkiismeretlen bírák mondanak ítéletet. Igazságos gondolkozásmód azonban lehetetlen erkölcsiség nélkül; erkölcsiség pedig, az Isten félelme nélkül. Független részrehajlatlanság lehetetlen, ha az ember egészen pártszellemtől van áthatva.

A jogi-állam tulajdonai közé tartozik h a r m a d s z o r, az igazságos mérték, mely szerint mérnek, igazságos törvény, mely szerint ítélnék. Hisz az ítélet nem egyéb mint a törvénynek valamely előforduló esetre alkalmazása; és azért jogi-államról szó sem lehet, ha maga a törvény nem a jog kifejezése többé. Ezt természetesen nem ismerheti el a divó szabadelvűség, mert hisz ez a törvényt „a törvényhozás tényezői“ által készíti, s a mit készít, az a jog. Nem ismer hamis rőföt, hamis mértéket, igazságtalan törvényt, mert hisz ő maga minden jónak és igaznak egyedüli mértéke. Felfoghatlan előttem, miként lehet oly sokat beszélni a törvény fölségéről és uralmáról, ha az épen nem egyéb, mint ezen egymás közt tanácskozó emberi agyak szüleménye; s még felfoghatlanabb, hogyan viseltessék a legesekélyebb tisztelettel is a nép ily törvény iránt. A hitetlenség jogi-állama balga rém. Egészen máskép áll a dolog, ha bizonyos örök, változhatlan szabály létezik minden jogra nézve Isten szent akaratában, és ha aztán az emberi jog, a mennyiben az ember képes azt feltalálni, ezen isteni akaratnak hű kifejezése. Akkor a törvény teljesítése lelkiismeretes dolog; akkor a törvény megvetése az igazságnak, és az Isten akaratának megvetése. Innét is láthatjuk, hogy a természetfölötti rend megtagadása minden téren, mindent képtessé tesz. Mennyivel hatalmasabb, s mily fönséges a k a t h. e g y h á z nézete a törvény eredetéről és méltóságáról, lássuk befejezésül sz. Tamás néhány mondatában.

I. „Az emberek társaságát e földön az isteni gondviselés kormányozza és vezérli, s azért az Istenben, a mindenség urában létező világterv egy törvényt képez, mely,

miután Isten semmit sem fog fel ideiglenesen, hanem mindent örök módon, örök törvénynek nevezetik. 1)“

„Az örök törvénynek minden alá van vetve, a mi az Isten által teremtett dolgokban létezik, legyen az történetes vagy szükségképeni; a mi ellenben az isteni természethez és lényeghez tartozik, az nincs alávetve az örök törvénynek, hanem az már magában véve örök törvény. 2)“

„Isten rányomja az egész természetre különféle munkásságának alapúl szolgáló elveit, és ezen értelemben mondatik, hogy: Isten az egész természetnek parancsol, a zsoltáros ama szavai szerint: „Parancsot adott, és az nem fog megszűnni.“ Azért minden mozgás és életnyilvánítás alá van vetve az örök törvénynek.“ 3)

„Az örök törvényt, úgy a mint az magában véve létezik, senki sem ismerheti, csak egyedül Isten, és a boldog lelkek, kik Istent lényegén át látják; hanem minden eszes teremtmény megismerheti valamely világosabb vagy halványabb visszasugárzás által; mert az igazság minden ismerete bizonyos kisugárzása és közlése (irradiatio et participatio) az örök törvénynek. 4)“

II. „A természeti ész világa, mely által a jót a rosztól megkülönböztetjük, — a természeti törvény — nem egyéb, mint az isteni világosságnak reánk való besugárzása. Azért bizonyos, hogy a természeti törvény nem egyéb, mint az eszes teremtménynek, az örök törvényben való részvétele. 5)“

„A törvény első parancsa ez: a jót cselekedni s utána törekedni, és a rosztat kerülni kell; és ezen alapszik a természeti törvény minden parancsa. 6)“

1) Summa Theologica. Prima secundae. q. 91. art. 1.

2) Ibid. q. 93. art. 4.

3) Ibid. q. 93. art. 5.

4) Ibid. q. 93. art. 2.

5) Ibid. q. 91. art. 2.

6) Ibid. q. 94. art. 2.

„A természet törvénye az általános alapelvekre nézve, mindenkinél ugyanazon (tárgyilagos) helyességgel, és (alanyi) tisztasággal bir. 1)“

„Legfőbb alapelveiben a természet törvénye egészen változhatlan. 2)“

„Általános alapelveit tekintve a természet törvénye semmiféleképen sem törölhető ki az emberek szivéből. 3)“

III. „A törvény a gyakorlati ész parancsa. Valamint tehát a szemlélődő ész, a természetileg ismert, bizonyíthatlan elvekből von következtetéseket a különféle tudományokban, melyek nem ismertetnek természetileg, hanem csak az ész munkássága által jönnek napvilágra: úgy kell a gyakorlati észnek is, a természet törvényének parancsai-ból, mint általános és bizonyíthatlan alapelvekből, részletesebb végzésekre jutni; és ezen, az ész belátásából még tovább folyó törvények, emberi törvényeknek neveztetnek. 4)“

„Csak annyiban lehet a törvény érvényes, a mennyiben igazságos. Az emberi dolgokban pedig az mondatik igazságosnak, a mi az ész mérve szerint igaz. De az észnek főmérve, a természet törvénye. Tehát az emberektől származó törvény csak annyiban tarthat érvényességre igényt, a mennyiben a természet törvényéből ered. Ha pedig valamilyen a természet törvényétől eltér, akkor az már nem törvény, hanem törvényháborítás.“ 5)

„Minden törvény, a mennyiben az ész igazán mellettök van, az örök törvényből származik, és azért mondja sz. Ágoston: „A földi törvényben mi sincs igaz és törvényszerű, a mit az emberek nem az örök törvényből származtatnak volna. 6)“

1) Ibid. Prima secundae q. 94. art. 4.

2) Ibid. q. 94. art. 5.

3) Ibid. q. 94. art. 6.

4) Ibid. q. 91. art. 3.

5) Ibid. q. 95. art. 2.

6) Ibid. q. 93. art. 3.

„A törvénynek erkölcsi természetűnek, igazságosnak, kivihetőnek, természetszerűnek, a hazai szokásokhoz, helyhez, időhöz mértnek, szükségesnek, hasznosnak, világosnak is, nem magán érdekéből, hanem a polgárok közös javára és hasznára irottak kell lennie. ¹⁾

„Az emberi törvény az egész népre szól, melynek nagyobb része az erényben tökéletlen. Azért az emberi törvény nem tiltja mindazon bűnt, melytől az erényesek őrizkednek, hanem csak a nagyobb bűnöket, melyektől lehetséges a nagyobb résznek óvakodni. E miatt az emberi törvény nem tilthatja mindazt, a mit a természet törvénye tilt. ²⁾“

„Ha a törvény sokat változtatik, az által kötelező ereje gyengül, a mennyiben össze van vele kötve bizonyos szokásnak megszüntetése. Ugyanis a szokásban van a törvények teljesítésének főereje. Azért a törvényt soha sem kell változtatni, ha csak nem oly nagy a közjó nyeresége az egyik részen, mint a másik részen a támadó hátrány. Ezen eset pedig akkor áll elő, ha vagy jelentékeny és világos haszon várható az új rendeletről, vagy ha igen nagy a szükség, vagy ha a régi törvény, vagy világos méltánytalanságot tartalmaz, vagy teljesítéséből legnagyobb részben káros következmények erednek. ³⁾

„A szokás alkothat törvényt, azt eltörölheti, és magyarázhatja. ⁴⁾“

„A ki valamely társaságot kormányoz, annak hatalmában áll a tekintélyétől függő emberi törvényektől felmentést osztogatni. ⁵⁾“

¹⁾ Ex Isidori lib. 5. Etym. c. 21, Prima secundae q. 95. art. 3.

²⁾ Prima secundae q. 96. art. 2.

³⁾ Ibid. q. 97. art. 2.

⁴⁾ Ibid. q. 97. art. 3.

⁵⁾ Ibid. q. 97. art. 4.

XX. Az államszerkezet két alapformája: rendi- és képviseleti alkotmányosság.

Mint feljebb láttuk, a képviseleti- és rendi alkotmányosság közt főképen csak alakban, és nem elvekben van különbség. Azért csak felületességnek tulajdonítható, ha egyik vagy másik szerkezet hívei, ezen szempontból oszlanak politikai pártokra.

Van ugyan a képviseleti alkotmányosságnak egy magyarázata, melyet minden kereszténynek szó nélkül el kell vetni, t. i. ama nép-souverainitás értelmében vett alkotmányosság, mely nem Isten akaratát, hanem az ember akaratát tekinti minden hatalom és minden jog egyedüli kútfejének. Tudjuk ugyan, hogy a képviseleti alkotmányosság eredete főképen ezen alapjában téves gondolatból származik, és hogy ez szerzett neki legtöbb hívet. De ezen felfogás épen nem fekszik az alkotmányosság lényegében, és elvitázhatlan az, hogy a hívő keresztény, az alkotmányos élet minden formáit elfogadhatja a nélkül, hogy elveiből csak legkevesebbet is kellene engednie.

Én tehát azt hiszem, hogy napjainkban a kath. sajtónak a képviseleti- s rendi alkotmányosság közötti kérdést, úgynevezett nyílt kérdésnek kellene tekintenie, s hasábjait, a békés megoldásra vezető, mindkét rendbeli nézeteknek megnyitnia. Ellenben tökéletesen elismerem, hogy a kettő között nevezetes különbség létezik, melyet nem szabad elhallgatni, sőt melyet politikai lapokban gyakran kell tárgyalni. Azt sem tagadom, hogy a rendi alkotmányosságot a képviseleti elé helyezem, és elszámálom okaimat.

Általában az államszerkezet két alapforma szerint rendezhető, mechanicus és organicus forma szerint. Mindkettőnek megfelelő mintaképet a természet-

ben találjuk , mely gyönyörű képekben , oly sokfélekép tükrözteti a legfőbb igazságokat.

Az első alapforma , mely által a természetben az egyes dolgokat összekötve látjuk , a mechanicus. Itt csak külsőleg hat az összekötő erő. Az egyes dolgokat , melyeket megragad , nem belsőleg alakítja egygyé , hanem csak mulékony , hasznos czélok szerint köti össze. A tárgyakat külső erő által hozza mozgásba , nem belső élet által. Ezen forma szerint alakult a bürokratizmus , és szintűgy a képviseleti alkotmányosság. Sok egyén , kik különben az életben csak a legáltalánosabb össze köttetésben vannak egymással , hogy t. i. egy vidéken élnek , és csak egészen külső hasonlósággal birnak , mely a birtok-különbségben áll , összejön a követválasztásra , hogy ismét azonnal szétoszolják. A választottak és választók közt sem állhat itt fen semmi összeköttetés. A választott csak egy pártot képviselhet , választói pedig a népben minden képzelhető pártot képviselnek. Eleven , belső elvi kötelék , a követ és a nép közt nem létezhetik. A nép nagyon is gyakran nem érti követeit , hacsak ezek a szenvedély nyelvén nem szólnak , vagy a népet közös érdekek által meg nem nyerik , vagy épen meg nem vesztegetik. Ebből származik az egész képviseleti alkotmányosság legesunyább foltja , t. i. a korteskedés. Elv és valóság itt is a legkiáltóbb ellentétben vannak egymással. T. i. az egész képviseleti alkotmányosság , a népképviselet gondolatára alapítja jogosultságát. Ez azonban csak akkor volna lehetséges , ha a választás a nyugodt , előrelátó , elvileg meggondolásnak lenne eredménye , míg az a valóságban oly gyakran a nép szenvedélyei felizgatásának , a legerkölcstelenebb eszközök alkalmazásának , a hatalommal való visszaélésnek , a haszonlesésnek eredménye.

A második alapforma , mely által a természetben az egyes dolgokat összekötve látjuk , a szerves (organicus) életben való összeköttetés. A természetben a szerves összeköttetések feljebb állanak mint a mechanicusok ;

tehát azon államszerkezet is, mely ezen mintaképhez ragaszkodik, kétségkívül feljebb fog állani mint az, mely a gépszerű mechanizmussal rokon. A természeti szervezet belsőleg elevenen hat; a tagok közt életközösséget, belső életköteléket szül; az így alakult szervek ismét elevenen magasabb szervezetekhez csatlakoznak, egész a legfelsőbb szerves formáig, mely minden részt, az egy egyénben egyesít. Így él és kering benne minden bizonyos belső élet-elv szerint, benne öszpontosúl mindazon szabad önelhatározás, szabad öngazgatás, melylyel az egyes tag az egészhez simul. Az egyes tag tevékenysége csak ott szűnik meg, hol céljának elérése végett, a főbb tagnak segítségére szorúl.

Most már úgy látom, hogy a rendeken és testületeken alapuló alkotmányosság, jobban megfelel ezen mintaképnek, és inkább teszi lehetségessé az igazi öngazgatást, és igazi képviselést. Elöttem a rendek és testületek, az eleven testek, és a dolgok természetéből alakult szervezetek tulajdonságaival látszanak birni, melyeknek összeköttetése nem csupán külső, mulékony esetlegességeken, hanem a dolgok természetén, és azok belső törvényein alapúl. Ugy hiszem továbbá, hogy a rendi alkotmányosság valóságos érdek-képviselést, azaz, a nép valóságos, általános érdekeinek képviselést, míg a képviselési alkotmányosság elöttem csak párt-képviselést, vagy épen csupán személyes érdekek képviselést. A kényuralom azonban, épen úgy mint a rendek önzése, mert ez a rendek veszélye, a rendi lényeg fejlődését és képződését háromszáz év óta tökéletesen félben szakította, úgy hogy most természetesen a rendi alkotmányosság egészen más formáira lenne szükség, mint a középkorban. Mi egészen másképp lennének azonban képviselve a mesteremberek, a kereskedelem, a tudósok, a nemeség, a papság, a hivatalnokok érdekei, ha, mint kiképzett testületek, önmagok képviselhetnék magokat, a mostanihoz mérve, midőn mindegyik követnek tulajdonképen mindent mindenben kell képviselnie.

XIX. Germanismus. Romanismus.

E szavakkal istentelen játékot űz jelenleg a sajtó, és azért bizonyára feladata a kath. sajtónak ez ellen is felszólalni.

A „germán“ és „román“ közötti ellentétet, némelyek a szabadság és tekintély közötti ellentétben keresik. Ez világosan önkényes. Szabadság és igaz tekintély nem ellentétek; sőt inkább kölcsönösen egészítik ki egymást, úgy, hogy valódi szabadság, tekintély nélkül nem gondolható. Bár a németeknek a határozott szabadság-érzet kétségkívül kitűnő jellemvonásuk volt, mindazonáltal ez csak azért fejlődött ki oly mértékben, a minőben azt a német népek birták, mert szintoly erősen meg volt bennök gyökerezve a szokás, és a jog tekintélye.

Mások e különbséget a protestantismus és katholicismus közötti ellentétben helyezik. Ezen tévedés rokon az előbbivel, és a történelemmel a legkiáltóbban ellenkezik. Német elődeink nem a protestantismushoz, hanem a kath. egyházhoz ragaszkodtak lelkök egész erejéből, és csak néhány század óta pártolt el a német nép egy része az anya-egyháztól. Addig az ideig senkinek sem jutott eszébe, a kath. egyház alapelvei, s a német lényeg közt ellentétet keresni. Ily vélemények, melyek a történelemmel annyira ellenkeznek, csak a legegyszerűbb pártérdekekből származhatnak.

Mások bizonyos korlátlan a lanyiságot (subiectivismus) neveznek germánnak, mely dölyfösségében mindazt ledönti s feldúlja, a mi csak tiszteletreméltó és szent az emberek előtt.

Ismét mások nem irtóznak „germán“-nak nevezni mindazt, a mi céljaik elérésére eszközül szolgál. A hol valamely együletet alapítanak, a hol valamely vállalatot védenek, egész testgyakorló intézeteinkig és dalárdáinkig, mindezeket tartózkodás nélkül ősgermán nyilvánulásoknak

nevezik. Náluk e szó ifjaink elcsábításának eszköze, kik azt hiszik, hogy az ily játék által elődeikhez lesznek hasonlókká. E szóérteményezés fogalmát nem a német népből, hanem saját, gyakran igen nyomorúlt öntudatukból veszik ezen emberek. Ők magok az ily germanismusnak ős típusai.

Nem kevésbbé elvetendő amaz ál nemzeti-büszkeség, ama bárgyú németeskedés, mely megvetéssel nézi a római népeket, kiknek jeles tulajdonait és közhasznu szolgálatait félreismeri, a mint csakugyan nem is sejti azt, hogy egész nyugati miveltségünk és történetünk a kereszténységen, és a germán és román elemeknek kölcsönös érintkezésén és áthatásán alapszik. Mégis van azonban a társadalmi és politikai téren bizonyos ellentét, melyet talán helyesen a „romanismus“ és „germanismus“ kifejezésekkel jelölhetünk. Ugyanis, ha az ó római államot, a mint különösen a császárok alatt kifejlett, tekintjük, s a középkor keresztény germán államügyével egybe hasonlítjuk, felleljük bennök:

Először az öngazgatás és központosítás közötti ellentétet. Minden germán nép el volt telve az öngazgatás gondolatával, és a szerint rendezte egész államügyét. Nem találunk oly germán intézményt, mely nem ezen szellemtől lenne áthatva. A központosító kényuralom ellenben a német történetben, kivéve a hohenstaufiak törekvéseit, kik azonban irányukat szintén e forrásból meritették, épen ott lép előtérbe, a hol a római sajátlagosság, a római intézmények, a római pogány állam-eszme terjedni kezdett.

Másodszor, ezen ellentét az előbbi fejezetben tárgyalt organicus és mechanicus államrendezésben áll. A német lényeg társadalmi és politikai alakulásainak alapformája mindig a család, a vérrokonság, az atyafiság, aztán az innét képződött testületek, rendek voltak; ellenben a római lényeg inkább a formainak, a mechanicainak hódolt. E tekintetben a rendi alkotmányosság is

lényegileg a német szellemé, a mechanikai képviseleti alkotmányosság inkább a rómaié.

Álljon itt végezettel azon szép kép, melyet ősapáinkról Tacitus, a római író rajzolt. Bárha, az elfajult rómaiak ellenében lévén felállítva, kissé egyoldalú előszeretettel volt is írva, mindazonáltal nem lehet kétségünk, hogy lényegében igaz és hü. Tacitus különösen e vonásokat emeli ki:

A germán nép istenfélő volt. Büntetést csak a papoktól szenvedtek el, mivel azt hitték, hogy ez által Isten akaratának vetik alá magokat. ¹⁾ Szintügy, csak a papok vezetése mellett tartottak rendet s csendet, összejöveteleik alkalmával. ²⁾ Már itt látjuk ősapáink szellemében, az Istenre vonatkozó engedelmesség s tekintély alapját. Ha már pogány papjaiknak is engedelmeskedtek, a mint Tacitus mondja, *velut Deo imperante*, sokkal könnyebb volt nekik megérteni azt az engedelmességet, melyről a kereszténység szól: „*Sicut Christo*, ³⁾ *ut servi Christi*, ⁴⁾ *propter Deum* ⁵⁾ *sicut servi Dei*, ⁶⁾“ valamint Krisztusnak, mint Krisztus szolgálói, Istenért, mint Isten szolgálói. Ama boldogtalan képzelet, hogy minden engedelmesség csupán emberi szolgálat, e szerint tökéletesen ismeretlen volt előttök.

Többet adtak a jó szokásokra, mintsem a törvényekre. ⁷⁾ Ismét nevezetes ellentéte a mi korunknak. A „törvényhozás tényezői“-nek becsét még nem ismerték.

Másokat elcsábítani, és magokat elcsábíthatni, nem fe-

1) *Ceterum neque animadvertere, neque vincere, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum; non quasi in poenam, nec ducis iussu, sed velut Deo imperante. Taciti Germania.*

2) *Silentium per sacerdotes imperatur. Ibid.*

3) Ephes. 6, 5.

4) Ephes. 6, 6.

5) Péter I. 2, 13.

6) Péter I. 2, 16.

7) *Plus ibi boni mores valent, quam alibi bonae leges.*

veztetik nálok világ-erkölcsnek. Senki sem nevet köztök a a bűn fölött.“¹⁾ Mily dicső bizonyítvány ösatyáinknak! Ha az ember azt a sok lapot olvassa, melyek csak a bűnök közléséből élnek, és az által mulattatnak, alig szabadúlhat meg a gondolattól, hogy munkatársaik nagy része nem német vérből származik, hanem idegen erkölcstelenséggel rontja népünket.

A tiszta élet jellemző vonása volt a német lényeknek. Életök az erkölcsi becsületesség korlátai közt telt el. Semmiféle titkos, becstelen levelezést nem ismertek.²⁾ A becstelen nőszemélyeket általánosan megvetik, úgy hogy sem szépségök-, sem ifjúságuk-, sem gazdagságukért nem talál-
nak férjet.³⁾ Az ifjak erkölcsösen élnek, és megóvják magukat az elerőtlenítő kicsapongásoktól. A szűzek sem sietnek a házassággal, és ugyanazon tiszta, ifjú épségökben maradnak meg. Így lépnek házasságra, és ezen erkölcsileg tiszta házasságokból, erős és egészséges gyermekeket nem-
zenek.⁴⁾

Különösen a házasságot is szentnek tartják. A házasságtörő asszonyt, lenyirt hajjal kergetik el a háztól, és vesz-
szővel a helységéből.⁵⁾ Némely vidéken az a szokás uralkodik, hogy az asszonyok csak egyszer mennek férjhez, az özvegyek pedig nem lépnek másodszor házasságra. Úgy

¹⁾ Nec corrumpere et corrumpi, seculum vocatur. Nemo illic vitia ridet.

²⁾ Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis convivorum irritationibus corruptae. Litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant.

³⁾ Publicatae pudicitiae nulla venia; non forma, non aetate, non opibus maritum invenerit.

⁴⁾ Sera iuvenum venus eoque inexhausta pubertas; nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas; pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt.

⁵⁾ Paucissima... adulteria, quorum poena praesens et maritis permissa: accisis crinibus nudatam coram propinguis expellit domo maritus ac per omnem vicum verberare agit.

választják férjeiket, mintha velök egy testté, és egy léletté lennének egybeolvadva. ¹⁾ A gyermekek szaporodását megakadályozni, vagy a születteket megölni, előttök gyalázatos büntény. ²⁾

Különösen szent nálok a családi kötelék. A nővér gyermekeit épen úgy szereti a bátya, mint az apa. Mennél nagyobb a rokonok száma, annál gondosabb ápolást nyer az öregség. ³⁾ A harcban nem véletlenül találkoznak, hanem a családok és rokonok egyesülten állnak, a nők és gyermekek pedig közelökben vannak. Ezek a férfiak előtt legszentebb tanúi a hareznak, s dicséretök a legnagyobb becsü. Anyáiknak és nőiknek mutatják meg sebeiket, s ezek nem félnek szemlélni azokat. ⁴⁾ Megosztják egymással a szülők és rokonok barátságát és ellenségeskedését; de ellenségeik iránt békülékenyek. ⁵⁾

A nép nem ravasz, nem alattomos, s vig társaságban maga beszéli ki a szív titkait. ⁶⁾

Fényes halotti pompára semmit sem adnak, és megvetik a drága emlékeket. Hamar megszűnnek könyezni és

1) Melius quidem adhuc eae civitates, in quibus tantum virgines nubunt, et cum spe votoque uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum, quomodo unum corpus unamque vitam.

2) Numerum liberorum finire aut quemquam ex adgnatis necare, flagitium habetur.

3) Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor... Quo maior affinium numerus, tanto gratiosior senectus.

4) Non casus nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinguitates; et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium: hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illae numerare aut exigere plagas pavent.

5) Suscipere tam inimicitias seu patris seu propingui, quam amicitias necesse est; nec implacabiles durant.

6) Gens non astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci.

siránkozni, de a megholt fölötti fájdalmat és gyászt, annál livebben megőrzik sziveikben. ¹⁾

Ha a német jellem ezen alapvonásait, a mint azt Tacitus leírja, tartjuk szem előtt, akkor felfoghatjuk, hogy Isten ily dicső, tiszta erkölcsű népet választott a kereszténység képviselőjének. A német jellem ezen erényeit a kereszténység mind megszentesítette és megszilárdította, és ebből keletkezett az, a mit mi sajátlagos germán lényegképen tisztelünk és szeretünk. Ezt mindenütt feltaláljuk még, a hol a német nép között az isteni félelem, és a keresztény hit fenáll. De ezen germanismussal Tacitus idejében, az erkölcsiében megrongált romanismus állt szemközt, és ennek nyomaira is akadunk mindenütt, az elkorcsosult civilisatio szüleményeiben. És épen ezen elkorcsosult erkölcselenség, ezen felszabadult hitetlenség meri magát minden áron a német lényeg képviselőjének kürtölni, — de összes német néptörzsünk ezen gyalázatos megbecstelenségének, egész elhatározottsággal ellene kell mondanunk. A materialismus, a hitetlenség, a szemtelen erkölcselenség, a minden szent és minden hatalom elleni felázadás, a természetfölötti rend tagadása, az ifjúságnak nagyban üzött tévutravezetése és elcsábítása, az egészen erkölcsstelen sajtó, mely semmirekellő termékeivel minden házba betolakodik, a szabadközségies szellem, mely korunknak minden felüleget, alávaló irányát istenitiszteletté akarja emelni, oly kevésbé hasonlítanak a német lényeghez, mint a mocsárban kuruttyoló béka lármája, az emberi hang kelleméhez. Mindez nem egyéb, mint azon mély erkölcsi és értelmi süllyedés visszaállítása, melybe akkor az ó-római pogányság döntötte az embereket.

¹⁾ Funerum nulla ambitio . . . Monumentorum arduum et operosum honorem, ut gravem defunctis, adspernantur. Lamenta et lacrymas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt.

XXII. Vallásszabadság.

Mi értetik napjainkban a vallásszabadság nevezete alatt, mondja meg Guizot. Legujabb, olvasásra igenis méltó munkájában, ¹⁾ ennek következő fogalmát adja:

„A vallásszabadság, a gondolat, a lelkiismeret, és az élet szabadsága, a vallás dolgaiban; azon szabadság, melynél fogva lehet hinni, és lehet nem hinni is, a tudósok, a papok, és a hívők szabadsága. Az állam egyenlő mértékben, és ugyanazon oltalomban tartozik őket mindnyájokat részesíteni jogaik gyakorlásában.“

Felállítja azután a kérdést, mely egyes, különös jogok foglaltatnak a vallásszabadság ezen alapelvében, s így folytatja:

I. „Azon jog, melynél fogva az egyének hitüket megvallhatják, isteni-szolgálatukat gyakorolhatják, eme vagy ama vallásfelekezethez tartozhatnak, abban megmaradhatnak, vagy azt elhagyhatják.“

II. „Azon jog, melynél fogva a különféle egyházak önmagokat szervezhetik, és belső ügyeiket, hitők alapfogalmi, hagyománya és története szerint, önmagok kezelhetik.“

III. „Azon jog, melynél fogva a különféle egyházak hívei és szolgálói, szellemi és erkölcsi eszközök által, hitüket és isteni-szolgálatukat taníthatják és terjeszthetik.“

S miután Guizot megjegyzné, hogy ezen joggal is, mint minden mással, vissza lehet élni, és épen azért, az államnak fel kell jogosulva lennie, ezen veszélyt bizonyos főfelügyelet által elhárítani, e szavakkal végzi:

„De a dolgot magában véve, s a mulékony, rendkívüli eseményektől elvontan tekintve, elvitázhatlan, hogy a vallásszabadság elvével a lelkiismeret és az istenitisztelek egyéni szabadsága, az egyházak szervezési- s belső kor-

¹⁾ L' Eglise et la société chrétienne en 1861. Chap. 7.

mányzási szabadsága, a vallásos egyesülés, és a vallásos tanítás szabadsága, lényegesen egybe van kötve; hogy továbbá, a vallásszabadság ezen elve, a szerint valóság vagy látszat, gyümölcsöző vagy gyümölcstelen, a mint abból ezen következmények vonatnak, vagy nem, azok így alkalmaztatnak, vagy nem.“

Úgy hisszük, hogy ezen meghatározásban mindaz befoglaltatik, a mi a jelenben közönségesen vallásszabadság és lelkiismeretszabadság nevezete alatt értetik, hogy tehát ezt úgy tekinthetjük, mint a korszellemnek bü és ki-merítő kinyomatát.

XXIII. Vallásszabadság és a kath. egyház.

Most azon fontos kérdéshez jövünk : az így meghatározott vallásszabadság elismerése, ellenkezik-e a kath. egyház alapelveivel? Megengedhető-e az egyházokhoz hí katolikusoknak, hogy az államban más vallástúaknak is ily állást engedjenek? Megengedhetik-e törvényesen ezen vallásszabadságot a katolikus fejedelmek alattvalóiknak, lelkiismeretök sérelme nélkül? Fordúlhatnak-e elő esetek, melyekben lelkiismeretileg köteleztetnének, ezen szabadság megadására? Ez esetben, nincs-e ellentétben e nézet, a középkori egyház magaviseletével?

Mielőtt e kérdésekre felelnénk, egy bennök rejlő kétértelmőséget kell elhárítanunk, és értelmöket pontosan meghatároznunk. Az erkölcsi szabadság nem jog a roszra, hanem belső, szabad elhatározás a jóra, egybekötve szabad választással, a rosznak lehetőségével, és a külső kényszerítés kizárásával. A szabad meggyőződés magában véve nem jog a tévelyre s a hazudságra, hanem belső szabad elhatározás az igazságra, külső kényszerítés nélkül. A jónak és igaznak választása egyszersmind mind a két esetben kötelesség, és pedig a legfőbb, melylyel az ember bir; a rosznak és hazudságnak választása eilenben gyalázatos visz-

szacélás az adott szabadsággal. Csak ily értelemben lehet szó a vallásszabadságról. Valamely tév-vallást felvenni, azt szervezni, terjeszteni, — ily jog magában véve nem létezhetik; sőt inkább első és legfőbb kötelessége az embernek, az igaz religiót választani, s minden erejét annak szolgálatára ajánlani. Épen így, nem szűnhetik meg a kath. egyház sem, minden tév-vallást a szabadság legnagyobb visszaélésének tekinteni, s az ellen minden hatalmában álló eszközzel küzdeni. Ellenben ez a kérdés: vajon a kath. egyház alapelveinél fogva, valamint az erkölcsi szabadság-, úgy a vallásszabadságra nézve, lemondhat-e a külső kényszerítésről? vajon a vallás választását, épen úgy, mint a jó és rossz közötti választást, rábizhatja-e a szabad elhatározásra? végre, vajon, miután külső kényszerítő eszközökkel nem bír, van e kényszerülve ezekre nézve a világi hatalmat, vagy legalább a kath. fejedelmeket igénybe venni? Ez a kérdés tulajdonképeni álláspontja.

Tárgyaljuk e dolgot három részben, és pedig tekintjük: első s z o r, hogyan viselte magát a kath. egyház a meg nem keresztelt hitetlenek iránt; m á s o d s z o r, hogyan viselte magát az egyház, s a világi hatalom régibb időkben, a megkeresztelt tévelygők iránt; h a r m a d s z o r, az innét származó következményeket, jelenkorunk ide vonatkozó állapotaira.

I.

Sz. Tamás, kit minden esetre biztos kezesnek tekinthetünk az egyház alapelveire nézve, s ki azon időben élt, — meghalt 1274-ben, — melyben az egyház hatalmát, bár igazságtalanul, határnélkülinek szereti tekinteni a jelenkor, e kérdésre: „kényszerithetők-e a hitre a hitetlenek?“ így felel:

„Azon hitetlenek, kik a keresztény vallást soha fel nem vették, semmi esetben — nullo modo — sem kényszerithetők a hitre, mert a hit, a szabad akarattól függ.“¹⁾

1) In. 3d e' am quidam sunt, qui nunquam susceperunt fidem, sicut

Suarez, a híres és tudós jezsuita, négyszázaddal később, az egyház és a keresztény fejedelmek hatalmát tárgyalva, e kérdéstről így nyilatkozik:

„Általános véleményük a hittudósoknak, hogy a hitetlenek, legyenek azok alattvalók vagy nem, a hit felvételére nem kényszeríthetők, habár annak elegendő ismeretével bírnának is.“ ¹⁾ S miután az ily véleményű legnevezetesebb kath. hittudósokat nagy számmal elősorolná, így végzi:

„E vélemény tehát mindenestre igaz és bizonyos.“ ²⁾ Hogy pedig ezt jobban bebizonyítsa, így folytatja: „Állítjuk először, hogy magában véve rossz — intrinsece malum — a hitetleneket, kik nem alattvalók, a hit felvételére kényszeríteni akarni, mert ezen kényszerítés alkalmazása jogszerű hatalmat feltételez, — ez világos. Az egyház pedig nem bír ily jogszerű hatalommal a hitetlenek fölött.“ ³⁾ Ez állítás bebizonyítására hat védvet hoz fel, melyek közt az első s határozó ez: „mert Krisztus nem adott ily különös hatalmat az egyháznak.“ ⁴⁾ Azután folytatja: „Másodsor, nem kényszerítheti az egyház azon alattvalókat sem a hit felvételére, kik tulajdon földi uralmának vannak alávetve, a mit könnyű bebizonyítani. Mert a közvetlen kényszerítés, teljhatalmat és törvényhatósági jogot feltételez, pedig a mondottakból eléggé kitűnik, hogy az egyház világi alatt-

Gentiles et Judaei; et tales, nullo modo sunt ad fidem compellendi, ut ipsi credant, quia credere voluntatis est. Summa theologiae secunda secundae q. 10. art. 2.

¹⁾ Communis sententia Theologorum est, infideles non apostatas, tam subditos, quam non subditos, ad fidem suscipiendam, cogi non posse, etiamsi sufficientem illius propositionem habuerint. Suarez Tract. de fide Disp. 18. Sect. III. n. 4.

²⁾ Estque omnino vera et certa sententia. Ibid.

³⁾ Ibid. n. 5.

⁴⁾ Quia haec potestas neque est data a Christo, neque est ex natura rei in principibus Ecclesiae. L. c.

valói fölött ily teljhatalommal, Krisztusnak valamely különös meghagyásából, nem bír. ¹⁾

Még eddig a hitetlenekről, csak mint egyes egyének-ről volt szó. Sz. Tamás tovább megy, és kérdi: Vajon eltürendők-e a hitetlenek istenitisztelebéli szokásai is? Azon pontoknál állunk tehát itt, melyeket Guizot 2. és 3. alatt, mint a vallásszabadság kiegészítő részeit sorolja fel. Sz. Tamás, — szokása lévén a véleménye ellen lehető kifogásokat felhozni, — ezen ellevetést teszi: „Úgy látszik, hogy a hitetlenek istenitisztelebéli szokásai nem tűrhetők, mert világos, hogy a hitetlenek istenitisztelezők által vétkeznek, — látszólag tehát azt lehetne következtetni, hogy az, a kinek a bűn megakadályozása hatalmában áll, és azt még sem teszi, a bűn részesevé lesz.“ A szent így felel:

„Az emberi kormányzás, az isteni kormányzástól ered, következőleg azt, aránylag, utánoznia kell. Isten pedig, bár mindenható s mindenekfelett jó, megengedi mégis, hogy némely rossz történjék e világon, — nehogy azt akadályoztatva, nagyobb jóktól foszssa meg az embereket, vagy nagyobb rosszakkal tetézze.“ ²⁾ Könnyű belátni, mely nagyobb javakat ért itten sz. Tamás: Istennek az embertől a szabadságot, méltóságának legfőbb feltételét kellene elvennie, ha a visszaélés minden lehetőségét meg akarná tőle vonni. Sz. Tamás ezen alapelveket az emberi kormányzásra alkalmazva, azt hozza ki belőlök, hogy ennek is kell némely rosszat eltűrnie, s így ezen következtetéshez jut: „Így tehát, bár a hitetlenek szertartásaik által vétkeznek, megtűrhetők, vagy azon jóért, a mely bennök még mindig találhatik, vagy

¹⁾ Ibid. n. 7.

²⁾ Humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit omnipotens et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo, quae prohibere posset: ne eis sublatis, maiora bona tollerentur, vel etiam peiora mala sequerentur. Secunda secundae q. 10. art. 11.

azon roszért, a mely különben származhatnék.“¹⁾ Ezen roszakhoz számítja azután a nagy botrányokat, meghasonlásokat, melyek erőszakos akadályozás által keletkezhetnek, vagy különösen, ha ezen eljárás a hitetlenek valódi üdvének akadályúl szolgálna.²⁾

Látjuk itt, mily vigyázattal szállnak szembe az egyház e nagy tanítói, azon, oly sokszor kijátszott véleménynyel, hogy mindaz, a ki hatalommal bír, köteles egyszersmind annyi jót tenni, a mennyi aránylag tőle kitelik. Hogy a roszat erőhatalommal megakadályoztatni lehessen, ahöz először nemcsak anyagi erő, hanem jogszerű tekintély is kívántatik, és másodsor oly eszközök alkalmazása, melyek, míg a roszat akadályozzák, nagyobb roszat nem okoznak. Esztelen buzgalom embertársamat mindkét szemétől megfosztani, hogy a veszélyben forgó kezet megmentsem. A szabadsággal, az ember önelhatározásával szemben, így kell minden hatalomnak, nemcsak jogszerű kiterjedését, hanem az eszközöknek, melyekkel élni kíván, kifogástalanságát is megvizsgálania.

Miután e tárgy oly igen fontos, lássuk e kérdésre nézve ismét *S u a r e z t*, sz. Tamás jeles magyarázóját. Ő nem csak helybenhagyja sz. Tamásnak, a hitetlenek istenitiszteltbeli szokásainak türéséről szóló véleményét, hanem egyszersmind tüzetesen kijelöli a határokat is, meddig e türésnek terjedni szabad. Ezen utolsó meghatározás pedig a leg-

¹⁾ Sic ergo et in regimine humano illi, qui praesunt, recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediatur vel etiam ne aliqua mala peiora incurrantur... Sic ergo quamvis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt vel propter aliquod bonum, quod ex eis provenit, vel propter aliquod malum, quod vitatur. L. c.

²⁾ Aliorum vero infidelium, qui nihil veritatis aut utilitatis afferunt, non sunt aequaliter tolerandi, nisi forte ad aliquod malum vitandum; sic ad vitandum scandalum vel dissidium, quod ex hoc posset provenire, vel impedimentum salutis eorum, qui paulatim sic tolerati convertuntur ad fidem. L. c.

nagyobb gyakorlati fontossággal bir azon kérdésre nézve: mennyiben engedhető meg napjainkban a vallásszabadság, az egyház alap elvei szerint.

„Ugy látszik, — így kezdi Suarez, sz. Tamáshoz, ugyanannak modora szerint irt kommentárjában — hogy a hitetlenek, — tehát a meg nem keresztelték p. pogányok, mahomedanusok stb. vallásos szokásai, kath. országokban, meg nem tűrhetők, mert babonával teljesekek, s azon igaz Isten tiszteletét sértők, kinek igaz tiszteletét kath. fejedelmeknek elő kell mozdítaniok. Hanem igen helyesen különbözteti meg sz. Tamás a vallásiszokások két nemét, egyik ész és istenellenes, a mennyiben Isten a természet, és a természetes lelki erők által ismertethetik meg, p. a bálványozás stb. Másik el nem fogadható ugyan a keresztény valláshoz, és annak parancsaihoz hasonlítva, de nem azért, mivel önmagában véve rossz és eszélytelen. Így p. a zsidók, és talán a mahomedanusok némely szokásai, és azon hitetlenekéi, kik az egy igaz Istent imádják.“

„A mi az elsőt illeti, ezt az egyháznak, saját hitetlen alattvalóinál nem szabad megtűrnie.... Hanem ez csak általános elv, mert gyakran megtörténik, hogy kath. fejedelmek ily szokásokat sem akadályozhatnak, országuk és kath. lakosaik hátránya nélkül. Ily esetben vétkezés nélkül tűrhetik ezeket is, Krisztus azon szavainál fogva, melyekkel a családtyát kérdező szolgáltnak, hogy a konkolyt kiirtsák-e, feleli: „Nem, nehogy a konkolylyal a búzát is kiirtsátok. (Máté 13.) 1)“

„A mi ellenben a hitetlenek másnemű vallási szokásait illeti, melyek a keresztény vallással ugyan ellenkeznek, de a természetes észszel nem, kétségtelen, hogy a hitetlenek ezek elhagyására nem kényszeríthetők, még azon esetben sem, ha alattvalók lennének: hanem megtűretnek az egyház által. Ezt tanítja nyíltan a zsi-

1) Tract. de fide Disp. 18. sect. IV. n. 9.

dókról sz. Gergely, (Lib. I. Epistol. 34.) a hol megtiltja őket zsinagógájtól megfosztani, s hátráltatni, hogy ott vallási szokásaikat gyakorolják; továbbá (Lib. II. Ep. 15.) a hol ismét kimondja, hogy meg kell nekik engedni tüneményeik megtartását. Ennek oka pedig az, hogy e szokások a természet törvényénél fogva, magokban véve nem roszak, azért a ker. fejedelmek világi hatalma sem terjed ki azon jogra, hogy ezeket betilthassák. Mert ezen betiltás alapjául csak a ker. vallással ellentétök vehető fel. Ez pedig nem elégséges azokra nézve, kik az egyház lelki hatalmának alávetve nincsenek. E vélemény az által is nyer erejében, hogy az ily betiltás, mintegy kényszerítés lenne a hit felvételére, a mi soha sem szabad. ¹⁾

A mondottakból tehát a kath. egyház és a ker. fejedelmeknek, a meg nem keresztelték vallásszabadságát illető magaviseletére nézve a következő fontos alapelvek folynak.

1) A keresztény vallás felvétele, mely Isten előtt az ember legfőbb kötelessége, az emberre nézve a szabadakarat, a szabad önelhatározás dolga, és senki semmiféle módon — nullo modo — mint sz. Tamás mondja, sem kényszeríthető arra, külső eszközök használata által.

2) Az egyházban a lelki hatalom, mint minden világi hatalom, korlátozott. E hatalom viselőinek nem lehet mindazt tenniök, a mit tehetnének, a mit talán hasznosnak tartanak, nem lehet e tekintetben minden, nekik tetsző kényszerítést használniok. Az erőhatalomnak alkalmazása sokkal inkább csak azon terjedelemben hagyható helyben, a mint a tekintély természete magával hozza. E gondolat lehetlenné tesz minden kényuralmat, és megmérhetlen gyakorlati jelentőségű. A kornak, és sok legjámorabb, s legjobb akaratú embernek nagy tévedése, oly tévedés, mely a kényuralomnak hosszas megszokása által támadt a lelkekben: az üdvöt erőszakos eszközök használatától, névszerint egy

¹⁾ Tract. de fide Disp. 18. sect. IV. n. 10.

nagy, hatalmas fejedelem fellépésétől várni. Valóban, nem ismerjük mi félre a jó ker. fejedelmek áldását; hanem annál áldásdúsabban fognak működni, mennél inkább megmaradnak igazságos jogaik korlátai közt. Azon jó, melyet valamely fejedelem jogszerű hatalmán túl, ha a legjobb szándékkal is, gyakorolni akar, csak tündöklő, látszólagos jó, mely talán észrevétlenül legborzasztóbb károkat okoz az egyháznak s az államnak. ¹⁾ Ha a bourbon királyok, a helyett, hogy hatalmok fénylő látszatától egészen elragadtattak, és ezen szín alatt, mindenütt, mint az egyház elsőszülött fiai működtek, mindenbe, egyház-, család-, államba avatkoztak, ha e helyett jogszerű hatalmok korlátai közt tartózkodtak, és itt egyszerűen csak az erkölcsi jót mozdították volna elő, — mi másképp állana akkor a világ, mennyi szerencsétlenség távolítatott volna el magától az egyháztól is! Minden hatalomnak meg vannak határai, és ezen határon kívül való minden működés — legyen bár a legjobb akaratú — Isten akara ta ellen vagyon, és azért nem áldás, hanem átok az.

3) Az egyház lelki hatalma, mely Jézus Krisztus rendelésén alapszik, csak tagjaira terjed ki, és pedig oly kiterjedésben, a milyenben Krisztus azt átadta. A meg nem kereszteltek, a nem-keresztények, nincsenek joghatósága alá vetve. ²⁾ Ezek ellenében csak azon joggal bír, hirdetni

¹⁾ Fénélon azt mondá egykor az angol-korona követelőjének: Sur toutes choses ne forcez jamais vos sujets à changer leur religion. Nulle puissance humaine ne peut forcer le retranchement impénétrable de la liberté du coeur. La force ne peut jamais persuader les hommes: elle ne fait que des hypocrites. Quand les rois se mêlent de religion, au lieu de la protéger, ils la mettent en servitude. Accordez à tous la tolérance civile, non en approuvant tout comme indifférent, mais en souffrant avec patience tout ce que Dieu souffre, et en tâchant de ramener les hommes par une douce persuasion. Oeuvres de Fénelon Paris 1797. Tome III. pag. 530.

²⁾ Ecclesia in neminem iudicium exercet, qui prius per baptismum non fuerit ingressus. Conc. Trid. sess. IV. c. 2.

az evangéliumot minden teremtménynek, s őket lelkök üdvére felhívni, hogy az egyházba lépjenek; de nem bir oly jogszerű tekintéllyel, hogy ezen belépést (közvetve vagy közvetlenül) külsőleg maga erőszakolja, vagy hogy ezen erőszakolást másoknak parancsolja.

4) Az állam világi hatalmának, gyakoroltassék az ker. fejedelmek, vagy mások által, tárgya csak az ember földi érdekeinek egy része, nem pedig a természet fölötti kinyilatkoztatás igazságai. Saját tekintélye és teljhatalmának kiterjedését, melyet önmagától bir, és nem mások átruházásából, a dolgok természetes rende-, és az Isten által benne változhatlannál megalapított törvényektől nyeri. Ezen tekintély kiterjedése növeltethetik az egyház részéről való átruházás által, a mint a régi ker. királyok, s ok ilyenmőjogot nyertek, melyeket az egyház nevében kezeltek; növeltethetik ez különös történeti események által is. De alapalkatrészeit azon törvényektől nyeri; melyeket Isten az összes világrend megállapításával, az állami közösség meghatározásában is kijelölt, és ezen alaptörvények fölött senkinek sincs joga, sem az egyháznak, sem a népnek. E tekintetben az állam teljesen független az egyháztól, ugyanazon értelemben, mint az egész természeti rend. Krisztus ugyan helyeselte, elismerte és megszentelte a természeti rendet, a világi hatalom viselőinek, valamint azoknak is, kik nekik engedelmeskednek, oly szándék-tisztaságot és felsőséget, a kötelesség teljesítésében oly hűséget stb. adott, milyen mindaddig nem voltismerve, az egész államrendet magasztosan megszentelte; de magában véve a világi hatalom kiterjedését nem bővítette. Az újabb meghatalmazásokat, melyeket az embereknek adott, az apostolokra s utódaikra ruházta. A világi hatalomnak tehát sem oly tekintélye nincs, mely a nem-keresztényeket, a ker. vallásra kényszerithetné, mi már a természetfölötti rendhez tartozik, sem az egyház nem adhatja át neki ezen tekintélyt, mert ilyenel maga sem bir.

5) Ellenkezőleg a vallásszabadság természetes határai

az észben, a természetes erkölcsiségben és a természetes rendben keresendők. Semmiféle észszerű erkölcsi szabadságnak sem szabad annyira mennie, hogy az erkölcsi rendet, melyhez mindenkinek joga van, szétrombolja. Azért kötelesek a ker. és nem ker. fejedelmek, s a világi hatalom képviselői oly tanok- és szokásoknak ellenállni, melyek az ész és erkölcsiség törvényeit nyilván megvetik. Ez okból nem szabad p. ker. fejedelmeknek alattvalóik közt a bálványozást megtűrniök, ha azt akadályozhatják. E részben mondja S u a r e z : „A emberi társaság kelléke az ész és természetes törvény szerint az, hogy benne az igaz Isten tiszteltessek. Következőleg kell oly hatalommal is birnia, melylyel az embereket erre kötelezze, és az ellenkező bönöket megszüntesse. Azonfelül e hatalom célja, a békét és az igazságot fentartani az államban; ez pedig lehetetlen az embereknek erényre való kötelezése nélkül. De az emberek nem élhetnek a természetes erkölcsiség szerint, és erényesen, vallás, és az egy igaz Isten tisztelete nélkül. Innét következik tehát, hogy az államhatalom erre feljogosítva és kötelezve van, ¹⁾ t. i. csak az igaz Isten tiszteletét megengedni, a bálványimadást pedig, mint ész- és erkölccsel ellenkezőt elnyomni. Ugyanezen okok érvényesek minden más, a természetes erkölcsi törvénnyel ellenkező vallási szokásokra nézve, de csak tulajdon alattvalókra nézve. ²⁾“

Ezen alapeszmék szerint tehát, teljes mértékben megengedi az egyház a hitetleneknek azon vallásszabadságot, melyet G u i z o t követelt. Szándékosan tárgyaltuk e dolgot ily hosszadalmasan, hogy kitűnjék, miszerint ez nem valami külső, esetleges vélemény, hanem, a minden oldalról mélyen megfontolt magasztos elvek szüleménye. Az egyház oly annyira tiszteli a lelkiismeret-, s a vallásszabadságot, hogy azokra nézve, kik hozzá nem tartoznak, minden külső kényszerítést, mint erkölcstelent, s teljesen hely-

¹⁾ Tract. de fide Disp. 18. sect. IV. n. 7.

²⁾ Ibidem. n. 3.

telent, elutasít. De egyszersmind egészen meghatározott, éles körvonalokat húz ott, hol a vallásszabadság az ember lelki javait fenyegeti. Az erkölcsi szabadságnak is vannak határai, a hol t. i. bünténnyé válik, a mi a társaságot veszélyezteti. Kell tehát a vallásszabadságnak is határokkal birnia, és pedig nemcsak midőn már magát az államot megingatja, hanem akkor is, midőn mindenkinek, a legfőbb erkölcsi javakhoz való jogát sérti. Ezen eset fordúl pedig elő, ha, mint most történik, felekezetek keletkezése türetik meg, melyek a vallás köpenye alatt, az egek örök urát megtagadják, a legerkölcstelenebb materialismust előmozdítják, s ez által, a mennyiben tőlük függ, az emberi társaság minden erkölcsi alapzatainak szétbomlását előidézik. Az ily vallásszabadság erkölctelen és istenellenes utálatosság, melyre Isten csak átkát szórhatja, mely tönkre juttatja az ezt eltűrő államokat.

II.

Úgy látszik első pillanatra, mintha azon elveknek, hogy a kényszerítés semmi neme sem alkalmazható a hitetlenekre azon czélból, hogy a vallás felvételére erőszakoltassanak, és hogy még istenitiszteletek is eltürendő mind addig, míg magában véve nem erkölctelen, és az egy igaz Isten tiszteletével nem ellenkezik, — valamint az egyház, úgy a világi hatalomnak is, a középkori eretnekekkel való bánásmódja ellentmondana. De ha azon indokokat, melyekre ezen eljárás támaszkodott, közelebbről tekintjük, úgy fogjuk találni, hogy ily ellenmondás tulajdonkép nincsen, és azonfelül ezen indokok a jelenben már nem léteznek, úgyannyira, hogy vallási dolgokban, a külső kényszerítés alkalmazása, most magától elmarad.

Mielőtt ezt bebizonyítanók, azon eretnekségnek jogi fogalmát kell itt kiemelnünk, mely az egyház alapelvei szerint, egyedül volt büntetésre méltó, a vallás elleni vétség miatt. Az ily értelemben vett eretnekséghez különösen két

ok tartozott: először, egy érvényesen megkeresztelt kereszténynek a tévhithez makacs ragaszkodása, és benne való megmaradása, előrebozsátott elégséges tanítás után; másodsor, az ezen makacs gondolkozásmód által tettlegesített ellenmondás az egyház tekintélye ellen. ¹⁾ Innét következik, hogy a keresztény hitigazságok körüli tévelygők, és a büntetésre méltó eretnekek között igen nagy a különbség. Valamely akaratlan tévedés nemcsak hogy nem büntetésre méltó eretnokség, hanem még csak a legkisebb erkölcsi vétségnek sem mondható. A büntetésre méltó eretnokséghez szükséges: elégséges belátása a vitatott ker. igazságnak, annak makacs ellenzése, s egyszersmind az egyház tekintélyének tagadása. Egyházi felfogás szerint, az eretnokség gonoszsága tulajdonképen az utóbbiban rejlik, a tekintély elleni ellenmondásban, mert ez tulajdonképeni hordozója az egész ker. tanépületnek, ez a bíró a vizsgálódásokban, ez a benne létező tanítói hivatalnak lényege. A hol tehát ezen tekintély lényegébe semmi belátás nem létezik, a hol csak előítéletek uralkodnak, a hol az egyház tekintélye egyenlő értelműnek vétetik az emberi, és papi önkénnyel, ott már sajátlag büntetésre méltó értelemben eretnokségről szó sem lehet. Innét következik, hogy a büntetésre méltó eretnokségnek ezen fogalma az egyház véleménye szerint épen nem alkalmazható azokra, kik nem magok szakadtak el az egyház kebléből, hanem olyanoktól származnak, kik régen azelőtt elhagyták az egyházat. Mikor és hol válik ezeknél azután a tévhit bűnné, csak Isten ítélheti meg, ki a sziveket vizsgálja. Ezt meghatározni külsőkép lehetetlen. Habár tehát az egyház ezeket mindnyájokat, a mennyiben érvényesen vannak megkeresztelve, az egy, szent, kath. egyház tagjainak tartja, és őket azért tulajdonképen az Isten előtt, az egyházi hatalom alatt levőknek is tekinti, mégis távol vagon tőle, hogy az egyházi

¹⁾ Cf. Suarez Tract. de fide q. 19. sect. III. et V.

hatalmat külsőkép, büntetőleg használja ellenök. E tekintetben ellenök az egyház csak azon álláspontot foglalhatja el, melyről a hitetlenekhez való viszonyát tekinti, és csak legszabadabb önelhatározásukra bízhatja, vajon ő hozzá akarnak-e fordulni ¹⁾).

A mi már a büntetésre méltó eretnokség ezen meghatározása után, a világi hatalomnak eljárását illeti a régibb időkben, ez mindenesetre polgári véteknek tekintette az eretnokséget, és feljogosúlva érezte magát, azt külső nehéz büntetésekkel, még halállal is, sujtani. A császárok ker. hitre térése után, már a római jog is a büntetésre méltó polgári vétek közé sorozta az eretnokséget; e nézet azután átment a német szokásjogba, és innét a német császárok törvényeibe. Ezen álláspont egészen magától származott, a hitnek egységéből, és az egészen általános hit-öntudatból, a nélkül, hogy az egyház e büntető kényszert, e büntetést, maga követelte volna, ha későbbén ehhez való jogát elismerte is. Sok és különféle ker. confessiokról, vagy hogy e kifejezést használjuk, egyházakról, még akkor fogalommal sem birtak; általánosan, az egy-szent, egyedül igaz, s az egész világon elterjedt ker. egyházban éltek az emberek. E ker. egyház úgy tekintetett, mint égből az embereknek ajándékozott közvagyon, mely az egész világ keresztényeinek közös birtoka, melyhez mindenkinek joga van, s melyben az emberek legfőbb javai letétettek s őriztetnek. Ily nézet mellett miként maradhatott volna el, hogy e földön való nagy szellemi istentemplom megtámadása, mely igazán tekintetett minden társa-

¹⁾ Így jár el valóban ez egyház mindenütt a szakadár görögök és a protestansok irányában, mióta (mint történetileg) bevégzett tények léteznek; s igazán a legnagyobb igazságtalanság és gonoszság elhíthetni akarni a protestansokkal, hogy a kath. egyház részéről erőszakos megtérítéstől tarthatnak. És még sem irtóztak némelyek, a concordatum elleni legújabb izgatások alkalmával, ezen valóban nevetséges vádat fegyverül használni.

dalmi rend alaposzlopául, egyszersmind polgári vétéknek ne tartassék, ha ez tulajdon gyermekeitől s lakosaitól eredt; hogy a mindnyájokkal közös hitnek meghamisítása, mint aquinói sz. Tamás mondja, büntetésre méltóbbnak ne tállátott volna, mint a pénzhamisítás? A kereszteleetlenek teljes szabadságuk birtokában hagyattak, de a megkeresztelteket, kik keresztségi fogadalmok által mintegy megkötöttek, s az egyház iránt lekötelezettek voltak, ily esetben annál inkább vélték gonosztevőkül tekintendőknek, mennél magasabbra becsültettek azon javak, melyeket mindnyájoktól elrabolni akartak. Ha azon igazságot föltétlenül elismerték is, hogy a hit alapjában véve, a szabadelhatározás dolga, ezen nézet lényegesen megváltozottnak látszott azokra nézve, kik a keresztség által az egyház hitét felvették, s a köteleiséget, azt mindvégig hiven megőrizni. Azonfelül, egynek a vallásszabadsághoz való jogával, mindenkinek azon joga állt szemben, hogy hitének birtokában ne veszélyeztessék, ne háboritassék. Azért ha valaha származott törvény a legáltalánosabb öntudatból, úgy az, az eretnekek elleni polgári törvények. A legteljesebb értelemben lehet ezt természeti jognak nevezni, mert mindenütt e földön, a hol emberek állami összeköttetésben együtt éltek, még a pogány népeknél is, azt hitték, hogy mindnyájok közös vallási meggyőződését, egyesek megtámadásai ellen védhetik. Ha tehát itt szemrehányás tétethetnék, az nem annyira az egyházat, mint inkább minden népek jog- és általános öntudatát érné, a melyben ezen hitegység létezett. De ki kell emelnünk azt is, hogy a világi hatalomnak az eretnekség elleni eljárása nem egyedül, sőt nem is főképen a hit megtagadásán alapült. Más vétkek egész serege számított ezen fogalomhoz, melyek főkép a polgári jog szerint büntetésre méltók, névszerint az erkölcsiség elleni vétkek; a középkor eretnek-törvényszékei, inkább az erkölcstelenség iszonyú vétkeinek, mintsem a hit ellen való tulajdonképeni bűnöknek voltak büntető törvényszékei. A későbbi világi

nyomozó-törvényszékeknek Spanyolországban, melyeknek iszonyúsága különben igen túlhajtatott, ¹⁾ közvetlenül az egyházzal és elveivel semmi közük nem volt. Ez csupán a mindinkább előtérbe lépő állami kényuralom szüleménye volt, mely itt is az egyházi külszint használta fel, hogy határ nélküli hatalmat ragadjon magához, és ezen köpeny alatt mindenenek fölött uralkodjék.

De a mondottak után a dolog lényegéből foly, hogy az eretnekséggel, mint polgári vétekkel való bánásmódnak azonnal meg kellett szünnie, mihelyt a hit egysége szétromboltatott. Épen ez által szünt meg lényegi föltétele. Ez Németországban a hitszakadás után mindjárt beállott, és már 5. Károlynak 1532-ki fenyítő büntörvényszéki rendeletében, az eretnokség nem tekintetik polgári véteknek. A kereszténységet megfosztotta a hit egységétől az emberek vétke, s Istennek igazságos elnézése, s a mint az eredetileg nem a kényszer útján, hanem egyedül az isteni ígének, s isteni kegyelemnek ereje, a keresztények erényei s a mártýrok vére által alapítatott meg, úgy kell, és fog is az kétségen kívül ismét helyreállítatni. Mig azon boldog idő elérkezik, a mint lehet, úgy kell egymást eltűrünk; az államnak mindenkéül kötelessége, mindenkinek jogát és szabadságát védeni.

Botorság tehát azt állítani akarni, mintha a kath. egyház kényszerülve lenne, vagy oly szándékot táplálna, hogy valamely fejedelemtől várja a külső büntetéseket, a hitétől való elpártolásokra nézve. Igen, sőt a mi több, ha a reformatio és a polgárháborúk idejéből egy pár kivételt levonunk, utóbbi századokban, a katolikusok részéről más hitűek ellenében semmiféle erőszak nem gyakoroltatott, — és legkevésbé történt ilyesmi az egyház vagy a pápák részéről; mig Angol- Svéd- és más országokban, a legiszonyúbb

¹⁾ Lásd ama nevezetes történeti munkát: Der Cardinal Ximenes von Hebele.

büntörvényszék állott fen majd egészen napjainkig, s áll fen részben most is, nemcsak olyanok irányában kik vallásuktól elpártoltak, hanem olyanok irányában is, kik atyáik hitéhez hívek maradtak. E tényeket nem kellene oly makacsul ignorálni.

A mi ellenben a kimutatott értelemben vett szellemi hatalomnak, az eretnekek elleni eljárását illeti, az egyház természetesen minden időben igénybe vett bizonyos büntető hatalmat, a hozzá hit s keresztség által kapcsolt tagokra nézve. Ezen büntető eljárás azonban szellemi s egyházi büntetésekben áll, melyek különösen a javítást czélozzák. E büntetések legnagyobbika a kiközösítés. A hit az egyház alapköve; és a mily bizonyos, hogy minden társulatnak, a mely fen akar állni, jogában áll alap-határozatait tagjainak megtámadásai ellen védeni: ép oly bizonyosan kell az egyháznak is azon joggal birnia, hogy azokat, kik az alapot, melyen nyugszik, megtámadják, kebléből kizárhassa. Ha e cél elérésére az egyház külső kényszerítő eszközöket használt is, ezeket különösen, mint térítést s javulást eszközlő szereket használta, nem azon véleményben, mintha a hit belsőképen kierőszakoltathatnék, vagy mintha lényegénél fogva kiválólag belső tény nem lenne. A család, az állam is használ belső erkölcsi javítást czélzó, külső büntető eszközöket. Különben e külső eszközök használatának lehetősége azon állástól feltételeztetett, melyet az állam az egyház részére átengedett, és ez azonnal magától elmarad, mihelyt az állam e külső segítséget megvonja az egyháztól.

III.

Ha már most ezen kifejtés után, a fen kijelölt kérdésekre, mennyiben veheti igénybe az egyház a külső kényszerítést a vallásszabadsággal való visszaélés ellen, és vajon katolikusoknak szabad-e a vallásszabadságot szükségesnek tartaniok? — ha ezekre a jelenben válaszolni akarunk, a következő eredményekhez jutunk:

1). Általában véve az egyház a vallás felvételét, belső szabad elhatározás dolgának tekinti, s megtagadja mind az állami, mind az egyházi hatalomtól a jogot, valakire e tekintetben külső kényszerítés által hatni.

2). Az eretnekeknek az egyház általi megbüntetésében, aránylag kevés egyes esetekben, okúl nem azon igyekvés szolgált, hogy a hitbeli meggyőződés külső eszközök által kicsikartassék, hanem azon elv, hogy a keresztény, a kereszttség által oly kötelességeket vállalt magára, melyeknek teljesítésére köteleztethetik. Ezen külső büntetés pedig csak különös esetekben alkalmaztatott, és csak nyilvános, formalis eretnekeknél, a fen kitett értelemben. Érvényesen megkeresztelt protestansok, épen a kereszttség által összeköttetésben állanak ugyan még a kath. egyházzal. Mindazonáltal, mellőzve minden más okokat, melyek elegendőkép bebizonyítják, hogy a kath. egyháznak legtávolabbról sem jut eszébe, ezért irányokban külső kényszerítést használni, maga a formalis és büntetésre méltó (punibilis) eretnekségnek azon adott fogalma sem alkalmazható rájuk, úgy annyira, hogy már csak ezen okoknál fogva is, az ilyen szándéktól való félelem egészen üres rémkép.

3). Az eretnekségnek ellenben, mint polgári véteknek, feltétele volt a hit egysége, és ezzel együtt a büntetőtörvényből eltűnt.

4). A hol polgári jog szerint másféle vallási társulatok állanak fen, azoknak a kath. fejedelem teljes jogvédelemmel tartozik, és külső kényszerítés által egyházának alapelveivel jönne ellenkezésbe ¹⁾.

5). Ezen értelemben Németországban teljes joggal állanak fel a kath. egyház mellett, a l u t h e r a n u s s r e f o r m a t u s egyházak; és innét, a kath. fejedelem kétségen kívül köteles irántok jogos állapotukban, oltalommal, szeretettel, gondoskodással viseltetni.

¹⁾ Cf. B e c a n u s de fide tenenda haereticis.

6). Az államhatalom mennyiben akar más vallási társulatoknak is szabad testületi állást adni, azt az egyház egészen és végkép szabad kényére bizza. Semmiféle egyházi alapelv nem létezik, mely a katolikust azon véleményben akadályozná, hogy az előadott viszonyok mellett a közhatalom legjobban cselekszik, ha a mindjárt megemlítendő megszorítással, teljes vallásszabadságot engedélyez.

7). Ugyanis, a vallásszabadságnak fen kijelölt határait, az ész és a kereszténység követeléseül kell felállítanunk, azért tehát visszaélésnek kell tekintetünk, ha a közhatalom, a vallásszabadság ürtigye alatt, oly felekezeteket tűr meg, melyek a személyes Istent megtagadják, vagy az erkölcsiséget veszélyeztetik. Az ilyen eljárás a közhatalom jogával és kötelességével világos ellentétben áll, először eredeténél fogva, mert a felsőségi hatalom Istentől van, ezzel tehát föltétlenül nagyobb visszaélés nem történhetik, mintha az istentagadást megengedi; — másodsor czéljánál fogva, mert a felsőségnek czélja a békét fentartani, és az igazságot védeni e földön, mind a kettő lehetetlen pedig erkölcsiség nélkül, és az erkölcsiség lehetetlen Isten féltelme nélkül.

8). Az egyház pedig nem szűnik meg tagjai fölött azon hatalmat igénybe venni, melyet neki Krisztus adott, különösen a jogot, azokat, kik hitőket megtagadják, kiközösíteni.

XXIV. Az egyház szabadsága.

Korunknak a múltból igen rossz örökség jutott, t. i. minden elv összezavarása, az egyház és állam közötti viszonyt illetőleg. Az egyházzsakadás, — mely sok fejedelem kezei közt, csak a korlátlan főuraságra való törekvés eszköze volt, felfelé a császár és a pápa, lefelé a rendek és testületek minden önállósága ellen, — szülte azon elvet,

hogy a fejedelmi hatalomnak joga van a lelkiismereten uralkodni, megparancsolni az alattvalóknak, mit tartoznak hinni, úgy, hogy Németországnak összes protestans népessége, mely a végből szakadt el az egyháztól, hogy szabad legyen, most már lelkiismeretére nézve világi fejedelmek kényétől függött. Mennél inkább érvényre emelkedett ezen elv, s szivárgott be a nyilvános életbe, ama századok kényuralmi s önző szellemétől támogatva, annál inkább kellett az egyház és állam közötti viszony minden igaz fogalmának összezavarodni. Ezen kor-irány természetesen lábra kapott a kath. udvaroknál is. Egyetlen gondolat foglalkodtatta akkor az elméket, melyet később egy porosz király e szavakkal fejezett ki: „Úgy megállandósítom magamat souverainitásomon, mint egy rocher de fer-en.“ Nevezetesen a bourbon udvarok, habár kath. alattvalók elvei miatt nem léphettek fel az egyházi hatalom tulajdonosai-ként, az által igyekeztek magokat kárpótolni, hogy majd a pápáktól már régebben nyert, majd a régi nemzeti szabadsalmak ürügye alatt, majd a cselszövő diplomatiának zsarolásai által, az egyház jogait, különösen minden magas, fontos egyházi állás betöltését magukhoz ragadták. Szolgalelkű bibornokok, püspökök s jogtudósok, sokfélekép hajlékony eszközül szolgáltak e merényletnél.

A forradalom elragadta a trónok egy részét, a régi rendszereket azonban meghagyta. Németországban, hol a kath. egyház e század kezdete óta, egész külső állapotában szétromboltatott, hol a régi kath. egyházmegyék pásztoraiktól megfosztva, mint az ür öltönye, darabokra tépettek, s majd ide majd oda osztattak a nélkül, hogy az egyház csak a legcsekélyebb oltalomban is részesült volna, midőn jogait sértették, el nem maradhatott, hogy a protestans fejedelmeknek, a „Cuius regio eius religio“ iskolájában felnőtt hivatalnokai, nem voltak más tekintettel a kath. egyház viszonya iránt, mint a melyet a protestans irányában, ifjuságuk óta gyakorolni szoktak. A protestans egyház, az ön-

állóságnak még árnyékát is elvesztette, és ugyanazon mértéket alkalmazták a kath. egyházra is, egész nyíltsággal. Ezen eljárás igazságos színbe burkolására, ott voltak azon udvari jogtudósok, kik az egyházat, a kath. fejedelmek kényuralmának elárulták.

De az egyház és az állam közötti viszony igaz elveinek ezen összezavarodása, és az ebből, a kath. egyházra nézve származó hátrány, legújabb időkben egészen új stádiumba lépett. Eddig fejedelmekről volt szó, kik habár árendszernek hódoltak, birtak mégis személyes lelkiismerettel, kik magok is Istenre hivatkoztak, mint hatalmok forrására, kikkel tehát beszélni is lehetett Isten nevében. Most azonban az egyház a fent említett álszabadelvű kényuralommal áll szemközt, melyben politikai pártok küzdenek a győzelemért, hogy aztán a népakarat végrehajtásának álszine alatt, korlátlan hatalommal uralkodhassanak, azon kényuralommal, mely sem Istent nem ismer, sem történetet, sem szerzett jogot, sem pietást, sem lelkiismeretet, s mely mély gyűlölettel van eltelve a kath. egyház iránt. Ezen álszabadelvűség a következő állást foglalja el a kath. egyház irányában: egyrésztől mindazt, a mit valaha állami kényuralom, rendörkormány, diplomacia, árulás, a kath. egyháztól elragadtak, a közhatalom joga gyanánt akarja megtartani; másrésztől minden új, a religio ügye alatt összeálló egyletnek, legteljesebb önkormányzási szabadságot akar engedélyezni. Egyszersmind azt a jogot tulajdonítja a közhatalomnak, hogy törvényhozás által az egyház legbensőbb ügyeit szabályozhassa s rendezhesse, p. az egyházi hivatalok betöltését, a papok nevelését stb. Ezen irány kiválólag néhány kisebb német államban emelkedett érvényre; de délnyugati- és közép-Németországnak majdnem összes sajtoja által, a legkiméletlenebb keserűséggel támogatatik az egyház ellen.

Egy kérdés sem vár égetőbbben megoldásra, mint ez. Mindenek előtt ettől függ a jövő alakulása. Ha a hitetlen

szabadelvűség törekvése sikerülhetne, akkor a legiszonyúbb harcok ideje következnék reánk. Ezek még inkább kiütnének, ha majd hozzálátnának, azt, a nagyobb államokban létesíteni. A terv kétségkívül készen van. Annál inkább feladatuk a katolikusoknak, az állam és az egyház közötti viszonyról minden szűnet nélkül, tisztán kimondani a valódi nézeteket. Ezek győzelemre jutása, nagy biztosítéka lenne német hazánk békéjének. Tekintsük közelebbről a dolgot.

Az egyház szabadsága alatt értjük az egyház azon jogát, melynél fogva saját ügyeit, saját elvei szerint, maga kezeli, s e mellett csak az általános állam-törvényeknek van alávetve.

Különbséget teszünk tehát az egyház szabadsága, és szabadalmi közt. Azelőtt birt az egyház különféle szabadalmakkal, melyek a hit egységéből önkényt folytak. Mindezek nálunk eltűnteknek tekinthetők. Az egyház ily szabadalmak nélkül is fenállhat. E mellett azonban nem szabad felcserélni a szabadalmakat, az igaz úton szerzett jogokkal, a mint ez most sokféleképen történik. Az igaz úton szerzett jogok védelmét kétségkívül oly mértékben igényelheti az egyház, mint minden más jogosult személyiség.

Továbbá különbséget teszünk az egyház szabadsága, és az államtól való függetlensége közt. Az egyház azon ügyekben, melyek a közhatalomhoz, mint ilyenhez, tartoznak, természeténél és lényegénél fogva nem kíván az államtól független lenni. Az államnak és törvényeinek engedelmeskedik, és pedig nemcsak külsőleg, hanem lelkiismeretileg is, és erre kötelezi tagjait, minden polgári kötelmet teljesít, és fizeti adóit stb. Csak azt követeli, hogy az állam ne lépje túl korlátait, s ne avatkozzék dolgaiba ellenségesen és erőszakosan.

Az egyház, ily értelemben vett szabadságát, négyszeres okból veszi igénybe.

A ker. egyház már első fellépésénél is t e n i k ü l d e

tésre hivatkozott. Az apostolok parancsa a világot illetőleg Krisztus e szavai voltak: „A mint engem küldött az Atya, úgy küldlek én is titeket.“¹⁾ „Menjetek az egész világra, és hirdessétek az evangeliumot minden teremtménynek.“²⁾ Ez most, és lesz mindig az egyház alapja. Akarják bár az emberek hallgatni, vagy nem, isteni küldetését teljesíteni, és tanítását az embereknek Isten nevében tovább is hirdetni fogja. E közben, ott a hol szükséges, nem fog félni azoktól az egyház, kiknek nincs más hatalmok, mint a testet megölni.³⁾

A második ok, mely miatt az egyház szabadságát követeli, Európának összes birói illetékessége. Mindaddig, míg létezik történeti és tényleges jog, kell, hogy az egyház joga Németországban elismerve legyen. A német államjogban, minden alkotmányban el van ismerve a kath. egyház joga. Ezen szoroson jogi kötelezettség és föltét alatt adattak át a régi kath. egyházmegyék részei a legtöbb fejedelemnek, kik ez által kárpótoltattak. De ha a kath. egyháznak joga van fenállni, akkor ez nem valami képzelt nagyság, melynek a divatos országgyűlési többség tetszés szerinti szerkezetet adhat, hanem az a kath. egyház, a mint a világtörténelemben létezik, azon alapelvekkel, s azon szerkezettel, melyet az egész világ az ő sajátos lényegének ismer. Az egyház eme szerkezetének lényegéhez tartozik nevezetesen az is, hogy az egyházi hatalom, Krisztus megbizásának értelmében, az apostolok utódai által gyakoroltassék. Épen ezen felfogásban rejlik a protestantismus és a kath. egyház közötti lényeges különbség, a mint azt az egyháztörténelem minden lapja megezáfolhatlanul bizonyítja. Ezen jog megsértése, az összes történeti és tényleges jogok bűnös megsértése.

¹⁾ Ján. 20, 21.

²⁾ Márk. 16, 15. V. ö. Máté 28, 19.

³⁾ Máté 10, 28.

Valóban egyik legjellemzőbb tüneteménye jelenkorunknak az, hogy már létezhetnek oly országrendi gyűlések is, melyek ezen jogot tökéletesen ignorálják, mintha ő ellenükben jog nem is léteznék. E dologban egyelőre csak az a bizonyosság vigasztalhat bennünket, hogy a világtörténelem tekintetre sem fogja méltatni ezen hiú kísérleteket.

Harmadik ok, a miért az egyház szabadságát követeljük, az önkormányzásnak, az észben és a természetben alapuló joga. Itt különösen feladata a kath. sajtónak bizonyítani a divó szabadelvűség feneketlen képmutatását, melynélfogva megtagadja a kath. egyháztól azt, a mit szünetnélkül követel magának, és a kor minden kereszténytelen és romboló törekvésének megadatni. Képmutatás az, ha a divó szabadelvűség sajtószabadságot követel; a püspökök körleveleire nézve pedig előleges censurát kíván a placetumban, és kivételes törvényeket igtat a bűntető codexbe. Képmutatás az, ha a divó szabadelvűség magán-társulatok részére azon jogot veszi igénybe, hogy hivatalnokait magok megvizsgálhassák és alkalmazhassák; ellenben a kath. egyházi állások betöltéséről állam-törvények által rendelkezik. Képmutatás az, ha a divó szabadelvűség egyesülési szabadságról beszél; ellenben a személyeknek, jámbor célekből, zárdákba való minden egyesülése ellen, regényekből szedett, mindenféle kigondolható rémképekkel lép fel, s azokat nem ugyan tüzzel-vassal, hanem erkölcsi gyilkolással összekötött rendőri elnyomás által akarja a közvéleményből kiirtani. ¹⁾ Ha a divó szabad-

¹⁾ Képmutató ügyészei oly szabadságnak, melynek legbensőbb lényegét soha fel nem fogták, soha nem sejtették, a szabadság legmagasztosabb tétét száműzéssel büntetik. „Mily örülltség, és mily kegyetlenség!” kiáltott fel már nyolcz század előtt damiani sz. Péter. „Az embernek van joga szabadon rendelkezni vagyonával, és nem lenne szabadsága önmagát Istennek felajánlani! Minden javát más emberekre hagyhatja, és a szabadság, hogy Istennek felajánlhassa lelkét, melyet ő adott neki, meg van tőle tagadva!” Montalembert, die Mönche des Abendlandes. I. k. CCXV. l.

elvtiséget nem kényszerithetjük, hogy az isteni parancs alapján, Isten félelméből, a positiv törvények alapján, jogszerűségi érzetből, az egyháznak szabadságot engedjen, legalább arra kell őt kényszerítenünk, hogy becsületes legyen.

Követeljük negyedszer az egyház szabadságát, az országban lakó minden egyes katolikus nevében. Ravasz műfogása a divó szellemnek, az egyház és az állam közötti minden harczot, csupán a papok egy kis csapata egyoldalú rendérdekeit feltüntetni, melyre ezen elnevezést találták fel: „clericalis.“ Az egyház szabadsága azonban minden egyes ker. katolikus ügye. Hogy az egyház nem világi hivatalnokok, hanem az apostolok utódai által kormányoztatik, az minden katolikus joga és akarat. Oly időben, melyben a népakaratról beszélnek, végre azon népakaratnak is érvényre kell emelkedni, mely a katolikus népben rejlik, és tudatni kell a katolikusokkal, hogy itt egészen közös, igazán katolikus ügy forog szóban.

Az egyház és az állam közötti viszony rendének formulája: „az egyház önállólag kezeli ügyeit, az állam általános törvényei alatt,“ bensőleg oly igaz, oly jogos, oly egyszerű, miszerint valóban csodálandó, hogy minden párt örömmel nem fordul hozzá. Hisz valamely belső ellentétről az egyház és az állam közt szó sincs. Mind a kettő Isten szent világrendébe tartozó intézet, melyben minden a legnagyobb mértékben összhangzó. Ha amaz álláspont igazlelkűleg lenne felfogva, akkor az egyház és állam közt majdnem minden vita lehetetlenné válnék. De van egy párt, mely ezen békét nem akarja, mely a szabad egyháztól, s annak belső hatalmától fél, s e párttal szembe kell szállnunk minden erőnkkel.

XXV. Az egyház szabadságának jelentősége és becse. Reform.

Azon gondolatra, hogy az egyház szabadságának kérdése nem egyoldalú papi rendérdek dolga, hanem minden ker. katolikus magas ügye, itt még egyszer vissza kell térnem.

Egyházzabadság, s a papok nagyobb hatalom után való törekvése, elleneink nagy része által egyértelműnek vétetik. Csak az legyen a kérdés, vajon a jogok bizonyos mennyisége, a világi vagy a papi hatóság által gyakoroltatás-e, és hogy a kérdés érdeke egyedül a nagyravágyásban, s az uralkodási vágyban rejlik. Az egyházokat ismerő katolikusok ezen véleményt semmi esetre sem osztják, és egyházok jogáról tökéletesen meg vannak győződve. De ezek sem ismerik fel, gyakran legtávolabbról sem, e kérdés megmérhetlen horderejét, lényegét és értelmét. Szükséges megmutatni elleneinknek, hogy az egyházzabadságot nem uralkodási vágyból követeljük, és szükséges megmutatni a katolikusoknak, mily mélyen és lényegesen illeti az legszentebb érdekeiket. Ha ezt katolikusaink megismerik, akkor valóban nem fogják oly közönyösen nézni, mily méltatlanul bánnak az önmagok által választott férfiak egyházokkal, s mint kötik le annak életerét. A mondottakat néhány pontban felvilágosítom.

Az egyházkérdés főtárgya, az egyházi hivatalok betöltése. Az egyház tanítása szerint, az egyházi hatalom Krisztusról az apostolokra, az apostolokról utódaikra, ezekről az általok felszentelt, s behelyezett papokra származik át. Ebben az összes egyházi hatalomnak kútfeje s átruházása, tulajdonképen az egész egyházi szerkezet ki van fejezve. E szerint kötelessége minden püspöknek, ha nem akar áruló lenni, e jogot a maga részéről igénybe venni, s e kötelességet lelkiismeretesen teljesíteni, s az egyházi állások betöltésénél mindazon jogot, melyet a világi hata-

lom magának tulajdonit, megtámadni. Ha valamely fejedelemnek joga lenne, a Krisztustól adott hatalmat, csak egy plebániára nézve is, tulajdon fejedelmi jogából gyakorolni, úgy ez által az egyház egész rende veszedelemnek lenne kitéve. Ha tehát valamelyik püspök ezen jogot védi, azt nem uralkodási vágyból, hanem kötelességből teszi.

De még más oka is van. Az egyházi állások helyes betöltésétől függ tulajdonképen az egyház felvirágzása. Hiszen bizonyos az, hogy semmiféle társulat sem állhat fel, jóra való szolgálóknélkül. Mi a sereg jó vezér nélkül? és mi az oly törvényszék, melyek hivatalnokai hivtelenek? Men-nél inkább át van hatva valamely püspök az Isten s a ker-nép iránt való kötelességérzettől, annál inkább kell arra tö-rekednie, hogy a helyek Isten lelke szerint legyenek be-töltve. A püspöknek magas és szent állása az egyházban egészen meg van bénítva és gyöngítve, ha a plebániákon jó papok nincsenek oldalánál. És mily nagy fontosságú az az egész ker. népre, hogy jó papokat kapjon lelkészekül! Mily hátránya az egy plebániának, mily veszélyeztetése a legszentebb érdekeknek, ha az rest, világias szellemű pap által kormányoztatik! Igaz, hogy minden helynek a legmél-tóbban, és a legjobb papok által való betöltésére nincs biz-tos szer, a mint azt az egyház ohajtja, s ebben a püspök is sokszor tévedhet; de az ily betöltés lehető legnagyobb biz-tositéka abban áll, ha azt a püspök szabadon teheti, az egy-ház alapelveinek figyelembe vétele mellett; és a roszt be-töltésnek legnagyobb veszélye abban rejlik, ha az világi kegytől, és a változó politikai pártoktól függ. Semmi sem rázkodtatta meg alapjaiban annyira az egyházat, mint a világi befolyás, nagyobb és kisebb állásainak betöltésénél. Ha az állam túlnyomó befolyással bir az egyházi állások betöltésénél, akkor ezen befolyás valósággal az állam hi-vatalnokainak, a minisztereknek, a miniszteri tanácsosoknak, a kormánytanácsoknak stb. kezei közt van. Ezeknek pedig

a legjobb akarat mellett sem fog sikerülni, az alkalmas férfú választása. Egyházellenes hangulat mellett ellenben az ily befolyás valóságos dögvézszzé fajul az egyház belsejében; ez esetben nem a személyes érdem lesz a mérték, hanem mindenféle mellék-tekintetek, ügyesség, társalgási kellem, politikai vélemények, vagy épen egyháziatlan, a reliigióra káros érzelmek. Mennyire sértetik így a községek és az egyház érdeke! Vagy nem olyak e némely országokban a viszonyok, hogy az egyházi állások betöltésének kérdésénél, az tulajdonképen a kérdés, vajon a püspökök vagy a szabadközmivesek töltsék-e be a parochiák legnagyobb részét, és kormányozzák az egyházat? Mi legyen így aztán az egyházból, ha az egyház ellenségei azokat helyezhetik a legfontosabb állásokba, kik a papságban, érzelmeikkel leginkább rokonszenveznek, és ha ezen állás által egyszermind rontó befolyást gyakorolhatnak az egész papságra? Valamennyi egyéb egyházszabadság, semmit sem segíthet rajtunk mindaddig, míg a legfontosabb egyházi javadalmak betöltésénél, a legméltóbb papok fölött, bérenczeknek lesz elsőségök.

Ide vonatkozólag a védnökségi viszony is, a mint az idők folytán az egyházi törvények szellemének el- lenére alakult, sok tekintetben nagy csapás az egyházra, s bizonyára változtatást igényel. Az engedélyezett jogokat nem bántja az egyház, hanem egyes országokban, hol a plebániák legnagyobb része védnökség alatt áll, az ezzel való visszaélést meg kell szüntetnie. A védnökség alatt álló plebániák betöltésénél négy jog veendő tekintetbe, melyeknek törvényes rendben kell érvényre emelkedniük. Az első jog Jézus Krisztusnak, az egyházi hivatalok szerzőjének és meghatalmazójának joga, hogy csak az ő lelke szerint töltsék be a hely. A második jog, az egyház joga és kötelessége, hogy Krisztus rendelete szerint, az ő parancsát hajtsa végre a hely betöltésénél. A harmadik jog az egész község joga, hogy Krisztus szive szerinti lelkipász-

tort, és ne bérenczet kapjon ; csak ezután következik végre negyedszer a védnök joga, hogy ezen betöltésnél arra törekedjék, miszerint az egyháznak Krisztus szíve szerinti méltó papot jelöljön ki. A védnöki jog a legkomolyabb nemű lelkiismeretes kötelesség. De e védnöki jogban csak az utolsó jogot venni figyelembe, azt csupán mint birtokrészt tekinteni, s aztán oly módon élni vele, hogy mind Krisztus, mind pedig a hívek joga sérelmet szenvedjen, — iszonyú visszaélés ; az csak látszata a jognak, valósággal pedig rettentő jogtalanság.

Mennyi változás lenne itt szükséges, hogy az egyház szellemének megfeleljen. Mint virágzanék az egyház élete, mily áldást terjesztene szét, ha az egyház minden szolgája, kezdve a pápától, minden püspök, a káptalani tagok, a püspökök helyettesei, az esperesek, aztán az oly nagy fontosságú lelkészek, minden jogtalan, idegen befolyás nélkül, az egyház szellemében, az ő bölcs és igazságos törvényei szerint, melyeket erre nézve oly általános pontossággal alkotott, szabadon neveztetnének ki ! Ebben összpontosúl az egész egyház-kérdés, ez az oka, miért küzdünk mellette lelkesedéssel. Oly mély összefüggésben van ezen kérdés, minden egyes katolikus valódi javával.

Itt tovább mehetnék, és bővebben fejtegethetném e gondolat minden egyes, az egyház s állam közötti vitát érdeklő pontjait ; különösen megmutathatnám, mily alaposak jogai, hogy papjait maga nevelje, és mily szükséges feltétel ez arra nézve, hogy az egyháznak és az egész ker. népnek, valóban méltó, lelkes papok képeztesse ; hogy az egyházzabadságával mily mélyen, és szorosan van összekötve az összes kereszténységnek, tudományban, s az életben megerősödése ; de itt ennek tárgyalása messze vezetne.

Végezetül ellenben ki kell fejeznem azon állítást, hogy midőn mi az egyházzabadságért küzdünk, azt azért tesszük, hogy az egyház életét, a mennyire lehetséges, idegen békóktól megszabadítsuk, s hogy aztán ezen isteni intéz-

ményt igazi szellemében, úgy a mint Krisztus alapította, s akarja hogy legyen, a világnak felmutassuk. Az egyházban oly értelemben vett reformról, hogy Krisztus intézményét megmásztsuk, soha sem lehet szó; de olynemű reform, hogy az egyház tagjai, a kik emberek, életszentségben mindinkább tökéletesbüljenek, az egyháznak szakadatlan feladata volt. Mennél jobban fáradoznak az egyház ellenségei Isten egyházának leküzdésében, annál nagyobb kötelességünk hibáinkat megjavítani, az egyházban a régi visszaéléseket megszüntetni, minden önzést és restséget legyőzni, saját rossz szellemünket levetkezni, s helyette Krisztus szellemét felöltetni, a legmagasabb áldozatkész lelkesülést, égő lélekszeretettel egyesíteni, hogy az egyháznak némi jóakarattal bíró elleneit azon meggyőződésre birhassuk, miszerint némely rossz, a mit észre vettek, nem az egyházban, hanem a mi gyarlóságunkban rejlik, miszerint más rossz, a mit észre venni gondoltak, épen nem létezik, hogy ellenben maga az egyház, az ő tanításában és törvényeiben egészen szép, egészen dicső, egészen igaz, egészen isteni, és csak legfőbb szeretetökre méltó.

XXVI. Szabadság az egyházban. Egyház és tekintély.

Az eddig mondottak ellen két ellenvetés fog emeltetni. Először azt fogják mondani: „Szabadgondolkodásról, szabad meggyőződésről, az igazságra való szabad önelhatározásról beszélsz. Erről épen nálatok, katolikusoknál, szó sem lehet. Hisz nektek azt kell hinniek, a mit az egyház parancsol, vagyis inkább a mit a püspökök, vagy a papok mondanak. Egyezzen bár avval józan gondolkozástok vagy nem: nektek azt hinniek kell. Úgy hozzá vagytok csatolva egyházatok tekintélyéhez, mint valamely lánczhoz. Ha a tudomány folytonosan halad is egyik ismeretről a másikra, ti egy helyhez vagytok lánczolva, s vele tovább nem siet-

hettek. Nem szabad gondolkodnotok, csak engedelmeskednetek. Isten tudja mi mindent fognak még a papok kitalálni! — azt mind hinnetek kell.“

M á s o d s z o r azt fogják mondani: „Önkormányzást követelsz. De erről nálatok még kevésbbé lehet szó; sőt inkább az a mi követelésünk. Mi a népnek, a községnek követelünk önkormányzást — te csak a papoknak. Az pedig nem önkormányzás, hanem a papság gyámnokolása, és papi uralom.“

Hogy ezen állítások benső valótlanágát megismerhessük, s velök sikeresen szembeszállhassunk, az egyházi tekintély lényegét kell megmagyaráznunk, s azon álláspontot kijelölnünk, melyből a szemrehányások tétetnek.

1) Az egyházban kettős tekintély létezik: a tanítói- és a kormányzói tekintély, mely utóbbit pásztori-hatalomnak nevezzük. Ez tehát a léleknek két fő tehetségére vonatkozik, az ember elméjére és akaratára, mindkettőtől engedelmességet igényel; a tanítói tekintély az elme engedelmisségét a hit által, a pásztori hatalom az akarat engedelmisségét a ker. élet erényeinek gyakorlása által.

2) Mind a két tekintély határai szorosan megvannak szabva. Az egyház tanítói tekintélye kizárólag csak Krisztus s az apostolok tanítására szorítkozik. Krisztus nem nyilatkozott az emberi ismeret és tudomány minden ágáról, hanem csak az alapigazságok bizonyos összegének, különösen az ember Istenhez való viszonyának tanítására szorítkozott, melyek az embernek, földi élete minden útján, mintegy vezérsillagúl szolgáljanak. Az apostolok az egész világon hirdették ezen alapelveket, és a kereszténység ezen alapigazságainak lényeges tartalma, az apostoli hitvallás tizenkét fejezetében van röviden összeszedve; ezen tizenkét fejezet képezi a ker. religio minden tankönyvében még most is lényeges tartalmát annak, a mit a keresztény, a tanítói tekintély iránt való engedelmisségből, hinni

köteles. Minden egyéb, a tudomány minden ágaiban, legszabadabb bűvarkodására van bizva.

Épen így áll az egyházban a pásztori hatalom is. Vagyon teljesen meghatározott mértéke, vannak korlátai, Jézus Krisztus rendelete szerint, és főképen arra vonatkozik, hogy maga az egyház elrendezése, a mint azt Krisztus megalapította, fentartassék, a szentségek kiszolgáltassanak, és az ő tagjai, a ker. élet kötelmeinek gyakorlására serkentessenek. Az egész természeti rend független az ő rendelkezésétől, és az e tárgyra vonatkozó minden tudományos munkában, azon, az egyházban ellenmondás nélküli tételre találunk, hogy a természeti és isteni törvények kötelességei alól, még a legfőbb egyházi hatalom sem oldozhat fel. ¹⁾ Az egyház mindenütt, és mindig át van hatva azon gondolatától, hogy közte, és a természeti rend összes törvényei közt, miután mindkettő ugyanegy Istennek, azon egy isteni bölcseségnek műve, semmi ellenmondás, hanem tökéletes összhangzat létezik.

3) Ezen tekintély lényegéből önkényt foly, hogy ez szellemi eszközök által hat; mindig az ember elméjéhez szabadakaratahoz fordul, és ezen két lelki tehetséget hívja fel, hogy önkénytelen vessek alája magukat, s ez által adják meg Istennek a tiszteletet, mely őt, az emberrel, ennek elméjével és akaratával szemben, megilleti.

4) Az ember részéről valamely tekintélynek elismerése, a mint már feljebb láttuk, általában feltételezi bizonyos természetfölötti rendnek, bizonyos, az ember elméjén és akaratán felül álló igazságnak és törvénynek létezését, tehát a személyes Isten létezését, a kiben az örök igazság, és az örök törvény rejlik.

Az egyház tekintélyének elismerése pedig feltételezi különösen: 1) Jézus Krisztus istenségét, 2) az egyháznak

¹⁾ Papa non potest dispensare in impedimentis iure naturae vel divino dirimentibus. S. Alph. Liguori.

Krisztus általi alapítását, 3) egy, az egyházban Krisztustól rendelt tekintélyt, mely tanít és kormányoz, s azon ígérettel van összekötve, hogy az egyház, a tanítói tekintély gyakorlásában nem tévedhet.

Ha ezen föltételek állanak, akkor az elme s akarat meghódolása, az ész és kötelesség első követelése, az ember szabad szellemének helyes és legnemesebb használata, melyet tehet és tennie kell. Akkor a tekintély megvetése, az embernek az ég és föld ura elleni, esztelen és büntetésre méltó lázadása, oly lázadás, mely örültebb és esztelenebb, mintha a por akarná a világrendet felforgatni.

5) Mi katolikusok ezen féltétel létezéséről lelkünk legmélyebb bensőségével, és a legjózanabb okokból ¹⁾ megvagyunk győződve, és erre alapítjuk az egyház tekintélyében való hitünket, s iránta való engedelmességünket.

Mi hiszünk Krisztus istenségében, és imádjuk őt, mint Tamás apostol : „Én Uram és én Istenem!“ ²⁾; hiszszük, hogy ő, a ki rendet alkotott a mindenségben, az egyházban is alapított bizonyos rendet, hiszszük, hogy ezen egyházban tette le tanítását és hatalmát, hogy ennek parancsolta, miszerint hirdesse tanítását az embereknek, a szentségeket szolgáltassa ki, és hiveit parancsainak megtartására szorítsa. Ha emberek, az Úr apostolai s ezek utódai, gyakorolják is e hatalmat, azt még sem hiszszük, hogy azért fölöttük valamely önkényes hatalommal bírnak. Csak kezeiken hordozzák a frigyszekrényt, de azért a frigyszekrény nem az ő munkájok, azért a frigyszekrényben foglalt Isten igéje

¹⁾ A kath. egyház legkevésbé sem követel vakhitet; sőt ellenkezőleg azt tanítja, hogy az igaz religio s egyház, isteni eredetűnek, és igazságosságának oly világos ismertető jeleivel bír, mikép, minden előítéllettől ment elme meggyőződhetik ezeknek hitelességéről. És ha a hitetlenek felelősek hitetlenségükről, ez valóban nem azért történik, mert vizsgálandóknak, hanem mert őszinte, és észszerű vizsgálat nélkül tagadják meg az isteni kinyilatkoztatástól a hitet.

²⁾ Ján. 20. 28.

s Isten törvénye, nem az ő szavok és törvényök. A kimondott szót előbb hinniök, a hirdetett törvénynek előbb engedelmeskedniök kell. Mert így gondolkozunk, s így vagyunk meggyőződve, azért vetjük magunkat legmélyebb benső örömmel s elhatározással az egyházi tanítói és kormányzói tekintély alá. Itt azonban még nem állapodunk meg. Az egyház, mely arra tanít, hogy az általa gyakorolt tekintély észszerű, fölszólít minket elménknek is folytonos használatára s mivelésére. És épen ez által növekszik meggyőződésünk bensősége és vidámsága. Mert minél mélyebben hatunk be a történelembe, a természetbe, és lelkünkbe, annál inkább felismerjük, mily isteni a mi vallásunk. Ha az ember legfőbb java, az igazság, sok tekintetben az emberiség elől elzárt templom, akkor a katolikus valóban egyháza hittanításában bírja annak kulcsát, melynek segítségével Isten ezen templomába belép, s ott rá talál minden igaz ismeretre, s evvel lelkének legnagyobb békéjére s legfőbb boldogságára, — s ott végre Istent is felleli, kinek az ő lelke teremtetett, ki azonban a világ előtt, mint sz. Pál apostol mondja, ismeretlen Isten. ¹⁾

6) Ezen meggyőződésről és álláspontról megczáfolhatlan bizonytságot tesz a kath. tudomány mindenki előtt, a ki nem akar szándékosan szemet hűnyni. A kath. tudomány egyetlen a világtörténelemben, semmit sem lehet hozzá még csak hasonlítani sem. Az nem egy iskolának, egy országnak, egy időszaknak, egy rendnek szüleménye; az valóban, valamint a világ-egyház, épen olyan világ-tudomány; már most is tizennyolcz századot, s a világ minden részét foglalja magában, és e századok, ezen országok és nemzetek mindegyikéből, számtalan, az emberi tudomány

¹⁾ Atheneiek! Látom, hogy minden dologban, mondhatnám túlhiszékenyek vagytok. Mert a mint körüljártam és bálványaitokat szemléltem, egy oltárra akádtam, melyre ez volt írva: „A z i s m e r e t l e n I s t e n e k.“ A kit tehát ti nem ismerve tiszteltek, azt hirdetem én nektek. Sz. Pál az athéni aeropágban. Apost. csel. 17, 23.

minden készütségével bíró, az emberiség minden bölcselkedésében jártas, tiszteletre méltó és szent férfit mutat föl, — és ezek mindnyájan egyhangúlag, s vidám meggyőződéssel elismerik, hogy az ő gondolkozásuk s akaratuk, és az egyház kettős tekintélye közt nincs ellentét, sőt ellenkezőleg, hogy mennél örömebb átengedték magokat, az egyház ezen örök igazságainak s örök törvényeinek, annál biztosabban haladtak ismeretről ismeretre. ¹⁾

7) Ezen álláspontunk jogossága vonassék bár kétségbe ellencink által; támadtassanak bár meg hitünk föltevésai, a tudomány minden fegyverével; igyekezzenek bár a természet ölében, az emberi lélek mélyében, a világtörténelem folyamában olyas valamit felfödözni, a mi hitünk tökéletes észszerűségével ellenkezni látszik: az egyház harczkész és harczedzett, nem fél semmiféle harctól, még a legszemtelenebb gúnyolóktól sem, kik a kereszt alatt kezdették üzni mesterségöket, midőn az egyház urát kigúnyolták, egész a jelenkori gúnyolóig, kik szintoly szemtelenséggel csúfolják az egyházat; amazok Krisztust, mint az egyház fejét, emezek az egyházat, mint Krisztus testét.

Ellenben elviselhetlen, hogy napjainkban elleneink egy része úgy tettei magát, mintha minekünk katolikusoknak tiltva lenne a szabad tudományos bűvárkodás, mintha a mi esztünk ellenkeznek hitünkkel. Ez esztelen, tudatlan, vagy gonosz mendemonda, mely minden igazságból, s a történetből csúfot fiz, és csak vak előítéletből eredhet. Pedig most, nemcsak a német sajtó legnagyobb részében emelkednek ily hangok, hanem a rendek gyűléseiben is, a mint ezt

¹⁾ A hitetlenség is mutathat fel ugyan tudományos embereket követői közt, de nem tekintve azt, hogy ezek sem számra, sem szellemi nagyságra nézve, nem mérkőzhetnek a keresztény bölcsesség hiveivel, azon határozó körülmény veendő figyelembe, hogy míg a hitetlenség képviselőinél csak meghasonlás és kétely uralkodik, addig ott, minden felfogási szabadság mellett, a lényegesekben csodálandó egységet tapasztalunk, mely egyedül az igazság bírásából magyarázható.

a napokban, a vürtembergi kamarai tanácskozmányokban ismét tapasztaltuk. Ez a kath. egyház elleni jogtalanságnak, és gyaláztatásnak megrázott és megtölt mértéke.

8) Az álláspont pedig, melyből a fentebb említett el-
lenvetések kiindulnak, tagadása minden természetfölötti
rendnek, s ezzel egyszersmind minden jogosult tekintély-
nek. Ezen álláspont azonban nem az észé, hanem az eszte-
lenségé, mert föltevése esztelen és balgatag. Az a gondol-
kozás szabadságát természetesen csak az abszolút korlátlan
alanyiség értelme szerint foghatja fel, az, az önkormányzás
elvét csak az abszolút népuralom világánál értheti meg, s a
felsőbb rend-, a felsőbb törvény elismerésének, mint szolgál-
ásnak kell előtte feltűnnie. Ez azonban az emberi ismeretek
minden terén ellentétben áll az igazsággal. A hangnak
egyezni kell a hanggal, különben nem lehet összhangzás a
hangok közt; a csillagnak a csillaggal, különben felbomlik
a mindenség rende; a tagnak illeni kell a taghoz hogy a
test élete föntartassék: csak az ember szelleme s akarata
ne alkalmazkodhassanak szabadon az Istentől alapított
rendhez, a gondolkodás és akarás megsemmisülése nélkül!
Igy tűnt már el soknál az észszerű tekintély utolsó gondol-
lata, és előttök a szabadság, inkább csak a szabadsággal
való visszaélés, az eszelős alanyiságtól megbomlott ész és
akarat-erő.

9) Egyébiránt ezen álláspont önnönmagát bünteti meg,
s itéli el. Az ember, a kinek egész léte Istentől függ, és
azért tekintélyen alapúl, ezt nem tagadhatja büntetés nél-
kül. Az evangéliumi fiú, ki atyjának nem akar szolgálni, az
által nem lesz szabad, hanem szolgaságra süllyed, és tisztá-
talan állatokot kell őriznie. Ez azon „vagy-vagy“ mely
közt Isten az embert választani engedi: vagy Istennek szol-
gálni, s az általa alapított tekintélyt elismerni, akkor az Is-
ten fiai, szabadságának részei leszünk; vagy pedig Isten
tekintélyét elvetni, akkor nem leszünk szabadok, hanem

esetleges, folyton változó emberi tekintélyeknek, s végre a hazudság, s a bűn szolgaságának esünk zsákmányul.

XXVII. Egyház és állam. Egyesülés — elválás.

Az egyház szabadságra törekvése, sokaktól, az államtól való elválásnak nevezetik. Bizonyos értelemben nincs kifogásunk e megjegyzés ellen, miután ennek mindenestre az egyházi és a világi hatalom között keletkezett zavarok megrostálása és elkülönítése, tehát elválasztás lenne czélja. Abban, az állam és az egyház közötti lényeges viszony felbomlására, katolikus szempontból, senki sem gondolhatott. Elleneink tehát a szó ezen kétértelműségéhez folyamodtak rendkívüli ügyességgel, a szónak rossz értelmét, egyetlen értelmeképen fogták fel, s ebből aztán oly következtetéseket húztak, melyek magokban véve tökéletesen alaptalanok, mind az egyházra mind az államra pedig épenséggel veszélyesek. Az egyház követeléseire azt válaszolták: Jó, tehát válaszszuk el a mint követelik, az egyházat az államtól, és adjuk meg neki a követelt szabadságot; de akkor először az államnak is teljesen el kell válnia az egyháztól, s ezt minden tekintetben magára hagyania; másodsorú épen így el kell különözni az iskolát is az egyháztól, s vele kizárólag mint állam-intézettel bánti. Ezen ellenkövetelmények aztán oly módon emeltettek érvényre, mintha egészen önmagoktól értetnének, mintha helybenhagyott föltevések logikai következményei lennének. Fájdalom, ez által sok katolikus is tévutra hagyta magát vezetetni. Vizsgáljuk meg a dolgot röviden, — ez a viszonyt felvilágosítandja, és ezen látszólag következetes ellenkövetelmények igaztalanságát és ravaszságát felderítendi.

Az egyház és állam közötti viszony nem abban áll, hogy az egyházi hatóságok helyett az állam kezelje az egyház ügyeit; ellenkezőleg annak egészen más, és sokkal

mélyebb az alapja. Az egyházi önkormányzás tehát legtávolabbról sem elválása az egyháznak az államtól. Midőn a család, a község, a testületek jogait visszaköveteljük a kényuralmi közhatalomtól, s részökre, saját körükben önkormányzást sürgetünk, senkinek sem jut eszébe, ezt a család, a község, a testületek államtól való elválásának nevezni, s ebből azt következtetni, hogy már most az államnak is el kell válnia mindezekről. Állam és egyház lényegökre nézve elváhatlanok, mert Isten nagyszerű világrendében egytűvé kell tartozniok, egymást kölcsönösen támogatniok, s ez által Isten céljait az emberek üdvére kell elősegíteniök. Valóban nagyon felületes tudomással bir az egyház s állam közötti viszonyokról az, a ki, ha néhány, az egyház lényegéhez tartozó jog az egyháznak átengedettik, azt elválásnak akarja nevezni. Ez csak az emberek tévutra vezetésére, s ezen szín alatt, mind az egyház, mind az államnak megkárosítására felhasznált üres szójáték. Valamint nem bomlik fel a házasság az által, ha az atya a férfi, az anya pedig a nő dolgait viszi: úgy nem szűnik meg az állam s egyház közötti viszony sem, ha az egyház s a közhatalom, saját ügyeikről gondoskodnak. Ha az egyház által követelt szabadságok megadását elválásnak akarják nevezni, úgy ez olyan elválás, melynek szükségkép egységre kell vezetnie. Legmélyebb meggyőződésünk az, hogy az önkormányzás megadása által, állam és egyház nem válnak szét, hanem igazán s állandóan egyesülnek.

Az egyháznak nem lehet, és nem szabad az államtól elválnia, a mint általában nem is valhatik el semmitől, a mi Istentől származik.

Tisztelnie kell az államot, mint az emberek üdvévégett alapított intézményt.

Köteleznie kell tagjait, hogy az állam hatalmának, mennyiben az megfelel az isteni rendnek, engedelmességenek Istenért.

Minden szellemi eszközével elő kell mozdítania az ál-

lam javát, rendezett államviszonyokon örvendenie, az államügy megrongálásán pedig szomorkodnia kell.

Végre hirdetni kell a világnak, hogy a ki a világi hatalomnak jogtalanul ellenáll, magának Istennek áll ellen, s Istentől kárhozatot von fejére. ¹⁾

De épen így nem válhatik meg a közhatalom sem az egyháztól, lényeges kötelességei megsértése nélkül.

Az állam köteles védeni az egyház jogait, valamint minden alattvalói jogait, s azokat minden jogtalan megtámadástól megőrizni. Az igazság-ápolás isteni missiója az államnak, s azt mindenki irányában gyakorolnia kell.

Az állam köteles jó akarattal viseltetni az egyház iránt, s azt céljai elérésére segíteni. Feladatának ezen része is a közhatalom természetéből, s Istentől kiszabott kötelességéből foly.

Az állam köteles ezen jog-védelemre és segítségre nem csak Istenért, hanem tulajdon javáért is. Ha az egyháztól, s alattvalóinak vallásos hitétől elválik, akkor Istentől válik el, s ez által tulajdon alapját rombolja szét.

Végre köteles az állam ezen jogvédelemre és segítségre saját hivei miatt. Ezeknek joguk van követelni, hogy a közhatalom egyházi kötelekők vallásos érzületét tisztelje, védje, oltalmazza és támogassa. Az állam nem valamely a felhőkön túli elvont tárgy, hanem a keblében levő emberek hasznára rendelt valóság, s azért a legfőbb érdekeitől való elválás, a közhatalom jogsértése.

A mit pedig itt az államnak, az egyház jogát védeni, s azt segíteni tartozó kötelességéről mondtam, azt nem csak a kath. egyházzal értem, hanem minden vallási társulatról, mely mint ilyen el van ismerve a közhatalom által, és a felebb kifejtett módon a természetes erkölcsiség, s az egy igaz Isten tisztelete kívánalmainak megfelel.

Azon, az egyház és állam közti viszony minden he-

¹⁾ Rom. 13, 2.

lyes nézetével ellenkező vélemény, hogy az állam elválhatik az egyháztól, s ezt jogvédelem és segély nélkül, egészen magára hagyhatja, már a sajtó és a népképviselők egy részétől származó, messze elterjedt tévedés, és azért igen szükséges ennek ellenállni, s a közhatalmat hivei hite iránti kötelességeire emlékeztetni.

Guizot a már említett irat VIII fejezetében ide vonatkozólag nagyon helyes gondolatokat fejtett ki, melyek a legkomolyabb mélytánylásra érdemesek.

XXVIII. A ház, a család szabadsága.

Az ember társas természetének utolsó oka, Istenhez való viszonyában rejlik. Ezen alapviszonyból származik az ember minden viszonya egymáshoz. Minthogy az ember teljesen Istentől függ, azért életét, s ennek kifejlődését Isten a legkülönfélébb módon tette függővé a többi emberhez, és Istennek egyéb teremtményeihez való viszonyától. Az ember egyedül önnönmagában nem élhet, mert élete nem önnönmagából ered; és másokhoz való számtalan kölcsönös viszonyának folytonosan arra kell őt emlékeztetni, hogy létezésének kútfeje nem önnönmagában van. Az ember mindig és mindenütt másokra szorúl, mert végre is egészen Istenre van szorúlva.

Minden társadalmi összeköttetés legtökélyesb formája, pedig, a rendezett és igaz szeretet. Azért mondja az Üdvözítő: „Szeressed a te Uradat Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből, és minden elmédből. Ez az első és legfőbb parancs. A másik pedig hasonló ehez: Szeressed felebarátodat mint ennenmagadat. E két parancsból áll az egész törvény.“¹⁾ A szeretetnek kell azon köteléknek lenni, mely az embereket Istennel összekösse, az igazságon alapuló szeretetnek, a mint arra Krisztus egész tökéletességében tani-

¹⁾ Máté 22, 37.

tott minket ; és ezen szeretetnek kell kisugárzani, mindazon összeköttetésekől és egyesületekől, melyeket az emberek egymás közt létesítenek. Minden más összeköttetés, kell hogy hasonmása legyen ama legfőbb összeköttetésnek, kell hogy szintén ugyanazon isteni bélyeget hordja magán.

Az első összeköttetés, melybe itt az ember lép, melyben az életet kapja : a család. Ez az első és legszükségesebb szem a csodálatos szervek ama lánczában, mely az ember életét körülveszi. És azért különösen hű kinyomata egyszersmind azon viszonyoknak, melyben az ember Istenhez áll. Egy és ugyanazon név az, melylyel Isten az emberhez való szeretetteljes viszonyát jelöli, s melyet a család feje is visel. Isten minden embernek atyja akar lenni, s mint az ő helyettese a családban, a családfőnek is ezen nevet, az ő nevét kell viselnie. Ez fejezi ki a család nagy méltóságát, és jelentőségét.

A család azonban azon alaposzlop is egyszersmind, melyre az egyház, s az állam van építve ; ezeknek virágzása tehát lényegileg a család virágzásától függ.

Láttuk már, mily nagy jelentőséggel bírt a család német eldődeink előtt. A család állapota tette ama nagy különbséget azon pogányság közt, mely erkölcsi romlottságban feloszlott és elveszett, és azon pogányságság közt, mely a kereszténység világosságát, s annak minden áldásait elfogadandó volt.

A család továbbá az első és legszükségesebb nevelőintézet. Az maga az Isten által alapított iskola, mely végtelenül fontosabb, mint minden, az emberek által alapított iskola. A jónak és rosznak csirája, melyet a család-élet a gyermek lelkébe rak, később kihajt, és jó, vagy rosz gyümölcsöt hoz. A családban a gyermek testben és lélekben növekszik, és azért beléforr a jó és rosz is, a mit a családban lát. Ha már a növés be van végezve, a későbbi benyomások inkább csak külsőleg hatnak.

Végre, a család igazán „Isten kegyelméből való“ is,

és oly hatalommal bir, mely Istentől van. Számtalan helyen beszél erről a szentírás; sőt Isten a szülők iránti kötelességeket, az emberre vonatkozó parancsok közt első helyre tette. És így a család, az állam s az egyház mellett a harmadik intézet, melyben Istentől alapított rend, Istentől alapított hatalom létezik.

A ház, s a család szabadsága, azon alapfogalom szerint, melyet a szabadságról adtunk, abban áll, hogy a család idegen beavatkozás nélkül, önmaga vezethesse, igazgathassa és rendezhesse ügyeit, és hogy különösen az apai hatalom, természete és lényege szerint, szabadon mozoghasson. Itt is magától értetik, hogy az apai hatalom szabadságát nem szabad korlátlannak tekinteni. Nem szabad neki más jogokba avatkozni, tehát névszerint az egyház, az állam, és saját gyermekeinek jogaiba sem. Ellenben természetes körében az apai hatalom szent és sérthetlen, és ennek korlátozása, Isten rendének mély megsértése.

A kényuralom nem kímélte a családot sem; s mint-hogy természeténél fogva mindent vezetni és kormányozni akar, beavatkozott a családba is, és az apai hatalom lényeges jogait megsértette. Ide tartoznak különösen a köz-hatalomnak, a vegyes házasságokból származó gyermekek nevelését illető azon rendeletei, melyek által a szülők akaratára még azon esetben is korlátoztatik, ha ezek egymással megegyeznek. Mindenek fölött pedig mélyen sértetik és csorbitatik a szülők s az apai hatalom joga, a nyilvános iskolák olyas berendezése által, mely a szülők lelkiismeretét, és vallási meggyőződését sérti, nevezetesen akkor, ha ehhez még iskola-kényszer is járúl. Minthogy azonban e tárgyról később még tüzetesebben fogunk értekezni, azt most abba hagyjuk.

Azért tehát, annál inkább feladatunk a család szabadsága, az apai hatalom jogai mellett elhatározottsággal és kitartással küzdeni, minél ellenségesebben fegyverkezik a korszellem a ház- és a család ellen. Ezen irány a korszel-

lem alapvonásaihoz tartozik. A korszellem gyűlöli a szer-
ves életet, s azért szükségkép a családot is. Nem társasá-
got, hanem gépet akar. Minden természetes összeköttetést
feloszlat, hogy csak egyénekkal állhasson szembe. Midőn
ennek ellenében a házat s a családot védelmezzük, az ész
jogait, a német lényeg legtiszteletre méltóbb hagyományait,
a kereszténység által minden áldással tetéztet intézményt,
az emberek legbecsesebb javai egyikét védjük.

**XXIX. A házasság, — annak felbonthatlansága, —
polgári házasság.**

Valamint az egyháznak s az államnak természetes
alapja a család, akképen a családnak ismét alapja a házas-
ság. Mindaz, a mi a házasságot szilárdítja és erősíti, szilár-
dítja s erősíti egyszersmind a családot is; mindaz a mi meg-
rongálja s megingatja a házasságot, megrongálja s megin-
gatja a családot is.

Már a régi germánoknál azon alapelveken alapült a
szilárd családélet, melyekkel a házasságról birtak. Megő-
rizték lényeges részeiben azon szent rendet, melyet Isten
ezen viszonyra nézve eredetileg megalapított. A többnejű-
séget alig ismerték, s a házassági kötelék tartósságáról oly
magas fogalommal birtak, hogy a nő férje halála után nem
lépett többé házasságra.

A kereszténység pedig ismét egészen Istentől nyert
jelentőségére emelte a házasságot, s azt az emberi szív min-
den rossz hajlama s szenvedélye ellen, oltalma alá fogadta.
Nem gondolható fönségesebb valami, mint az egyház szel-
leme szerint való házasság, és nincs a földön semmi jótéko-
nyabb, a házasság ezen eszméjén alapuló családnál. Ha a
házasság mindenütt a kereszténység, s az egyház szellemé-
ben köttetnék, s ha az a kereszténység alapelveitől lenne
áthatva s eltelve, már csak ez által is megszabadúlna a vi-
lág a földi nyomorúság legnagyobb részétől. A társadalom

felépítését és tökéletesítését, nem felülről lefelé, hanem alólról fölfelé kell kezdeni. A ház építését az alapon kell kezdeni, s a gyermek szellemi fejlesztését az első elemeknél. A világrend alapja, a keresztény házasság. Ez oly igen félreismertetik mostanában. A valódi jólét alapjai figyelembe sem vétetnek, s ezen alapokat általános világ-politika által hiszik helyettesíthetni. Emberek, kik magok lábbal tiporják a házasságot, kik a család törvényeit megvetik, akarják az államot és a világot rendezni!

— A két fő alapelv pedig, melyeken a ker. házasság lényege nyugszik, a férj és nő közötti egység, és a házassági kötelék felbonthatlansága. Mily nagy mértékben tartozik a házasság lényegéhez és tulajdonképeni természetes feladatahoz különösen a felbonthatlanság, láthatjuk, ha rendelkezésre gondolunk, mely az, hogy a házasság az embernek nevelésére, s mind azon szükségnek, melynek ez ifjúságában kitéve van, kielégítésére szolgáló, lehetőleg tökéletes intézmény legyen. Csak akkor tökéletesen ily intézmény a házasság, ha felbonthatatlan. Az embert nemcsak felnőtt korában fenyegetik embertársainak szenvedélyei, melyek ellen őt a törvényszékek védhetik, hanem sokkal inkább fenyegetik őt a legiszonyúbb szenvedélyek létének első szakában, és egész addig az ideig, míg a családból ki nem lép. Mennyi gonoszság követhetnek el itt az emberen! Ha minden mást elhallgatok is, melyeket az emberi nyelvnek kimondani sem szabad, bár egykor mindegyik fölött fog Isten itélni, — mennyi bántalmat szenved számtalan gyermek az olyan szülőktől, kik gonosz szenvedélyeknek élnek? Csak ha szentnek tekintetik a házasság, ha minden gonosz szenvedély távol van tőle, csak ha a szülők magok nevelik és képezik szívöket a házasság felbonthatlanságának főséges gondolatánál, csak akkor lehetséges ama, az Isten által az ember nevelésére rendelt családélet. És itt kifejezhetem azon bizonyára igaz gondolatot, hogy bár a protestans hitágazat megengedi a házások elválását, mégis, minden iga-

zán keresztényi protestans házaspár át van hatva összeköt-
tetésök felbonthatlanságának gondolatától; mégis úgy gon-
dolkodnak, úgy éreznek, úgy élnek, mintha számukra nem
is léteznék köteléki elválás.

Ha ellenben könnyítetik a házassági elválás, akkor
a házasság, a család és a szegény gyermekek hátrá-
nyára, gonosz szenvedélyek harezterévé válik. Azt mond-
ják, hogy kegyetlenség oly embereket összekötve tartani a
házassági kötelék által, kik a szeretet által nincsenek többé
összekötve, és feledik amaz iszonyú kegyetlenséget, mely
a gyermekeken követtetik el, ha a házasságnál csak a szü-
lők szenvedélyeire van tekintet, feledik hogy mennyire ve-
szélyeztetik a közjó az által, ha egyes szerencsétlen ön-
okozta kivétel miatt, az intézmények magas eszméje meg-
semmisítetik, Isten a házassághoz kötötte a gyermekek éle-
tét, és azért a szülők, kik nem akarják megtagadni a termé-
szet alapelveit, már a természet által vannak kötelezve azon
föltételeknek önnön jószántokból való elfogadására, melyek
a gyermekek élete áldásosságának szükséges föltevésai.

A házasság felbonthatósága, és a polgári házasság
különböző dolgok. Franciaországban, hol 1829-ben a köte-
léki elválasztás megszüntetett, fenáll a polgári házasság, és
e mellett a kötelék felbonthatlansága; a protestans Német-
országban nem áll fen a polgári házasság, de a házasság
felbonthatósága igen is. Mindazonáltal e kettő szorosán
összefügg egymással. Azonfelül hogy a polgári házasság be-
hozatala által, a könnyelmű vagy vallástalan katolikus há-
zassági elválása, és új házasság kötése, egyháza törvényei-
nek és hite ágazatainak ellenére, lehetségessé tétetik, a pol-
gári házasság utáni vágynak oka, a mint napjainkban ta-
pasztaljuk, nyilván a házasság és ez által a család leala-
csonítását czélzó törekvésben rejlik, azon istentelen felfo-
gás szerint, mely a házasságot csupán polgári intézménynek
tekinti. Jól tudom ugyan, hogy ezen követelés támogatására,
a lelkiismereti szabadságot hozzák fel; de nyilvánvaló do-

log, hogy az állam nem tisztelheti és nem ismerheti el tökéletesebben a lelkiismereti szabadságot, mint ha, kivéve a házassági birtokjogokat, mely itt nem vétetik figyelembe, a házassági ügyekben, mindenkit vallása és egyháza törvényei szerint enged itélni. Mindaddig, míg valaki valamely egyház tagja, nem panaszkodhatik az általa is vallott religio alapelvei szerint való ítélet ellen. Bizonyára nem lehet az állam feladata az, hogy a könnyelműeket, egyházok legszentebb törvényeinek lelkiismeretlen áthágásában védelmezze.

A mit azonban még különösen ki akarunk emelni, az azon körülmény, hogy a polgári házasság utáni vágy, a német nemzet szellemével és akaratával ellentétben áll. Még mielőtt keresztény lett volna, szent vallási dolognak tekintette nemzetünk a házasságot, és családéletének tisztasága és bensősége, lényegesen egybe volt kapcsolva ezen felfogással. A kereszténység által csak végtelenül erősödött és megszentetett ezen fogalma a házasságnak. És így maradt ez történetünk minden századán át. Még a hitszakadás sem változtatott rajta semmit; a protestánsok is erősen megtartották a házasság vallásos jellemét. És így van ez még most is, — német nemzetünk nem o hajtja a polgári házasságot. A nagy többséghez, és német nemzetünk színejavához hasonlítva, csak a városi népességnek igen csekély kisebbsége egyezik bele a polgári házasság mesterségesen támasztott sürgetésébe; ez is inkább előítélet- és divatból, mint tiszta belátás- és benső meggyőződésből. Ime ez is egy példája annak, hogy az ál-szabadelvűség mily kevéssé képviseli a német nemzetet, mily kevéssé ismeri gondolkozásmódját, mily kevéssé tiszteli akaratát, és meggyőződéseit.

Azért a polgári házasság behozatalát célzó mozgalom, úgy látom egyike a legszerencsétlenebbeknek, melyek az emberek romlására terjednek a világon, és a katholiku-

sok kötelességének tekintem, ez ellen, a német és a ker-
nép nevében egyhangúlag felszólalni.

XXX. Család. Állam. Egyház.

1) Család, állam és egyház azon három intézmény,
melyekben itt a földön az ember életét kezdi, folytatja és
bevégezi. Isteni intézmények ezek, azaz Istentől vannak ala-
pitva, és lényegökre nézve nem függnék emberi akarattól,
— úgy, hogy az ember nem érheti el nélkülök, igazán em-
beri rendeltetését.

2) Minthogy mind a három intézmény Istentől szár-
mazik, lényegökre nézve nem lehetnek egymással ellen-
tétben.

3) Ezen három intézmény lényege Istentől van meg-
határozva, részint a dolgoknak általa alapított természetes
rendében, részint az ő természetfölötti kinyilatkoztatásában.

4) A részletes elrendezés, és az alak mindazonáltal,
részben az emberek akaratára és kényére van hagyva, kik
e végből észszel és szabadsággal áldattak meg.

5) Ezen emberi elrendezés az idő, hely, és a körül-
mények szerint különböző lesz, és lehet különböző, csak a
lényegét, t. i. a természet isteni rendét, és Istennek határo-
zott akaratát ne sértse.

6) Hogy pedig ezen lényegét meg ne sértse, az egyes
viszonyok elrendezésénél soha sem szabad szem elől té-
veszteni, hogy az nem egyedüli viszonya az embernek, ha-
nem hogy minden ember egyenlő képen tartozik a másik ket-
tőhöz is.

7) Következőleg semmi esetre sem szabad úgy al-
kotva lenni az elrendezésnek, hogy azok által a két másik
viszony sajátos és lényeges hatáskörébe avatkozásnak,
vagy az önkénynek tér engedessék.

8) Sőt inkább mindegyiknek hatáskörét jól el kell kü-
löníteni, és rend, törvény s egyezkedés által kell meghatá-

rozni, mennyire terjedjen mindegyiknek joga és illetékesége, és hol kell egyiknek a többiek jogát és illetékességét elismerni és tisztelni.

9) Mindazonáltal ezen elkülönítés semmi esetre se legyen kelletlen, kényszerült, gonddal kötött és bizalmatlansággal örzött egyezkedés, hanem szabad szeretet- és bizalomteljes egyesülés, mely által ne csak mindegyik rész ismerje el, hogy a többit nem nélkülözheti, hanem a többiek érdekeit és munkásságát is részvétellel kíséresse, s ahhoz sikeres és foganatos segedelmével járuljon.

10) Legkevésbé gondolható ezen viszonyok oly módon való szétválasztása, hogy az egyház lemondjon tagjait illetőleg azon befolyás gyakorlásáról, miszerint azok az állam s a családhoz való viszonyaikban, Istentől kiszabott kötelességeiket teljesítsék, vagy hogy az állam, elrendezésében és törvényeiben semmi tekintettel se legyen polgárainak családi érdekeire, vagy vallási fogalmaira és szükségereire; vagy végre, hogy épen a család feloldozhassa magát az állam törvényei, vagy a religio parancsai alól családi ügyeiben.

E szavakat egy arany könyvecséből veszem, melyet a boldogult Beckedorff 1849-ben írt,¹⁾ és örülök hogy nagyrabecstülésemet ily módon fejezhetem ki ezen ritka ember irányában. Nem adhatok hozzá semmit, miután ezen három isteni intézmény viszonyát, melyektől az emberek boldogsága függ, hasonlíthatlanul szépen és igazán jelöli ki.

XXXI. Iskola. Tanszabadság, kiterjedése és föltételei.

Tekintve a jövőt, semmi sem fontosabb mint az iskola helyes állásáról való kérdés; de mindekkoráig a népesség jobb részétől semmi sem ismertetett inkább félre.

¹⁾ Das Verhältniss von Haus, Staat und Kirche zu einander und zur Schule. Berlin. 1849.

Épen az a központosítás és mindenigazgatás szerencsétlen következménye, hogy elvonja az embert a legfontosabb ügyek igaz megismerésétől, és belátásától. A jelen nemzedéknél szokássá vált, akarat nélkül átengedni magát az iskolai hatóságok rendeleteinek, mint valamely kikerülhetlen sorsnak. Minél inkább elszoknak azonban a jobbak, a feljogosultak, tehát mindenek előtt a család, a szülők, az iskolára való befolyás gyakorlásától, annál inkább törekednek a pártok, felekezetek, önző érdekek azt hatalmukba keríteni, s céljaikra felhasználni. Ez jelen helyzetünk. Ha azokat tekintjük, a kik most nyilvánosan foglalkoznak az iskolakérdéssel, és az egész iskolaügynek új állami rendezésére törekednek, úgy találjuk, hogy azok nem a szülőknek gyermekeik nevelésére s kiképzésére vonatkozó gondolatait s nézeteit hirdetik, hanem politikai pártokat, elvont iskolai nézeteket képviselnek, — hogy azok egyes, a hittől idegen tanítók, kik nézeteiket s érdekeiket akarják érvényre juttatni. A család, állam s egyház hármasságának az állam, egyház s iskolát akarják ellenébe állítani. Azt akarják, hogy az iskola önállóan szerveztessék, s csupán államintézmény legyen, az egyház pedig az államtól s az iskolától elválasztassék.

Ennek ellenében, a kornak egyik legnagyobb szükségére, hogy a katolikusok, különösen pedig a kath. sajtó tisztába jöjjenek az iskola törvényszerű állásáról, s mellette bizonyos terv szerint, egyesült erővel lépjenek fel. Különösen szükséges a szülőket, az iskolára vonatkozó jogaikra és kötelességeikre emlékeztetni, s közös küzdelemre hívni fel őket ama törekvések ellen. Fel kell ébredni ismét a szülőkben azon öntudatnak, hogy nincs szentebb jog és szentebb kötelesség e földön, mint az övék az iskolára vonatkozólag, és hogy gyermekeik boldogságát a legbűnösebben veszélyeztetik, ha az iskolaügyek rendezésénél jogaikat nem érvényesítik.

Vegyük előbb közelebről szemügyre a megjelölt

irányból fenyegető veszélyt, és azután mondjuk el az iskola állásáról, az igaz alapelveket.

Oly elemi vagy népiskolákat, mint a mieink, nem ismert a pogány ó-kor. Akkor a legföltétlenebb tan- s tanulási szabadság uralkodott. A ki maga tanulni, vagy családja tagjait taníttatni akarta, a legszabadabban választhatott tanítót. Ezenfelül, csak egyes felsőbb nyilvános iskolák állottak fenn, melyek többé vagy kevésbé összeköttetésben állottak az állammal.

A germán népeknél az egyház lett az iskolák anyja és alapítója. A hol megtelepedett, ott mindenmű iskolát alapított, és minden rendű gyermeket magához vont, neki magasabb kiképzést adandó. Iskolákényszert és adókat az iskolai szükségek fődözésére, nem ismert a keresztény-germán időszak. Az iskolai eszközök önkénytesen adattak össze, a szülők felszólították, hogy gyermekeiket önkénytesen küldjék iskolába. Annál bámulandóbb volt az eredmény. Különösen a zárdák mindenütt derék és virágzó iskolák gyarmatai voltak. Alig tették lábaikat a szerzetesek a legzordonabb vadonokba, alig ütötték össze gunyhóikat, már is a német néptörzsek legválogatottabb ifjaitól voltak körülvéve, kik náluk böseséget s tudományt kerestek. A szerzeteseknek Reichenauba, hol azelőtt ember nem is lakhatott, letelepedésük után száz évvel egy zárda volt ottan, melyben ötszáz, mindegyik allemán törzsből való ifjú tanult, s tizenhat évig tartó tanfolyam-ideőt fordított kiképzésére. ¹⁾ Így volt ez mindenütt. A szerzetesek egyik kezökkel a földet művelték, az erdőségeket irtották, s a művelés minden nemét ápolták, a másikkal pedig német elődeink lelkeit, és bevetették e jó földet a kereszténység égi növényével. A középkor közepe tájáig, azon országokban, melyeket a kereszténység minden miveltség nél-

¹⁾ Leben und Wirken des heiligen Meinrad. Festschrift zur tausendjährigen Jubelfeier des Benediktiner-Klosters Maria-Einsiedeln. 1861.

kül talált, már számtalan mindennemű iskola volt elterjedve, és megmérhetlen iskolai-birtok összegyűjtve. Eredetileg az egyetemek is az egyház gyermekei, s oly szellemi munkásságot fejtett ki akkor az egyház, hogy állítólag a bolognai egyetemenél 10,000, és majdnem ugyanazon időben, III. Henrik alatt, az oxfordi egyetemenél 30,000-re ment a tanulólok száma. ¹⁾

Egészben véve, a reformatio után is megmaradt ezen arány. A vesztpháli békében az iskola, annexum exercitii religionis-nak, a szabad vallásgyakorlat szükséges alkatrészenek tekintetett. Ámbár pedig az iskolák legnagyobb részét tényleg az egyház alapította, ennek mégis nem az volt tulajdonképen értelme, hogy kizárólag csak ő alapíthat iskolákat. Közreműködött a közhatalom is, p. az egyetemek elismerése által, — és valójában még sokkal nagyobb mértékben állott fen a tan- s tanúlásszabadság, bár ez, az egyház sok iskolái miatt, nagy mértékben nem vétetett igénybe. Ellenben, nem tudtak képzelti jogosult egyházat, iskolák birhatásának joga nélkül. Ez mind a katolikusokra, mind a protestansokra állott.

De az állami kényuralom növekedtével, különösen a tizennyolczadik század óta, mindig jobban s jobban lábra kapott azon vélemény, hogy a közhatalomnak kell az egész tanügyet is vezetni, s fölötte uralkodni, és midőn végre az ó-német birodalom összedőlt, s a mindenható állam eszméje tetőpontját érte, egyenesen igénybe vették a közhatalom azon jogát, hogy egyedül ez vezethesse a tanítást és alapíthasson iskolákat. Az elemi iskoláknál, melyekhez a szülők legközelebb vannak, s melyeknél az egyházhoz való tartozás is leginkább kitűnt, ezen elv nem verhetett tökéletesen gyökeret. A divó állam elvszabályai, s a valóság és a tények hatalma közt, most is észrevehető a benső ellentét, melyet majd így majd amúgy akartak eltakarni. A közép és felsőbb iskolákat azonban föltétlenül birtokába vette az ál-

¹⁾ L. Hurter: Innocenz III. IV. k. 596. l.

lam, s azóta a tanügyminister vezet minden államban az ország összes tanügyét, ebből mindazonáltal elvileg nem volt kizárva a család, s az egyházra való tekintet.

Most azonban e tekintetet mellőzni, s az iskolát család és egyház nélkül, csupán mint állam-intézményt akarják rendezni. A szabadelvű kényuralom, a monarchiai kényuralom művét akarja folytatni s bevégezni. Egyedül az államnak szabad tanítani, vagy minthogy az állam, mint ilyen, csak fogalom, annak, a ki az államot képviseli, a tanügyministernek, a kinek bizonyosan avatott tanítónak kell lenni. Azt akarják hogy a tanítás, a nevelés, mivelés egyedárúság legyen, és pedig a tanítói testület egyedárúsága. E rendszer szerint nem a szülők vezetik gyermekeik nevelését és mivelését, hanem az egyedül a tanítókhoz tartozik, kiknek nem szükséges a szülők akaratával törődniök. A szülőknek csak az a kötelességök, hogy gyermekeik testéről gondoskodjanak, s a tanítók díját megfizessék, máskülönb, az egészen felfelé szervezett tanítói testület határoz a gyermekek kiképzése fölött.

Ezen rendszer, mely valósúlásra törekszik, és talán a legközelebbi években bizonyos adott jelre, minden rendi gyűlésen, mint a miveltség, felvilágosodás és a divó állam föltétlen követelménye fog érvényre emeltetni, — nem egyéb, mint a kényuralom legutálatosabb, s legveszélyesebb formája.

Már a mostani állapot is sokkal veszélyesebb és kiálthatlanabb, mint sokan gondolják, és mélyen sérti a szülők jogait, valamint az egyház jogait is. Hiszen könnyű belátni, hogyan alakúl a két tábor, melyre most az emberek oszolvák. A mit a család képez, az még túlnyomólag a kereszténységhez tartozik; a mit a közép s felsőbb iskolák képeznek, az már nagyrészt a divó hitetlenségnek esett zsákmányúl. A család még lényegében keresztény, a ház túlnyomóan a kereszténység alapelvei szerint rendezett, a gyermekek, mig otthon vannak, a kereszténység mennyei

gondolatában s érzelmeiben, és ker. szokásokban nevedeknek; még a férfi is, ha a nyilvános életből, hol talán a legkereszténytelenebb törekvéseket támogatja, haza jön, a kereszténység törvényei alá veti magát, s ezek megtartását részben maga is követeli családtagjaitól. Ezen alaposzlop áll még, és tartja a társadalmat, bár nagyon is meg van már ingatva. De a nyilvános élet tulnyomóan kereszténytelen, hitetlen, — és ez iskoláinkból eredett. Elvül lehet felállítani, hogy minél inkább nyerték az emberek miveltségüket a családban, annál keresztényiebbek, s minél tovább futották a nyilvános tanintézetek minden fokait, annál kereszténytelenebbek. A nyilvános élet fölött a sajtó uralkodik, a mostani sajtót pedig a divó iskola képezte ki. Már 1848-ban tapasztaltatott, hogy a későbbben tüzzel vassal üldözött ifjú emberek nagy száma csak épen azt cselekedte, a mit az államtól kinevezett, és szegény szülőtől fizetett tanítóktól tanult. Csak abban különböztek tanítóiktól, hogy becsületesebbek s bátrabbak voltak, és al-alapelveiket nemcsak tankönyvekben, hanem lángoló sziveikben is hordozták. Sok szülő oly helyzetben van, hogy midőn a gyermekek a családból felsőbb iskolákra bocsátatnak, ezeket majdnem bizonyossággal a hitetlenségnek adja át. Már most is olyan ellentétben áll az iskola a családdal és az egyházzal, hogy egész országrészek közép s felsőbb iskoláinál talán csak kevés tanítót találunk, a ki Krisztus istenségében hinne; pedig a tanítást vezető államhatóságok első kötelességének kellene lenni, nem saját szellemökben vezetni az iskolákat, hanem a szülők szelleme és lelkiismerete szerint, kiknek gyermekei kedvéért vannak az iskolák. De ez sokszor nem történt, és a szülők jogai mélyen voltak sértve.

Most azonban ezen eljárásnak tetőpontra kell érni, az iskolának elvileg el kell szakítatni a családtól, a szülők lelkiismeretétől és az egyháztól, és majd a jövőben azon változó nézetektől fog függni, mily alapelvek szerint bánjanak gyermekeinkkel, s neveljék őket, melyek esetlegesen

az iskolai hatóságoknál uralkodnak. Azért ha volt valaha ügy, mely mindenkit érdekelt, akkor ilyen a küszöbön álló iskola-rendezés. Mostanában minden kath. házhoz naponkint egy, ezen kérdéssel is foglalkozó katolikus lapot kellene vinni, hogy szülőink, kik gyermekeiket bensőkép szeretik, legélénkebb öntudatára ébredjenek annak, mily nagy érdekek forognak itt szőnyegen, és mennyire kötelezve vannak szülői hatalmuk nevében érvényesíteni jogaikat, gyermekeik szellemi nevelését illetőleg. Ha a vadállat is védi kölykeit az ellenséges megtámadások ellen, mennyivel inkább kell akkor keresztény szülőinknek, Istentől reájok bizott gyermekeik lelkeit, a szervezett hitetlenség eme megtámadásaitól, összes iskolatügyünkben megőrizni.

Miután eddig az iskolakérdésnek jelen állapotát és veszélyeit tárgyaltuk, áttérünk már az iskola állását illető azon alapelvek előterjesztésére, melyekről hiszszük, hogy az észszel, s az egyház szellemével megegyeznek.

1.) A három nagy intézmény t. i. a család, az állam s az egyház, egyszersmind az emberek nevelő intézete. A maga nemében mindegyiknek lényeges része van ezen nevelésben. Az állam is gyakorol ily nevelő befolyást, nemcsak annyiban, mert az embernek ő adja meg polgári-politikai nevelését, hanem sokkal általánosabban mindenkire nézve már annyiban is, mert lényegénél fogva a közbékét és igazságot kell ápolnia, melyek az ember nevelésére mérhetlen befolyást gyakorolnak.

2.) Ezen nevelői feladat teljesítésére pedig valamint a családnak, úgy az államnak és egyháznak feltétlenül szükséges eszköze az iskola. A ki elzárja ezen intézmények valamelyikétől az iskolát, az hátráltatja azokat isteni rendeltetésök elérésében. Az iskola tehát nem önálló intézménye a családnak, az államnak, az egyháznak, hanem ezek től függő segéd társ. Ez az iskolának, a természetből s a religiótól kijelölt lényeges állása, és ebből tűnik ki a mostani törekvések végtelen hamissága, melyek

az iskolát, a családtól s az egyháztól függetlenné akarják tenni. Családnak, államnak, egyháznak, kell iskolákkal birni, melyek szellemöknek s kívánalmaiknak megfeleljenek. Nagy igazságtalanság az, ha e részben akadályoztatnak.

4.) A közhatalom jogaiúl *Stahl F. J.* „Jog s államtan“-ában, ¹⁾ a következő hármat állítja fel:

a.) „A miveltség bizonyos fokát — elemi-tanítás — általában követelni, s e czélből meghagyni, hogy minden gyermek, vagy a népiskolát látogassa, vagy pedig a népiskolával fölerő tanításban részesüljön.“

b.) „Mindazoktól, a kik tanítanak, vagy a tanítást, mint mesterséget — nem egyedül valamely egyes családatyánál, mint házitanítók — üzni akarják, mindenek előtt meghatározott erkölcsi kezességet, aztán pedig nyilvános vizsgákat is, és azon képességről, vajon a néptanításhoz szükséges községes mértéket megütik-e, bizonyítványokat követelni.“

c.) „Az állami hivataloskodást, és az orvosi, ügyvédi, stb. gyakorlatot — praxis — a nyilvános intézetek (gymnásiumok, egyetemek) látogatásához feltételül kötni.“

Úgyde az állam utolsó joga semmi esetre sem azon alapelvekből foly, melyeket a többiben a szerző felállit, sőt ezeket inkább kijátsza. *D r. Stahl t. i.* értekezése folytán azon megszorítást teszi hozzá, hogy mindazonáltal a nyilvános intézeteknek nem szabad ellentétben állani a szülők lelkiismeretével, miután az apai hatalom sérthetlen joga az, hogy gyermekét nem köteles oly iskolába adni, mely az atya vallási elveivel ellenkezik. Tökéletesen egyetértünk e nézettel, de azt hisszük, hogy ezen apai hatalom csak akkor érvényesíthető, ha az atya, a lelkiismerete és a nyilvános intézetek közt fenforgó ellenmondás esetében, oly helyzetben van, hogy gyermekének más úton is megad-

hatja a követelt szellemi kiképeztetést. Hisz ha ezen lehetőség meg van tőle vonva, akkor nincs egyéb módja az apai hatalom ezen szent jogának érvényesítésére. Mi tehát a közhatalom jogául csak azt az egyet ismerhetjük el, hogy az érintett szakmánál, a szellemi képzettség bizonyos meghatározott fokát követelheti, és vizsga által meggyőződhetik a felől, hogy a jelöltek birják-e azt. Ellenben minden kényszerítés ezen képességi fok elérésének nem s módjára nézve, egyáltalában jogtalan.

A mi ellenben Dr. Stahl által a közhatalom részére igénybe vett másik két jogot illeti, — azokra nézve tökéletesen egyetértünk vele.

Az első jog, az iskolakényszerre felhatalmazottságot tulajdonít az államnak. Az egyház ugyan az iskolakényszer mellett mindig a szülők lelkiismerete által igyekezett pótolni, mert főleg a szabadságot, névszerint a család szabadságát, mindenütt számba veszi. Külső iskolakényszer soha sem használt, a nélkül azonban, hogy azt jogtalanak nyilvánította volna. Azért az iskolakényszer behozatala, az oly kath. népnél, melynél a személyes szabadság-érzet igen ki van fejlődve, mindig nagy ellenzésre talál; és bizonyosan nem tűrték volna azt germán eldödeink sem. Bár tehát azért sokan azt hiszik, hogy a külső iskolakényszer nem tartozik a közhatalom jogai közé, mi mégsem csatlakozhatunk ezen nézethez. Sőt inkább mi abban a véleményben vagyunk, hogy az állam, rendeltetésének lényegénél fogva, fel van jogosulva, hozzátartozóitól az elemiképzetség bizonyos legalsóbb fokát követelni; hogy tehát azon szülőket, kik ezen képzettséget gyermekeiknek más módon nem tudják, vagy nem akarják megszerezni, külső kényszerítés által is rászoríthatja a nyilvános iskolák használatára, föltéve mindazonáltal, hogy maga az iskola megegyezik az apa vallási meggyőződésével és lelkiismeretével.

A másik jogot sem lehet elvitázni a közhatalomtól oly országban, hol jogilag több hitvallás létezik. A hol állam

vallás áll fen, ott meg kell bizni az államnak az egyházban, hogy az általa rendezett iskolákban semmi olyat nem fog tűrni, a mi az államot veszélyeztethetné. Oly országban ellenben, a hol több hitvallás türetek, az államnak bizonyos általános főfelügyelet jogával kell birni. Ezen főfelügyelet határai azonban ismét magának a közhatalomnak természetéből folynak. Ezen esetben t. i. a közhatalomnak azon joggal kell birni, hogy meggyőződhessek arról, vajon valamely iskolában semmi olyas nem tanítatik-e, a mi a természetes erkölcsiséggel, vagy az egy igaz Isten tiszteletével ellenkeznék, — és az elemi-iskolákra nézve, vajon a tanító képes-e az általában követelt elemi-tanításra.

4.) De ha oly államokban, hol jogosan több hitvallás létezik, föltétlen tanszabadságot nem követelhetünk, és a közhatalomnak említett általános főfelügyeleti jogát alaposnak, tökéletesen és örömet elismerjük, annál inkább és egész elhatározottsággal kell igénybe vennünk a föltétes tanszabadságot, mint a lelkiismeret-szabadság-, a szülői hatalom-, s a valódi tudományosság jogát. A ki mindennemű biztosítékot nyújt az államnak arra nézve, hogy az iskolában az erkölcsiség, s az isteni félelem nem fog megsértetni, hogy az alkalmazott tanítók is tökéletesen megfelelnek az erkölcsiség, a vallásosság és az általán követelt elemi képzettség kívánalmainak, annak feltétlen joga van tulajdon gyermekei, vagy azon szülők számára, kik gyermekeiket gondja alá akarják bizni, iskolákat nyitni. Csakis így lehet szó szabad tudományról. Az állam által monopolisált tudomány, a mint azt a zsarnok szabadelvűség létesíteni akarja, nem szabad tudomány, hanem bizonyos kasztszellemtudománya, azok mértéke és szabása szerinti tudomány, kik az államilag rendezett iskolaügy élén állanak. Pedig legkiáltóbb szüksége a kornak a tudomány rendezett szabadsága, mely által a ker. igazság is ismét azon helyzetbe jövend, hogy tudományát dicsően fejleszthesse, s a monopolisált állam-iskolai hitetlenség ellenébe állithassa. A ki

jelölt kórlátok között forgó tanszabadság tehát szent és elidegeníthetlen joga az embereknek, a családnak, az egyháznak, s a tudománynak, mely mellett a kath. sajtónak szünet nélkül küzdenie kell.

5. Ezenfelül köteles az állam az általa alapított nyilvános iskolát, nem alanyi tetszés szerint, hanem a szülők vallását szem előtt tartva berendezni, hogy az iskola látogatása ne sértse a szülők lelkiismeretét.

Ezen követelés igazsága önkényt foly már a szülői hatalom jogából is, melyhez tartozik mindenek előtt, gyermekeik nevelésének szellemét meghatározni. De annál sürgetőbb kötelessége ez a közhatalomnak, ha az iskolakényszer valamely nemét hozta be. Erre nézve Stahl az említett helyen azt mondja: „Ha az állam-iskola kereszténytelen, vagy csak ha az illető elismert vallással is ellenkező szellemű, akkor egyedáruskodása, vagy irányadó hatalma nincsen többé igazolva, sem közvetve a közönséges népiskolákra, sem pedig közvetlenül az államhivatalnokokat képező nevelőintézetekre nézve. Itt már a lelkiismeret joga forog fen. Egy atyát sem lehet arra kényszeríteni, hogy gyermekét ellenkező befolyásnak engedje át. És nem kevésbé magának az egyháznak joga forog fen, hogy azon hivatást a nevelésre, melylyel bir, az államtól elkülönítve teljesítse.“

Szükségtelen itt kimutatnunk, hogy ekkoráig mennyire mellőzte a közhatalom azon, itt kiemelt kötelességét, miszerint a nyilvános iskoláknál a szülők religiójára tekintet legyen, és mennyire nem vette figyelembe ez által a szülők lelkiismeretét. De nagyon is szükséges ezen állapotot a szülők tudomására juttatni.

6. A föltétes tanszabadság követelése azonban semmiesetre sem foglalja magában azon törekvést, hogy a nyilvános iskolák mellett mindenütt elkülönzött intézetek alapításának. Bár mennyire tartjuk is szükségesnek egyrésről a lelkiismeret-szabadság, a jog s a tudomány érdekében,

hogy az egyház néhány önnönmaga által alapított intézetel is birjon, mindazonáltal másrésről az állam-iskoláknak az egyház-iskoláktól általában elválasztását igen veszélyesnek tekintjük. Ez, az állam és egyház közötti ellenséges állásnak lenne jele, mely pedig Isten akarata ellen van, és azért rontólag kell hatnia. Sőt inkább mi abban a véleményben vagyunk, hogy az iskolák nagyobb száma, különösen az elemi-iskolák, közösek legyenek a családdal, állammal, s az egyházzal, és hogy az illető viszonyok jószándékú felfogása mellett, mind a három intézmény egyesítheti érdekeit ezen iskolákban. Minél inkább fog ez történni, annál jótékonyabb lesz ezen iskolák hatása.

7. Az olyan iskolai-rendszer ellenben, a milyenre a divó szabadelvűség törekszik, mint önálló államintézet, elválasztva a családtól és az egyháztól, összekötve az elemi iskolákra nézve közvetlen iskolakényszerrel, a felsőbb iskolákra nézve pedig, mennyiben azoknak látogatása a nyilvános állomások megnyerésének szükséges föltéte, közvetett iskolakényszerrel, a legveszélyesebb s leggyalázatosabb alakja lenne a szellem és lelkiismeret kényúri erőszakolásának. Népünk legnagyobb része nem képes arra, hogy magántanítók által adassa meg gyermekeinek az általában követelt képzettségnek csak legalsóbb fokát is. A magasabb állásuak közt számtalan szülő kénytelen gyermekeit nyilvános szolgálatra szánni. Akkor ezek mindnyájan a közvetett vagy közvetlen iskolakényszer által kényszerítve lennének gyermekeiket, lelkiismeretök szavának ellenére, oly iskolákba járatni, melyek nem bírják bizalmukat. A hitehagyott Julián császár megvonta a keresztényektől azon jogot, hogy az általános miveltség elérése végett, keresztény iskolákat rendezhessenek, ezen tilalmat tekintette azóta az egész kereszténység a legerőszakosabb intézkedésnek, melylyel a világtörténelem folyamában üldözött. De ama császár eljárása még szelid üldözés ahoz hasonlítva, melyet az álszabadelvűség szándékozik a keresz-

ténység ellen intézni, miután akkor még szó sem volt az iskolakényszerről. Julián csak a magasabb műveltségtől akarta megfosztani a keresztényeket; de a kijelölt nemű államiskola szellemi fegyintézet lenne, melybe a végből hajtának a ker. szülők gyermekeit, hogy ott ker. hitőket elvegyék.

Ennélfogva a tankérdések igen nagy jelentőséggel bírnak, és a kath. sajtónak minden figyelmét rájuk kell fordítania, a kényuralmi szabadelvűség ál-irányait le kell győznie, az igaz alapelveket, a család és az egyház jogait érvényre kell emelnie, a kath. szülők lelkiismeretét föl kell ébresztenie, hogy ők is ismét fölfogják az iskolához való állásukat, és visszaköveteljék ama jogukat az iskolához, melyek nélkül gyermekeik iránt legszentebb kötelességeiket sem teljesíthetik.

Az eddigiekben végkép nem vettük figyelembe a dolgot magánjogi oldalát; de végezetül legalább egy szóval kell megérintenünk, hogy ott, a hol az iskolai alapítványok egyháziak, az egyháznak ezen a czimen is különös joga van az iskolákhoz, és hogy ezen jog megsértése, és az egyházi iskolai alapítványoknak kitűzött céljoktól elvonása, az igazságnak égbekiáltó megsértése.

XXXII. A szabadkőművesség.

Nem lehet szándékunk itt átalánvéve a szabadkőművesség eredetéről, életidejéről és jelentőségéről tüzetesen értekezni. Sőt inkább tervünk szerint itt csak annyiban vehetjük bonczkés alá, a mennyiben figyelembe vétetni ohajtanók azt a kath. sajtó által.

Habár itten felemlítjük e kényes tárgyat, magától értetik, hogy nem akarjuk minden egyes szabadkőművesnek betudni azt, a mit a szabadkőművességről mondunk. Csak a rendszerről beszélünk egészben véve, nem pedig egyes tagok felfogásáról. Sőt inkább azt hisszük, hogy sok egyes

szabadkőmivest nem érnek a szabadkőmivességnek általunk tett szemrehányások.

Az egész világon egyedül a szabadkőmivesség foglal el csodálatraméltó kivételes állapotot tényleg, és vesz igénybe elvileg. Csak egymaga nem jön vitatás alá kevés kivétellel a nyilvános sajtóban, és nem akar az alá jutni. Mig a sajtó az embereket érdeklő minden más viszonyról beszél és ítél; mig a kereszténység minden tana s elrendezése, az állam minden joga s szerkezete, vitatkozási-tárgy; mig az embereknek még legbensőbb személyes viszonyai is felfödöztetnek: Európa általános megegyezése szerint egyedül a szabadkőmivesség „ne nyúlj hozzám;“ senki sem mer róla beszélni, mintha kísértet lenne.

E tünemény először is bizonyítéka azon megmérhetlen hatalomnak, melyet a szabadkőmivesség a világra gyakorol. Egyedül ő bir még uralkodó befolyással a sajtóra, — mert csak innét magyarázható meg ezen állapot. Világos azonban egyszersmind az is, hogy ezen állapot észszerűtlen és elviselhetetlen. Gondolkozzanak bármikép a szabadkőmivességről, az mindenesetre bizonyos, hogy minden oldalról való megismerése, s ez által erkölcsi s szellemi becsének tisztába hozatala, rendkívüli fontosságú. Ez talán csak nem maradhat így, hogy midőn minden egyedárúság és kiváltság száműzetik, egyedül a szabadkőmivességnek legyen meg azon egyedárúsága és kiváltsága, miszerint a közvélemény ítélete alól tökéletesen kibújhassék. Ha nincs igazok a szabadkőmivesség elleneinek, akkor csak ennek lehet érdekében, hogy története és működése ama titokteljes homályból kilépjen. Ha pedig a szabadkőmivesség elleneinek igazok van, akkor érdekében áll az egész emberiségnek, hogy ezen hiányok is napfényre jöjenek. Ha a szabadkőmivesség elbirja a napvilágot, akkor szűnjenek meg végre azt és hiveit megvonni a napvilágtól. Úgy hiszszük tehát, hogy ezen állapotnak meg kell szűnnie, és hogy mindenekelőtt a kath. sajtónak kellene oda hatni, hogy a sza-

badkőmivesség kényszerülve legyen azon homályból kibontakozni. A szabadkőmivesség ellenében mindenekelőtt ezen tevékenységet tartom a kath. sajtó legfőbb feladatának. Csak ha több időn át, ugyanoly nyíltsággal fog megvitatni a szabadkőmivesség története, s jelen állása, a milyenel minden más emberi intézmény, csak akkor lehet tüzetes és világos ítéletet hozni becséről vagy becsnélküliségéről. Mindaddig csak magának tulajdoníthatja a szabadkőmivesség, ha ellenei túlszigorún ítélik meg.

De ezenkívül más kételyekre is szolgálat nekünk alkalmat a szabadkőmivesség, melyeknek szintén meg kellene ítéletet s vitatni a sajtóban.

Az első azon állásból származik, melyet a szabadkőmivesség a kereszténységgel, nevezetesen a kath. egyházzal szemközt elfoglalni látszik.

A szabadkőmivesség feladataül az tüzetett ki, hogy a tisztán emberit, a magában véve s állandóan jót, az igaz, valódi emberit ápolja s előmozdítsa, s e célból egyesülésre bírja az embereket. De ezen törekvés még nem ellenkezik a pozitív kereszténységgel, mert hisz minden részeiben ugyanez magának a kereszténységnek is feladata. Ez az ember legbensőbb természetét és lényegét akarja megragadni, s benne az igazán s valódilag emberit kifejleszteni, mint sz. Pál apostol mondja, tökéletes embert akar belőle képezni. E tekintetben tehát a kereszténység s a szabadkőmivesség közt nem volna különbség, és csak akkor támadhatna, midőn a tisztán emberinek fogalmáról, vagy valósitása eszközeiről lenne szó.

Továbbá állítólag a szabadkőmivéségnak az a célja, hogy minden vallásban elismerje a tisztán emberit, az erkölcsit, a jót; azért az oly testvéri-szövetség akar lenni, melyben a tagok minden religióból összetalálkozzanak. Még ezen törekvésben sem rejlik tulajdonkép ellentét a kereszténységgel. Épen a kereszténység az, mely tulajdonképen és igazán fentartotta s hirdette a világnak azon gondolatot,

hogy mindnyájan egy atyától származunk, s azért testvérek vagyunk, hogy Isten atyja akar lenni minden embernek; épen a kath. egyház az, mely az ó-protestantismus ellenében azt állította, hogy az ember nincs végkép megromolva a bűn által, és hogy azért minden religióban, minden pogány bölcsészeti rendszerben van többféle igaz és jó, sok valódi ember maradt meg. Azért, nagy fáradsággal és szeretettel kereste fel mindenütt a kath. tudomány az igazi emberiség ezen nyomait, bár mily mélyen voltak is eltemetve a bűnnek s a rosznak hatása által a világon.

De a szabadkőművesség lényege sokkal inkább az úgy nevezett deismus, mely a tizenhatodik század vége felé keletkezett Angolországban, s onnét aztán elterjedt a világon. Úgy látszik, hogy ezen időben támadt tulajdonképen a szabadkőművesség is, és hogy régiebb összeköttetésekkel csak annyiban függ össze, a mennyiben maga is titkos társulat, milyeneket majd itt, majd ott találunk az egész világtörténelemben.

A deismus főképen abban áll, hogy Istennek minden természetfölötti történelmi kinyilatkoztatását tagadja, és nem engedi meg Istennek másféle ismeretét, csak a mely a természet, s a magára hagyott emberi ész útján szerezhető meg. A deismus keletkezése bizonyos oldalról jogosult, a mennyiben az tiltakozás volt az ész elnyomása ellen, mint azt az angol egyház tanította. Az emberi természet teljes megromlottságáról való tannak, mely által az egész emberi nemzet örültek és elkárhozottak tömegévé tétetett, természetesen szükségkép ilyes reactiókat kellett eredményeznie. De ezen, az ész jogai mellett sikra szálló, magában véve jogos harezban, más részről nem kevésbé nagy igazságtalanságot követtek el, midőn Isten jogait sértették meg, szeretetteljes gondviselése tervébe avatkoztak, s a természetén kívül minden más kinyilatkoztatás tagadása által, az Isten és teremtményei közötti, élő, folytatólagos kölcsönös viszonyt szétszagatták. Ezen deismusból származott ugyan

később a rationalismus, naturalismus, pantheismus, és a materialismus; mindazonáltal még sem szabad azt ezen rendszerekkel összetévesztenünk, mert a deismus még mindig ragaszkodott a személyes Isten hitéhez.

A deismus ezen alapvonásaiban pontosan kijelöltük egyszersmind a szabadkőmivesség lényegét is, mind jogosultságában, mind tévelygésében. Igaza van midőn a protestantismus ellenében azt állítja, hogy mindenütt, a hol emberek vannak, a valódi, igaz emberiség nyomai is mutatkoznak; de vépképen nincs igaza, midőn Isten természetfölötti kinyilatkoztatását tagadja. Innét önkényt következik a szabadkőmivesség állása a kereszténységhez. Minden észhitű keresztény felekezettel bensőleg rokon a szabadkőmivesség. Mindaddig míg a kereszténység csak természetes tüneménynek tekintetik a világtörténelemben, a szabadkőmivesség dicsőíti Krisztust s a kereszténységet, és a szentírást nagy becsben tartja. A szabadkőmivesség szó nélkül az emberi szellem minden nyilvánulásai fölé helyezheti a kereszténységet, a szentírást első társulati könyvüknek állíthatja, sőt bizonyos értelemben el is ismerheti, hogy az Isten szavát foglalja magában. Miért is némely gyűldében a szentírást esküsznek. Ellenben a szabadkőmivesség a legtökéletesebb s leghatározottabb ellentétben áll a kereszténységgel, mely a világnak tizennyolez század óta Isten természetfölötti s kegyelemteljes kinyilatkoztatásaként hirdetik, különösen pedig a kath. egyházzal. Krisztusnak keresztény értelemben vett istenségét, mint Istennek természetfölötti leereszkedését az emberhez, nem mint valami természetes kinyilatkoztatását az Istennek az emberi lélekben, teljesen elveti a szabadkőmivesség. De ezáltal egyszersmind megtagadtatik a kereszténységtől, s annak minden tanától, intézményétől, szentségétől, minden természetfölötti isteni jelleg. A megváltásról, mint Isten természetfölötti cselekvényéről, a keresztény eszméről, hogy Krisztus az egyetlen közbenjáró az Isten s az emberek

közt, szó sem lehet a szabadkőmivességben. Krisztus azon szava: „Senki sem megy az Atyához, csak én általam“ előttök semmi jelentőséggel sem bír.

Miért is a szabadkőmivességre nézve, minden religio csak viszonylagos (relativ) beccsel bír, s neki azon igényt, hogy, mint természetfölötti isteni kinyilatkoztatás, csak egy egyedül igaz, minden merészség túlságául kell tekintenie ¹⁾. Nevezetesen, ki kell jelentenie, hogy az egész kath. egyház, természetfölötti küldetését, természetfölötti tanát, természetfölötti szentségeit, természetfölötti tekinté-

¹⁾ Elég lesz erre nézve egy bizonyosságot felhozni. A legközelebb, mint a szabadkőmivesség számára irt kézirat Fries Hermannál Lipcsében második kiadásban megjelent Marbach Oswald testvér káté-beszédeiből (Katechismusreden von Br. Oswald Marbach, Meister vom Stuhl in der St. Johannisloge Balduin zur Linde in Leipzig) látjuk, hogy ő a számos szentirási idézet miatt beccméreltetett. Hogy a szentírás ilyes használata ellenkezik a kőmivesség alapelveivel, mert: „a kőmives előtt nem vallási könyv a szentírás, hanem a hit s a vallási meggyőződés jelképe.“ — Marbach tökéletesen helyben hagyja ezen alapelvet, hanem azt állítja, hogy a szentírásnak még többszöri idézése sem áll ezzel ellentétben; azután folytatja: „De testvérek, egyik vagy másik testvér szívében hallom a kétkedő szót: hol marad a szabadkőmivesség dicsősége, miszerint ne tekintsen a hit különbségére, s a testvéri nevezetben fűzze össze a keresztényt s a zsidót, a pogányt s a muhamedánust, minden embert: midőn a szentírásra utaltatunk, hogy az rendezze s igazgassa hitünket. Ó testvéreim, megakartok szégyeníteni muhamedán testvéreitek által, kiknek oltárán nem a korán fekszik, hanem a szentírás (?). Mondom nektek: ha egy pogány jön, vagy egy muszلمان, és megbotráncozik a szentírás szaván, mely megharsan e helyen, hogy Isten lélekben s igazságban imádtassék, akkor az nem szabadkőmives, tizszer ismertesse bár meg magát jel, szó és fogás által; és azt is mondom nektek: ha egy keresztény jön e csarnokba, és beccmérel benneteket a korán egy szava miatt, vagy Sophokles egy szava miatt, vagy Göthe egy szava miatt, melyet használtok, hogy Istent lélekben s igazságban imádjátok, akkor az nem szabadkőmives „mert minden irás Istentől adva hasznos a tanításra, büntetésre, javításra, a fenytésre, igazságban.“ Ott a szentírás, a hol Isten van. De hol van ő s ki tudja megítélni? stb.

lyét magában foglaló állítmányával együtt, mindmegannyi jogtalan emberi mű, papi hazudság s koholmány. Valamint pedig a deismus más tévelygéseket idézett elő, a nélkül hogy azokat osztotta volna, úgy a szabadkőmivesség is; és bár minden koriránynyal, még a legistentelenebbel is, bizonyos békében él, mégis igaztalanság lenne, neki magának alap-elveleges istentelenséget szemére hányni. Sőt inkább az igaz istenitisztelelet feladata egy részének tekinti, s erről gyakran szeret beszélni.

De ha az előbbieken helyesen jelöltük meg a szabadkőmivesség lényegét, abból önkényt foly, hogy az egyháznak ugyancsak volt oka eltiltani gyermekeit a szabadkőmivesrendbe lépéstől, és az abba lépést tőle való elszakadásnak tekinteni. Sz. János ezeket írja első levelében: „Szeretteim, ne higyetek minden léleknek, hanem vizsgáljátok meg a lelkeket, ha Istenből valók-e, mert sok hamis próféta ment ki a világba. Abból ismertetik meg Isten lelke: minden lélek, a ki vallja, hogy Jézus testben jöve, Istenből való. De mindazon lélek, a ki Jézust tagadja, nem Istenből való, és az antikrisztus, a kiről hallottátok hogy jövendő lesz, és ki már most a világon van. ¹⁾ Ezen álláspontról indul ki az egyház. Jézus istensége, az egyház létezésének központja, lelke és élete. A körül forog ez, mint csillagok a nap körül. A szabadkőmivesség tehát csak oly tanként tűnhetik fel előtte, a mely sz. János szavai szerint, Krisztust megtagadja, a mely ugyanazért nem Istenből való, hanem az antikrisztusé. Sőt a lehetetlenség, benső meggyőződéssel egyszerre a szabadkőmivességhez és a kath. egyházhoz tartozni, annyira világos, hogy azt elleneinknek is egész becsülettel el kellene ismerniök. Kétségkívül sok katolikus belépett a szabadkőmivesrendbe, a nélkül, hogy ezen benső ellentétet csak legtávolabbról is felismerte volna. De ha a szabadkőmivesség valóban komolyan tö-

¹⁾ Ján. 1, 4.

rekszik az igazság után, a mint ezt maga állítja, akkor úgy látszik nem méltó hozzá oly látszatot viselni, mely tulajdonképi lényegével ellenkezik. Neki meg kellene vetnie társtagjainak oly szaporodását, mely csak kétértelműségek által szereztek.

A szabadkőmivesség elleni második kétely kasztszerű szerkezetéből származik, kapcsolatban az állam életre való befolyásával, nevezetesen, ha csakugyan állana az, a mit sokan állítanak, hogy „régí kötelességök“ a szabadkőmivességeknek: „Testvéreket hivatalba kell helyezni, ha birjátok, vagy ajánlanotok kell őt, hogy hivatalba helyeztessék.“ De hogyha nem léteznék is formaszzerű szabály, mégis általános meggyőződés az, hogy a szabadkőmivesek kiválólag testvéreiket segítik és léptetik elő, úgy annyira, hogy a fiatal emberek, előmenetelök végett, a társulatba lépnek.

Hogy pedig az ily viszony mennyire veszélyezteti azon állampolgárok jogait és érdekeit, kik nem kőmivesek, az világos. Igen, egész komolysággal azt lehetne kérdezni: vajon nem lenne-e méltányos követelés, hogy egy bíró se lépjen oly titkos társulatba, mely csak azon gyanút is keltethné, hogy az azon titkos testvérisülésben való részesület, bármily esekély súlyt is vethet az igazságosság mérlegébe.

Még bajosabb a dolog, ha szabadkőmivesek foglalják el a legbefolyásosabb államhivatalokat. Vagy nem elviselhetetlen érzés-e a nemkőmivesre a kőmivessel való pályázás esetében, oly hatóság által vizsgáltatni s ítélteni meg, mely maga is szabadkőmivesekből áll, és a pályázók egyikéhez titkos testvéri kötelék által van fűzve?

A másik veszély az lenne, ha a legbefolyásosabb államhivatalok szabadkőmivesek által lennének betöltve, hogy akkor a közhatalommal kőmivesi törekvésekre való visszaélés, igen valószínű. Lehetetlen, hogy a szabadkőmivesek abszolút hibázhatlanságra s tökéletességre tartsanak igényt. Legalább annyit el kell ismerniök, hogy ökis emberek,

emberi hibákkal. Mily könnyen megtörténhetik tehát, hogy ők, ha a közhatalom nagy része kezeik közt van, az által társulati céljaik elérésére törekednek? De mily helyzetben lenne akkor az összes ker. népesség, ha a közhatalom, melynek engedelmesnedni tartozik, egy titkos társulat hajlékony eszköze lenne, és ennek kezében arra szolgálna, hogy a ker. nép hitét, mint balhitet s babonát, az államjáva és szolgálatának színe alatt, alattomos fegyverekkel leküzdje.

De ezen állapot csak akkor tűnik fel teljes világosságában, ha a tanítói állomásokra is gondolunk. Ha az állam szolgálói szabadkőművesek, ha általok töltetnek be az egész országban a tanítói állomások, ha azután ismét a tanítók is ugyanazon titkos összeköttetéshez tartoznak, — akkor minden vallási egyenjogúság, minden igazság, minden szabadság kétes valami. Hisz akkor elmaradhatlan, a természetfölötti kinyilatkoztatásban hívő összes lakosság elleni, titkos, belső harcz; oly harcz, mely a legmélyebb benső ellentétben áll mindazzal, a mi törvények s alkotmányok által minden hitvallásnak biztosított s engedélyezett. Akkor odáig kell jutni a dolognak, hogy míg a fenálló törvények értelmében, az államhivatalokra mindenki egyenlően jogosult, a valóságban inkább csak a szabadkőművesek nyerhetik el azokat; hogy míg a törvények a vallásszabadságról és a tudományszabadságról szólnak, a valóságban az iskolák által inkább csak a szabadkőművesség vallási s tudományos nézlete emelkedik érvényre.

Most kifejthetnők kételyeinket a szabadkőművesség ellen, tekintve kasztszerű természetét, mely ellentétben áll a népesség minden más rétegével, mely által a tisztességek közt titkos társulat keletkezik, mely elválasztja magát a néptől, és arra titokban mégis minden oldalról befolyást gyakorol; korábbi gondolatainkat tovább fűzve szemlélhetnők, hogyan alakul az egész alkotmányos állam-élet, minden osztálynak, s a népességnek állítólagos képviselétével,

ha a szabadkőmivességgel összeköttetésben álló mindenható közhatalom, s az ebből következő országgyűlési többség, ellenállás nélkül uralg az országon. De lemondunk erről e helyen, hogy a szabadkőmivesség ellen még egy kételety röviden felemlítsünk. Ugy látjuk ugyanis, hogy a szabadkőmivesség, habár gyűldéiben kerül is bizonyos szélsőségeket, mindennemű titkos társulatok nagy előkészítő- s gyakorló iskolája, s ezáltal az egész európai államrendet alapjaiban rongálja meg. Legyen bár, hogy a gyűldék bizonyos függésben állanak az államhatóságok felügyeletétől. De e felügyelet már magában véve semmit sem ér, ha ismét magok a felügyelő hatóságok is szabadkőmivesek. Ezenkívül pedig magok a gyűldék, ha akarnák sem akadályozhatnák, hogy belőlök más, náloknál talán következetesebb és erélyesebb titkos összeköttetések ne származzanak, melyek aztán teljesen kivonják magokat az államhatóságok minden felügyelete alól. Úgy tetszik nekünk, mintha a titkos társulatok, az államlényegnek minden tekintetben elviselhetlenek lennének, és mintha bizonyos erkölcsstelen jellemet hordanának magukon. A titkos összeköttetések ezen fertelmes garázdaságának pedig, a mint az most fenáll, mely a társaság talapja alatt tova lopódzik, mely a rendes közlekedésben a biztosság minden érzetét megszünteti, miután soha sem tudhatjuk, vajon nem titkos, felesketett társtestvérrel van-e dolgunk, — ajtó s kapu tárva van mindaddig míg a szabadkőmivesség oly nagyon pártfogolt titkos társulat marad. A szabadkőmivesség, társaival, a többi titkos társulattal együtt, melyek pedig körülbelül a korszellem magasságát akarják képviselni, állandó ellentétben van azzal, a mit különben minden téren követel a korszellem, t. i. a nyilvánossággal, és azt hiszem, egészen jogosan kívánhatnók általánosan a nyilvánosság nevében, ezen titkos szövetség megszüntetését.

Végtére nem hagyhatjuk el azon gondolat kifejezését, hogy a szabadkőmivességről egy valódi tudományos művet,

a jelen legfontosabb követelményei egyikének tartunk. A szabadkőmivesség eredetének, történetének, lényegének, szokásainak, jelképeinek, állásának, és a mostani államéletre befolyásának, szorosán tudományos és kritikai leírása, kimondhatlanul érdemes munka lenne. Az végre eloszlata e titkos társulat homályát, s lehetővé tenné róla az alapos ítéletet. Bár vállalkoznék néhány derék ifjú tudós e munkára!

XXXIII. Németország egysége.

Miután mostanában a német kérdés mindenütt napirnden van, s minden szívet mozgásba hoz Németországban, nem mellőzhetjük azt egészen hallgatással, bár más alkalommal már tüzetesebben nyilatkoztunk róla.

Mi a német népnek mindinkább általánosbúló s nagyobb egységet czélzó törekvéseit, az egyes államok germán önállóságával, nem francia központosítással, az egész német nemzet s minden egyes német jogos, alapos igényének tekintjük; oly jogosnak s alaposnak, a mint csak politikai igények lehetnek.

A német birodalom, és az egységes birodalmi-kötélék felbomlása bizonyára nem tudható be, sem egyes fejedelmeknek, sem egyes országnak, igaztalanság nélkül. Az ezen felbomlásra századok óta közreműködő okok összességének alapja azonban általában nem az emberiség valamely főbb érdeke, vagy a német nemzet valamely igazán mélyebb szüksége volt, hanem kiváltképen önző és haszonleső érdekek, vagy a kornak jogosulatlan irányai, melyek az idegen hatalmasságoknak épen oly önző és gonosz politikája által voltak szitva és támogatva. A német hazának semmiféle valódi, főbb, általánosabb szüksége nem idézte elő eme szerencsétlen eredményt. Ferencz császárnak a német koronáról leköszönése sem illethette mindenkinek jogát a német egységre, miután ez nem a német császár magánjoga,

hanem az egész német nemzet közjoga volt. Bármily nehéz legyen is a földadat megoldása, s bármily félrevetendők legyenek némely, a történelmet, és a dolgok valódi természetét megtagadó, s különösen forradalmi törekvések, melyek az egység színe alatt a legvészteljesebben fenyegetik a német egyetértést és nagyságot, a német néptörzseknek mégis mindig különösen szent és jogos törekvésök marad a német egység.

Némelyek a német egységre való törekvéseket azon okból mondják lehetetlennek, mivel a hitszakadás fenáll, és ez minden bensőbb egyesülést akadályoz. E vélemény kétségkívül igaz annyiban, a mennyiben valamely nemzeti egyesülés legfőbb eszménye csak a hitegység feltétele mellett érhető el, és a mennyiben a hitszakadás, és a még csak ennek kisérctében igazán betolakodó particularismus és absolutismus, bizonyosan legmélyebb sebe volt a német egységnek. Hanem e földön oly gyakran vagyunk azon helyzetben, hogy a legfőbb eszményeket közvetlenül nem valósíthatjuk, és ily esetekben aztán végkép nincsen jogunk ezen ürügy alatt a kevésbbé tökéletest megtámadni. Hiszen, úgy szólván nincs is már a világon nemzeti egység, mely eme, minden egységnek igazán vég- és legfőbb alapjára, a hitegységre lenne alapítva. Ellenben, a német néptörzsek egységére legfőbb jelentőségűnek látjuk, és mindennek előtt azt ohajtjuk kimondani, hogy a politika szünjék meg céljai eszközének tekinteni a religiót. Magokban véve nem annyira a religiói szakadások veszélyeztetik a német egységet, mint inkább a pártoknak, a vallási társulatokat államtörvények által vezetni, s azokat aztán szándékaik elérésére eszközül felhasználni akaró törekvései. Mi sem segíthetné elő inkább a német nép egységét, mint az egyházra nézve az önkormányzás elvének becsületes elismerése. Mindig csak az egyházi hatóságnak a világi térre való átesapongásáról beszélnek, s e mellett feledik, hogy a közhatalom századok óta a lelki térre terjeszkedett, és egy-

házi érdekeket használt ürügyül, egészen önző s haszonleső szándékokra. A divó kényuralmi szabadelvűség is ugyan ezen veszélyes úton halad, s míg egy részről a német egységről beszél, addig másrészről a legnagyobb belső harcok, és a legnagyobb vallási szakadások veszélyét hozza fejünkre. Azért mindenkinek, a ki igazán Némethon egységére törekszik, és német testvéreivel a valódi türelem szelleme szerint békeségben akar élni, oda kellene hatni, hogy a ker. felekezetek önállósága elismertessék, s nevezetesen azon terrorismus, melylyel a kath. egyház egyes kamarák által és a sajtóban fenyegetve van, tovább ne terjedjen.

Egyébiránt azon csak sajnálkozhatunk, ha katolikuskok, a német egységre való törekvések iránt azért viselkednek ellenséges szándékkal, vagy közönnnyel, mivel azokban egyszersmind oly szellem is emelkedik érvényre, mely nem az egységet akarja, hanem csak a kath. egyházat gyűlöli. Sőt inkább azt hiszem, hogy nektünk katolikusoknak, ezen, a kath. egyházra nézve olyannyira ellenséges irányzatok daczára, igen kell őrizkednünk azon látszattól, mintha a német tügytől idegenkednénk. Ellenkezőleg, itt is jól meg kell különböztetnünk a hamisat az igaztól, s magunkat a német haza, annak egysége és nagysága iránti szeretetben, senkitől sem kell felülmúlni engednünk.

XXXIV. Zárszó.

I.

Ha az embereket, s az emberek történetét tekintjük, nem kételkedhetünk a fölött, miszerint az állapot, melyben őket az egész világtörténelem folyamán át találjuk, lehetetlen hogy végezeluk, legfőbb rendeltetésök legyen. Innét a nyugtalanság, innét a sürgés forgás, innét a mindenütt, minden országban, s minden népnél nyilatkozó elégtelenség, innét az a forrongás, mely mint a hullámzó tenger, át-

vonul az egész történelmen; innét végre ez a kiabálás a haladás után, bármily vak és esztelen is az legnagyobb-részt. A mi a testben a nehézség, az a lélekben az ember lényegéhez elválaszthatlanul tapadó törekvés, egy más, jobb, boldogabb élet után.

II.

Az emberiség eme titkos szellemi vágyát Krisztus magyarázta meg nekünk teljes jelentőségében. Ő lett amaz igaz bölcsesség tanítója, mely fölfed minden dolgot a maga lényegében. Az ez utáni sovár vágyódással imádkozta egykor Salamon: „Atyám Istene, és irgalmasság Ura! ki mindeneket a te igéddel teremtettél, és bölcseségeddel rendelted az embert, hogy uralkodjék a teremtményeken, hogy igazgassa a föld kerekességét, a mint méltányos és igaz, add nekem a te székednél álló bölcseséget, és ne taszits ki engem szolgálid közül; mert én a te szolgád vagyok, és szolgád fia, erőtlen ember, és rövid életű, és csekély az ítélet és törvények értésére. Mert ha valaki tökéletes leend is az emberek fiai között, ha távol lesz tőle bölcseséged, semmire sem becstülte-tik. Veled van a te bölcseséged, mely cselekedeteidet tudja, mely akkor is jelen volt, midőn a föld kerekességét alkottad, és tudta, mi kedves szemeid előtt, és mi az igaz parancsaid szerint. Küldd el azt a te szent egedből, és a te fönséged székétől, hogy velem legyen és velem munkálkodjék, hogy tudjam, mi kedves nálad; mert az mindent tud és ért, és józanul vezérel engem cselekedeteimben. A te gondolatodat ki fogja tudni, hanem ha te adsz bölcseséget, és küldöd Szentlekedet a magasságból, hogy megigazúljanak azok ösvényei, kik a földön vannak ¹⁾.”

Ez valóban Istenhez az egész emberi nem nevében szállott ima volt, és Isten azt túlgazdag mértékben teljesi-

¹⁾ Bölcs. könyv. 9. r.

tette. Ama bölcsesség, mely Isten trónján székel, mely ott lakozik a szent mennyekben az Ő fölségének trónján, ama Szentlélek a magasból, az szállott le az emberhez Krisztusban személyesen. Ő maga lett azok tanítója, kik itt a földön laknak, hogy az ő ösvényeik megigazulnának, és leküldte a magasból a Szentleket, hogy ismét megtanulnák, a mi Istennek tetsző. Az igaz bölcseséggel meghozta egyszersmind a legfőbb javakat is az embernek, melyek üdvét eszközölhetik: az isteni szeretetet, és a legfőbb egyesülést. Egész magasztos feladata azon szavakba van foglalva, melyeket, szenvedésének előestéjén atyjához intézett: „Nemcsak ő érettök (az apostolokért) könyörgök pedig, hanem azokért is, kik az ő igéjök által hinni fognak bennem, hogy mindnyájan egygyé legyenek, a mint te, Atyám! én bennem, és én tebenned, úgy ők is mibennünk egygyé legyenek. 1)“ Isten könyörületessége az ember iránt tovább nem terjedhetett; ezzel minden meg van adva. Istenbe foglalvák az igazság minden javai, szeretet és boldogság. Azáltal pedig, hogy Krisztus által ezen Istennel való egyesülésre érdemesítetnek az emberek, egyszersmind mindazon javaknak a legnagyobb mértékben részesei lesznek.

III.

Ezen, az égből alászállott isteni bölcsesség és szeretet azonban nem tartott, a mi pedig megillette volna, vigdiadalmenetet e földön, azon emberek közt, kiket megváltani, s üdvözíteni akart. Nagy részök ezen égi segílyt eltaszította magától, inkább szerették a sötétséget, mint a világosságot²⁾, ők Krisztust keresztre feszítették; és ugyanazon szellem, mely e gonosz tettet véghez vitte, azóta szünet nélkül küzd Krisztus egyházával, és rongálja azt. Ez

1) Ján. 17, 20. 21.

2) Ján. 4, 19.

akadályozta őt, az isteni szeretet és könyörületeség mérhetetlen kincseit az emberekkel közleni; ez szaggatta szét magát a kereszténységet, és ez választotta el a tagokat Krisztus testétől.

Innét van keleten és nyugaton a ker. egyházak szerencsétlen szakadása, mely a kereszténység feladatának folyton kimondhatlan kárára van.

Innét van nyugaton ama boldogtalan elválás a kath. egyháztól, mely tulajdon belsőkben háromszáz év óta egyformán dühöng, és veszélyt hoz.

Innét van magában a protestantismusban is ama számtalan megoszlás és szakadás, mely csak ott talál még látszólagos gátat, hol neki a közhatalom vet külső akadályt.

Innét van végre az új ellenség, mely a deismussal lépett a világba, s a kereszténység közepett, magával a kereszténységgel ví harczot. Azon kezdte, hogy a természetfölötti kinyilatkoztatást, azaz, Istennek az emberrel, más úton mint a természet és a magára hagyatott ész útján való közlekedését tagadta. Ez által egyszersmind Krisztus és Krisztus műve is kivetkeztetett istenségéből; nem az a bölcsesség volt többé, mely Isten trónján székel, s a magasból alászállott az emberhez. De ezen szellem a természetfölötti kinyilatkoztatás tagadásáról átment, minden természetfölötti rend, a természetfölötti Isten tagadására. Ezen ellenséggel állunk most szemben. Komoly lelkek, mint a protestans Guizot, már két ellenséges táborra osztják az embereket; egy részen azok állanak a kik egy személyes Istenben hisznek, a másikon azok, kik ennek létét tagadják.

IV.

Ezen szerencsétlen állapot ellenében, minden hiv ker. szivben mindinkább mélyebb lesz a fájdalom ama szakadások fölött, melyek magában a kereszténységben is szemlélhetők. Elismerik, hogy az a kimondhatlan szörnyűség,

miszerint az Isten fiának e földön való megjelenése után tizennyolcz századdal, a kereszténység közepett, nemcsak sziveikben, hanem a háztetőkről és a tanszékekről is mondhatják az esztelenek: „Nincs Isten 1)“ — csak a benne levő szakadások által lehetséges. Ezen fájdalomban részt kell venni minden katolikusknak egész lelkével és szive legmélyéből. Mily szerencsétlen különbség a közt, a mit Krisztus akart, midőn imádkozá: „Hogy mindnyájan egygyé legyenek, a mint te, Atyám! én bennem, és én te benned, úgy ők is mibennünk egygyé legyenek,“ és azon állapot közt, melyben most látjuk a kereszténységet.

Azért tehát köteleességünk, a mennyiben rajtunk áll, mindazt megtenni, a mire képesek vagyunk, hogy az i s m é t i e g y e s ü l é s t helyreállithassuk. A legnagyobb épület kis kövekből áll, és egy katolikus se szűnjék meg hatni e tekintetben, ha csak kevés is az, a mit tenni képes. Nevezetesen úgy látjuk, hogy két eszköz, mindnyájunk rendelkezésére áll.

A z e l s ő az imádság, hogy a ker. felekezetek ismét egyesüljenek. Vajha Isten eszközt és utat mutatna, ezen közös imának, bizonyos általános terv szerint, mindazon ker. lelkek közötti elterjesztésére, kik a ker. felekezetek ismétli egyesülése után sohajtoznak! Oly nagy ígéretekot kötött Krisztus az imádsághoz, és ő maga is mondotta: „Hamit kérendetek az Atyától az én nevemben, megadja nektek 2)“ Mily erővel kell tehát annak birni, ha mindnyájan Krisztussal, a mi főpapunkkal egyesülünk, s magunkat azon legfőbb imához csatoljuk, melyet földi életében utóljára rebegett: „Ut omnes unum sint, hogy mindnyájan egygyé legyenek, a mint te Atyám! én bennem és én te benned, úgy ők is mibennünk egygyé legyenek.“ Ezen gondolat már gyakran említettett az utóbbi években; vajha mindig me-

1) Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus, Ps. 13, 1.

2) Ján. 16, 23. Máté 21, 22.

legebben, mindig általánosabban, mindig erőteljesebben emelkednék érvényre! Kérjük mindazon hiv. ker. sziveket, kik e sorokat olvassák, legyenek ennek apostolai és ismer- tessék azt körükben. Néhány kitünő férfiú által már is meg- kísértetett, személyes találkozás által hozni közelebb egy máshoz a szétvált felekezeteket. Bármint örültünk is min- den ilyes kísérlet fölött, mégsem tudjuk azt, vajon Isten ta- nácsában van-e nagyobb sikert adni neki. De mindezeknél sokkal jobban örülnénk mi a fölött, ha minden, a Krisztus- ban, mint Istennek egyszülött fiában hívők közötti á t a l á- n o s i m a - e g y l e t alapításáról tanácskoznának a legkü- lönfélébb ker. felekezetekhez tartozó férfiak. Úgy hiszszük, lehetetlen, hogy Isten az általános imát, ut omnes unum sint, hogy mindnyájan egygyé legyenek, meg ne hallgassa.

Ezen isméti egyesülésnek második eszköze ré- szünkről abban áll, hogy magunk közt minden botrányt el- távolítsunk, és a kereszténység magasztos, természetfölötti igazságait életünkben is előtűntetni igyekezzünk. A világot, a mennyiben jóakarattal bír, semmi sem tartóztatja vissza inkább a kath. egyház isteni igazságainak elismerésétől, mint ha ezen isteni igazságok saját gyermekeinek bűnei által mintegy eltakartatnak, és a világ szemei elől elrejtet- nek. Hiszen majd minden, az egyháznak tett szemrehányás félreértésen alapúl, és a félreértések forrása gyakran az egyház tagjainak tökéletlensége és bűne.

De korunkban még nem elégséges fáradszónal buz- galommal ellenállni a botrányoknak és a bal-helyzetnek, — nekünk egyúttal a kereszténység legfőbb erényeire kell törekednünk, és a természetfölötti életet, mely minden idő- ben virága volt a kereszténységnek, azon világgal kell szembeállítanunk, mely annyira megy, hogy minden termé- szetfölöttit tagad. A kereszténységnek a világot legyőző ereje, minden időben, élete ezen oldalának kifejtésében rejlett. Félreismerjük az egyház egész csodálandó történe- tét, ha azt hiszszük, hogy a világ mostani szellemének le-

győzésére elégséges a csupán természetes igazságosság, és az egészen közönséges mindennapi-élet, csak kerülje a vastag tévedéseket. Minden században, — kezdve a vesztőhelyen elvérzett mártyroktól, és a pusztai remetéktől, — melyekben a kereszténység nagy győzelmeket nyert a hazugságon és tévelyen, ezek a szentek életéhez voltak kötve. Szent püspökök, szent papok, szent szerzetesek, szent világiak győzték le a világot, szaporították Krisztus országát. Így marad ez jövőre is. Nekünk tehát át kell törnünk a mindennapi-élet kényelmes formáin, s magunkat a szent élet magas formái alá vetnünk, ha el akarjuk érni lelkünk óhaját, Krisztus országának elterjedését, a ker. felekezetek ismétli egyesülését. Ezen szent élet ápolása elsöben is szerzetesrendeink föladata, és csak ezért követelünk mi szabadságot a szerzetek alapítására, hogy azok a szent-ségnek mű-iskolái legyenek. De a szerzetesrendek után mindenekelőtt a papirend az, melynek a természetfölötti világossággal kell világítania, hogy ama küldetést betölthesse, melyet Krisztustól nyert. Ebben mily feladat fekszik előttünk; vajha betöltenök azt! Ez pedig legbensőbb meggyöződéseim szerint akkor fog megtörténni teljes mértékben, ha ismét elterjed a papok társas élete, mert minden időben ez volt az egyháznak, a magasabb, természetfölötti papi életre, a szentlélektől adott formája ¹⁾).

V.

Azonban minden vágyódásunk mellett az ismétli egyesülés után, nekünk katolikusoknak soha sem szabad elpálastolnunk azon igazságot, hogy az ismétli egyesülésről szólván, csak a kath. egyházhoz való visszatérésre gondolhatunk.

¹⁾ Lásd Lettre de Monseigneur l'Evêque d'Orléans au sujet de la vie et des opuscules d'Holzhauser parl'Abbé Gaduel. Orléans 1861. I—XXII. l.

A kath. egyház lényegileg két alapelven nyugszik, melyek őt minden más ker. felekezettől megkülönböztetik, s melynek becse napjainkban minden jelenség által új megerősítést nyer.

Az első alapelv, a Krisztussal, az apostolság szakadatlan folytatása által való külső összeköttetés tanából származik. A kereszténység lényegileg a Krisztusban, tanításában, az ő kegyelem-adományaiban való folytatólagos valódi részvétel, a Krisztussal való folytatólagos communio, nagyban. Krisztus pedig az apostolság eszköze által részesíti magában az embereket. Tökéletesen valótlan képzelet az, mintha a papság úgy állana Krisztus és az egyes keresztények közt, hogy Krisztus és az egyes katolikusok közötti közvetlen közlekedés nem létezik. Ez a kath. papság helyzetének téves, protestans, de nem igazán katolikus felfogása. A pap, ki a szent áldozásban magát Krisztust adja a hívő léleknek, nem közbenjáró Krisztus és a lélek közt, hanem csak kiosztója Krisztus kegyelmeinek a lélekre. Sőt inkább az egyházban a Krisztus óta minden időn át folytatott külső apostolság, csak csatorna, melyen Krisztus tana és kegyelmei folynak, hogy minden lélekbe kiömljenek. Az egyház ezen felfogásának ábrázolatát látjuk Isten minden művében. A fa minden ággal megsztja belső életét, azon föltét alatt, hogy vele külsőleg összefüggjenek. Ezen külső összefüggés, nem maga az élet, ha ez megszűnik is, a tő, az ágak és a gallyak, egymással összekötve maradnak. De a külső összeköttetés azon csatorna, melyen át a belső élet terjed, és a külsőleg elvált ágnak többé nincs része a belső életben. Épen így van ez az emberi testtel is. A belső életben való részesülés, a tagok külső összefüggésétől van feltételezve, a nélkül, hogy a külső összefüggés lényeges lenne a belső életre. Az szintén csak az élet csatornája; de épen azért az ezen külső összefüggéstől megfosztott tag ki van zárva a belső életből, mi által azonban arra nézve az isteni kegyelem és gond-

viselés rendkívüli befolyásának lehetősége nem tagadtatik.

Hasonló viszonyt fel bíránk mutatni az emberek közötti minden társadalmi és állami összeköttetésben.

És így van ez az egyházban is, melyet az apostol majd Krisztus testének, ¹⁾ majd anyaszentegyháznak nevez, melynek feje Krisztus. ²⁾ Az egyház, az apostolság, ezen Krisztus óta egész a jelenig megszakasztás nélkül tartó felhatalmazás által, külső összeköttetésben áll a földön megjelent Krisztussal, mely a vele való belső életközösségnek lényeges föltéte. A kath. egyházban levő apostolságnak egész jelentőségét ezen szavakban foglalhatjuk össze: az, a Krisztustól, az apostoloknak adott megbízás folytatása. Az egyházban a püspökké avatás lényege abban áll, hogy valamint Krisztus mondotta az apostoloknak: „A mint engem küldött az atya, én is küldelek titeket, ³⁾“ — úgy az egyik püspök is azt mondja a másiknak: A küldetést, melyet Krisztus nekem adott, a Krisztus nevében és erejével reád ruházom. Tehát az apostolság által özönlik szakadatlan láncolatban, az egyház fenállásának minden időszakán át, mindazon isteni fölhatalmazás, melyet Krisztus az apostoloknak átadott; azon belső erő pedig, mely ezen külső emberi forma által terjed az egyháznak mindazon tagjába, ki vele igazi összeköttetésben áll, — az magának Krisztusnak isteni élete.

Az egyház ezen két részének megfelel egyszersmind az ő tanítása a szentségekről. Az egyház maga ama nagy szentség, melyen a hét szentség alakul. Valamint Krisztus emberi alakban jelent meg, úgy jelenik meg a kereszténység még most is külső emberi szerkezetben, mely közvet-

¹⁾ Vos autem estis corpus Christi. I. Cor. 12. Multi unum corpus sumus in Christo. Rom. 12, 5.

²⁾ És őt tette fejévé az egész anyaszentegyháznak, mely az ő teste. Efez. 1. 22.

³⁾ Ján. 20, 21.

lenül magához Krisztus személyéhez van csatolva, s melynek eredete ő benne van. De valamint Jézus Krisztus emberi alakja alatt az istenség teljes volta ¹⁾ volt elrejtve, úgy van elrejtve az apostolság külső intézményei alatt a kereszténység minden isteni kinése. Azért tulajdonitunk mi oly nagy becseset püspökeink, egész Krisztusig való szakadatlan sorának. Ugyanazon érzület ez, melylyel egykor Tertullian, már a második században, kora tévelygőinek, a gnosticusoknak mondotta: „Mutassák ki az eretnekek egyházaik eredetét, fejtsek ki püspökeik sorát, kik kezdettől úgy következtek egymásután, hogy az első püspöknek valamelyik apostol vagy apostoli férfit, ki azonban az apostolok társaságában megmaradt, lett volna őse és elődje. Mert így mutatják ki leszármazásukat az apostoli egyházak; mint a smyrnai egyház Polykarp behelyezését Jánosra, nemkülönben a római Clemens fölszentelését Péterre vezeti vissza; úgyszintén a többi is felmutatja azokat, kik az apostolok által tétetvén püspökökké, az apostoli magnak bujtó-ágai. ²⁾“ Más helyen fölhevja az eretnekeket: „Járd össze az apostoli egyházakat, melyekben még a magok helyén székelnék az apostolok tanszékei, melyeknél az ő valódi leveleik olvastatnak, hangoztatva szavát, és feltüntetve képét mindegyiknek. Legközelebb van hozzád Achaia? ott van Korinth; ha nem vagy messze Macedoniától, ott van Philippi. . . . Ha közel lakol Italiához, ott van Róma, honnét van a mi (afrikaiak) biztosítékunk is. Mily boldog egyházak ezek, melyekbe vérökkel öntötték ki az apostolok az egész tanítást! . . . Lássuk mit tanultak, mit tanítottak ³⁾“.

Ismét más helyen kérdi Tertullian a gnosticusokat arra nézve, hogy az eretnekek az írásra hivatkoznak, holott az, az egyházé, és

1) Ő benne (Krisztusban) lakik az istenségnek egész teljes volta, testi valóságban. Kol. 2, 9.

2) De Praescript. C. 32.

3) De Praescript. C. 36.

melyek valódi értelmét csak az egyház ismeri: „Kik vagytok, mikor és honnét jöttetek? Mit miveltek az enyimbén, kik nem vagytok enyeim? Marcion, mily joggal pusztított el erdőmet? Valentin, mily szabadalommal vezetted másfelé forrásaimat? Apelles, mily hatalommal bolygatód meg határköveimet? Enyim a birtok; mit vettek és legeltettek itt tetszéstek szerint? Enyim a birtok; régóta birom, elsőbben birom, biztos telekkönyveim vannak azoktól, a kiké volt a dolog; én vagyok az apostolok örököse. A mint végrendeletökben meghagyták, a mint hitre fogadtatták, a mint arra megesküdtettek, úgy birom azt. 1)“ Ugyanakkor Ireneus a nagy püspök s vértanu, ki az általános gondolkozásmód képviselőjének tekinthető keleten és nyugaton, ugyanezen igazságot a többi közt ezen szavakkal fejezi ki: „Azért az egyház püspökeire figyelni kell, azokra, kik az apostolok utódai, a mint megmutattuk, és kik a püspöki hivatal öröklésével, az igazság biztos ajándokát, az atya tetszése szerint nyerték meg 2).“ Ezen fönséges előnyről tehát a kath. egyház nem mondhat le. Valamint a vékony sodrony magában véve csekély értékű, de mint eszköz arra szolgál, hogy a villanyszikrát, s vele az emberi gondolatot a világ egyik végéről egy pillanat alatt a másikba vigye, így van az apostolság sorrende is. Legyenek bár a püspökök magokban véve szegény emberek, Isten akaratanál fogva mégis a ker. kegyelmek viselői ők, és a Krisztusban levő életet, mint vezetők és eszközök, minden századon át, minden, az életet Krisztus által elfogadandó lélekhez elvezetik.

Az egyház második lényeges alapelve azon állítvány, hogy az tanító-tekintélylyel bir, mely magasabb, természetfölötti segedelemnél fogva, Krisztus tanában nem tévedhet. A protes-

1) De Praescript. C. 37.

2) Adv. haeres. IV. C. 26. n. 2.

tantismus azt állítja, hogy mi az Isten igéjét csak a szentírás közvetítése által birjuk; a katholicismus ellenben, hogy főképen és mindenekelőtt, az élő tanító-hivatal által az egyházban. Csak az eddig mondottakra kell utalnunk, hogy kiténjék, mily nagy és elhatározó ezen ellentét. Ebben rejlik kétségkívül a vallási szakadásnak egész lényeges és fő oka. Ezen különbség oly nagy, hogy lehetetlenné teszi a két alapelv egybeolvadását, és csak úgy engedi meg az egyesülést, ha valamelyik alapelv abbanhagyatik.

Az eddig tárgyaltakban megmutattuk, hogy az erkölcsi szabadság fogalma, a mint azt a kath. erkölestan meghatározza, irányadó minden szabadságra nézve minden más téren, és következésképp, hogy mindenütt csak az o n cselekvény nevezhető szabadnak, a mely belső önelhatározásból ered. Az önelhatározás képezi a szabadság lényegét. Az ilyen értelemben vett szabadságtól pedig ismét oly annyira függ az ember egész méltósága, hogy e nélkül emberi tény és cselekvény nem is lehetséges. Másrészt pedig, a mint láttuk, a szabadság helyes használata mindenütt a tekintély elismerésétől függ. Tekintély szabadság nélkül az által rombolja szét az emberi méltóságot, hogy az egyéniséget megsemmisíti; szabadság tekintély nélkül szétdúlja az emberi méltóságot, mert széttépi az ember összeköttetését Istennel s embertársaival, melyből egyedül meríti az táplálékát és jelentőségét. Azért nagy kérdés az emberekre nézve az, hogy igaz és jogszerű tekintélyre találjanak, melynek vezetése mellett az egyéniség nem nyomatik el, hanem igazi tökélyre emeltetik. Az egész világtörténelem tele van tekintélyekkel, kik az emberi egyéniségek virágát lábbal tapodták, és az emberiséget lealjasították; valamint másrészt tele van az azon joggal való visszaéléssel, mely az egyéneknek, az Istentől nekik engedett szabadságban adott. Nincs tárgy, mely komolyabb megfontolást igényelne mint az, vajon adott-e Isten az embernek oly tekintélyt, melyet az embernek elismerni szabad, hogy a tekintély és

szabadság közötti helyes viszony által legfőbb rendeltetését elérhesse; vagy, vajon a szegény emberi-nem szünet nélkül a tekintélyvel való visszaélés, és az egyéni szabadság közötti romboló habozásnak van-e átadva mindvégiglen?

A protestantismus azt hiszi, hogy ily magasabb tekintélyt, Istennek irott igéjében bir. De nem tekintve azt, hogy az új-szövetségben egy szó sem találhatik arról, hogy Krisztusnak szándéka volt tanát a biblia által elterjeszteni, sőt inkább maga Krisztus mindig a tanítói-hivatalról beszél, mely által az ő evangeliuma minden embernek és minden népnek lesz hirdetendő; tehát nem tekintve azt, hogy az első tétel, melyen az egész protestantismus alapszik, nincs a bibliában, — csak nagy önámításnak tekinthetjük azt is, ha a protestans hiszi, hogy vallási meggyőződését Isten igéjére, tehát végre is olyas valamire alapítja, a mi Istentől van adva. Ugyanis a szentírásban jól meg kell különböztetnünk a betűt, e külső formát, és az isteni igazságokat, melyek ezen formába foglalvák. Tulajdonképen maga a szentírás is csupán külső forma, melybe Isten küldöttei, különösen Isten fia, gondolataikat öltöztették. Csak az a fő, hogy feltaláljuk azon igazságokat, melyeket a szentírásban levő külső kifejezések magokban foglalnak. Csak ezen belső értelemre alapíthatja aztán az ember vallási meggyőződését. E szerint, ha valóban nem volna egyebünk a szentírásnál, mint a protestantismus állítja, akkor ebből belső szükségképen következnék, hogy birunk ugyan külső formákkal, melyekben, reánk nézve tekintélyül szolgálható isteni igazságok vannak kimondva, de hogy ezen külső formákból, a mennyiben többféleképen értelmezhetőek, tisztán alanyi (subiectiv) magyarázat által kell kivonnunk a szellemi tartalmat, mi mellett ismét semmi bizonyossággal nem birnánk, vajon ezen magyarázat csupán emberi gondolatokat foglal-e magában, vagy pedig a magasabb isteni gondolatnak felel meg. Szóval: a protestans Istentől származó formára alapítja ugyan hitét; de ezen külső for-

mába, mely az ő szellemét közvetlenül nem érintheti, meggyőződését közvetlenül nem képviselheti, oly gondolatot illeszt, melyet minden magasabb tekintély nélkül, csupán ő maga alkotott, úgy, hogy teljes bizonyossággal nem határozhatja el, vajon egész gondolat-épülete gyarló emberi vélemények fövényén, vagy isteni kinyilatkoztatások örök szikláján alapszik-e. Akkor csak Krisztus kortársai lettek volna oly szerencsések, az ő élő tanítására, mint isteni alapra építeni hitüket, míg mi, kik Krisztus után élünk, csak a holt formát bírjuk, melyből csupán emberi, alanyi magyarázat szerint vehetjük ki a tartalmat. Mi lett ezen, az Isten ígéről való nézetből, mutatja a tapasztalás; és igazán iszonyú látni, mennyire felhasználtatik napjainkban Istennek és az ő fölkenntjének Jézus Krisztusnak ellenségei által ezen bibliai forma, mely Istentől ered, Isten és Krisztus tagadására. Hogyan lehetett ez Isten tervében, ki azért szállott le az égből a földre, hogy nekünk nem a böleség üres formáját, hanem annak élő tartalmát maga hozza le mennyből? A szentírás tulajdonképen csak isteni edény; de ha Krisztus csupán mi reánk emberekre bizta volna, hogy ezen edényt szellemi tartalommal megtöltsük, akkor bizonyos, hogy nem sokára mérget öntött volna bele a hazudság szelleme, hogy Isten ígérének ezen legfönségesebb külszine alatt nem életet, hanem halált terjeszthessen.

Ellenben a kath. egyház azt hiszi, hogy Istennek élő szavában, a Krisztustól alapított tanítói hivatalban, bizonyos magasabb tekintélyvel bír. E nézet a szentírás mindenlapján megerősítetik, minthogy az egész új-szövetség folytonosan az evangéliumnak csak szóbeli hirdetéséről szól, és egyszersmind egyedül az képezi szilárd elégséges alapját a magasabb, tulajdonképeni értelemben Isten szavára épített meggyőződésnek. Ugyanis, a kath. egyház tanítói-hivatala először szellemileg élő; másodsor az nem csupán emberi mű, hanem Krisztus és a Szentlélek segédelménél fogva természetfölötti jellemmel bír. Midőn Krisztus az

apostolokat elküldte az egész világra, hogy minden népet tanítsanak, — nem hogy könyveket irjanak — azt ígérte nekik: „És ime én veletek vagyok mindennap világ végezetéig. 1)“ Ugyanazon szándékkal mondotta nekik: „És én kérem az atyát, és más vigasztalót ad nektek, hogy örökké veletek maradjon... az titeket megtanít mindenre, és eszettekbe juttat mindent, a miket nektek mondtam. 2)“ Csak ezen természetfölötti isteni segedelem föltétele mellett mondhatta Krisztus az apostolok meghallgatásának kötelességéről: „A ki titeket hallgat, engem hallgat, és a ki titeket megvet, engem vet meg. 3)“ Ezzel összefüggésben mondja aztán Pál apostol: „Mert minden, a ki segítségül hívja az Úr nevét, üdvözül. De hogyan hívják segítségül, a kiben nem hisznek? vagy hogyan hisznek annak, a kit nem hallottak? És hogy fognak hallani tanító nélkül? hogy tanítanak pedig, ha csak nem küldetnek?“ Az egész bizonyításból aztán azt következteti az apostol: „Tehát a hit hallásból vagyon, a hallás pedig Krisztus igéje által. 4)“

Ezen két gondolon, az Isten elő szavának tartalmára és szellemére nézve folytonos fenállásán, és a természetfölötti isteni segedelmen, hogy ezen tartalom teljes tisztaságában fentartassék, alapszik a kath. egyház egész tana a benne létező tanító tekintélyről. És csak is ezen két föltétel alatt lehet szó, valami másra, nem emberi és alanyi alapra épített meggyőződésről. Ha az ember lelkének legbensőbb szentélyébe valami fensőbbnek kell járulni, mit ő tekintélyül elfogad, s annak elfogadhatson, mi által az ő meggyőződése saját belső erején felülemeltetik: akkor szükséges, hogy először az valami szellemi, egy gondolat legyen, mert csak az hathat be a lélek ama szentélyébe, míg a forma az ajtón kívül marad; másodszer kell, hogy az

1) Máté 28, 20.

2) Ján. 14, 16. és 26.

3) Luk. 10, 16.

4) Róm. 10, 13–15. 17.

oly gondolat legyen, mely isteni avatását magán hordja, mert csak a z Istentől jövő gondolat tekintély az emberi gondolatra nézve. Ilyen pedig a tekintélyről szóló tan a kath egyházban, mely az által az emberiség legnagyobb szükségének tesz eleget. Az arra alapított hit egyedül igazán isten-emberi tény, hol a lélek isteni alapon nyugszik. Abban olvad a tekintély és szabadság tökéletes összhangzattá, úgy hogy a kath. hit-tényre áll az, a mit Dávid énekelt: „Az irgalom és igazság találkoznak; az igazság és béke megcsókolják egymást. A hűség a földből ered, és az igazság mennyből letekint. Mert az Úr jót ad, és a mi földünk megadja gyümölcsét.“¹⁾ Vagy nem bírnak az emberek magasabb tekintélyt mely szabadságukat vezesse, vagy a kath egyházban bírják azt.

Nincs egyéb hátra, mint a félreértések kikertülése végett ismételnem, hogy az egyház ezen hibázatlan tanítóteknitelye, mint már fentebb is mondottuk, épen csak azon igazságokra szorítkozik, melyeket Krisztus tanított, és hogy közvetlenül nem az egyes püspökön áll, hanem a sz. Péter utódjával összeköttetésben álló püspöki kar összeségén. Mihelyt az egyes püspök kilép ezen közös összeköttetésből, elválík az élő igazság azon folyamatól, mely Krisztusban az egyház egész testén keresztül foly.

VI.

Ezen kegyelemteljes tekintély helyébe mást akar most tenni a világ-szellem. Megesalja az embereket minden igaz szabadságban, és mindnyájokat mindenható törvényének fenytéke alá akarja vetni. Megesalja az embereket Krisztus édes igájára, az általa alapított isteni tekintélyre nézve, és a gytlési szótöbbség, s a sajtóban az átalános összeesküvés összehatása által, új emberi igával akar terhelni. Ezen irány példátlan kiterjedést nyert, és mindenütt láthatni, mint

¹⁾ Zsolt. 84, 11–13.

vonják össze hálóikat, hogy jövőben a kereszténység minden szabad mozgását majdnem lehetetlenné tegyék. Vajha ezen iratka, ezen ügy-állás tisztába hozatalára szolgálna, hogy minden hű ker. szívet, kinek szeme elé jön, harcra hívna föl ellene. Ezen időben a ker. gondolatok és a ker. élet kifejtésére legközelebről legszükségesebb az egyház önállósága, az általános törvények oltalma alatt, a mint azt fentebb leirtuk, és az iskolának, a családhoz, államhoz és az egyházhoz való igazi állása. Ezen igazságos követelményeknek főellene pedig a kényuralom, régi emlékeivel, és különösen a kényuralom legújabb alakjában, a hitetlen, divó szabadelvűségben. Vajha Isten erőteljesebb hangokat keltene, hogy mindenki, a ki még Németországban német és keresztény szívvvel bír, harcra ébredne ezen javak mellett, és ezen ellenség ellen. Nevezetesen, vajha a papság megértene a kort, és ne csupán közönséges eszközökkel, régóta járt utakon védelmezné Isten ügyét, hanem minden igaz és jó eszközzel s úton. A ker. népnek fel kell világosítatnia, fel kell ismernie a kor nagy kérdéseit, tanulnia kell belátni főképen a divó szabadelvűség végtelen képmutatását, jogait az iskolához, a pokol azon tervét, melynélfogva az iskolát a kereszténytelenség szolgálatába vonni igyekezik. Minden szószéken erről kell beszélni, számtalan lapban kell e gondolatokat kifejteni. Mennyit tehetnénk Isten ügye mellett, ha csak kis részét bírnök is Isten ellenei buzgalmának, melylyel lélekszakadva futják be a világot, hogy mérgöket minden gunyhóba bevigyék.

De ne csak a papság, hanem minden, a kereszténységet szerető férfiú hasson ugyanazon szellemben. A sajtóban, a politikai összejövetelekben, minden állásban melyet Isten nekik e földön kijelölt, minden eszközzel melyek rendelkezésekre állanak, harcoljanak az emberiség e nagy ügye mellett. Ha védelmezzük magunkat, mihelyt a tolvaj házukba tör, ha gyalázat tétlenül állani, midőn az ellenség rabolva ront hazánkra és szülőföldünkre: mennyivel

gyalázatosabb, hogy annyi kéz tétlen most, midőn az emberiség legfőbb javai forognak kérdésben. A forradalmi kényuralom a hatalmat igyekszik magához ragadni, hogy szeretett jó német népünket a hitetlenség és az erköletelenség mélységébe taszítsa. Sokkal nagyobb, dicsőbb és érdemteljesebb Isten előtt ezek ellen védelmezni a kereszténységet, mint rest nyugalommal ábrándozni elődeink tet-teiről, kik Jeruzsalembe mentek, hogy azon helyeket, hol Krisztus vére folyt, a hitetlenektől elragadják. A ki e harc mellett nyugton marad, az hallani fogja egykor Isten ítélő-széke előtt azon szavakat, melyeket ama családtya mon-dott a rest napszamosoknak: Mit álltok itt egész nap, hi-valkodva ¹⁾! Vajha Isten kegyelme által e szavak arra szolgálának, hogy a jelen helyzetére némi világot deritse-nek, s ezen harcra némileg buzdítsanak.

¹⁾ Quid hic statis tota die otiosi? Máté 20, 6.

**XXXV. A mainzi püspök a hitegységről
Tirolban *).**

Igen tisztelt barátom uram!

Ön múlt hó 18-áról kelt levelében a „Bozner Ztg“ ezévi 22. s 28-ik számait küldötte meg nekem, melyekben „Szabadság, tekintély és egyház“ című könyvem tárgyalatik. A bozeni lap engem az általa képviselt ügy pártolójául erőlködik feltüntetni s arra felhasználni, hogy az egyháznak hű fiait Tirolban szomorítsa. Ön ezen cikkeket oly szándékkal közli velem, hogy tudtomra adja: nem látnám-e magamat talán arra indítatva, hogy ezen félremagyarázások ellen nyilvánosan tiltakozzam. Maga a bozeni lap engem nem fogna erre indítani. Elöttem fekvő két száma eléggé tanúsítja, hogy a közönséges lapok azon osztályába tartozik, melyek minden mélyebb tartalom hiányában azon hazudságokat, melyeket a korszellem naponkint felszínre hoz, haladás- és felvilágosodásnak tartják, s aztán mély elfogultsággal minden valódi keresztény érzület s meggyőződés ellen küzdenek. E mellett ez az ilyféle lapok közt szellemi képesség tekintetében is igen alacsony fokot látszik elfoglalni. Én tehát figyelembevételre épen nem tartanám méltónak. Ellenben nagy súlyt fektetek azon tirolok érzületére, kik szívékben olyanok, mint a milyenek a világon a tirolt ismerik, tudnillik a kath. egyháznak Tirolban hű s

*) A nemes püspöknek ezen levelét, melyet a félreértések megszüntetésére egyik tirolai barátjához írt, nyilvános és magán nagyrabecsült felszólítások folytán szíves örömmel veszem át az „Idők Tanuja“ 1862. 91. számából.

K. Gy.

valódi fiai. Sok drága emlék csatol engem Tirolhoz; én ezen tartományt s lakosait oly mélyen megkedveltem, hogy igen sajnálnám, ha akár csak egy hű tirolai szív által is, mely egyházát szereti, félreértetném.

Azon cikkeknél már általános szempontjuk is, melylyel a vallásszabadságra vonatkozó fejtegetéseim közvetlenül a tirolai vitakérdésekre alkalmaztatnak, nézetem meghamisítása. Én könyvemben azon kérdést fejtegettem, vajon a katolikusok egyházok alapelvei szellemében azt, a mit a korszellem vallásszabadság alatt ért, őszintén elismerhetik-e, s mily föltételek alatt.

Ellenben bizonyára ellenmondásban áll mindazzal, a mit könyvemben kifejtettem, az, ha azon nézetet tolná rám valaki, mintha véleményem szerint az államhatalom liberális absolutismusának a tirolokra erőszakolnia kellene a vallásszabadságot, akaratjuk ellenére is. Valóban sajátságos látvány, midőn a hamis liberalismus teljes szabadságot vesz igénybe Tirolban, hol a protestánsoknak semmi joguk, ezek számára, mialatt ugyanazon liberalismus Németország többi részeiben a valódi jogegyenlőséget megvonja tőlünk, pedig ott jogunk oly régi, mint a kereszténység. Ugyanazon szellem, mely a bozeni lapban Tirolra vonatkozólag vallási szabadságot követel a protestánsok részére, számtalan rokonelvű lapban Németország más részeiben a kath. egyház jogai s szabadsága ellen küzd. Aztán nem kétlem, hogy a bozeni lap, ha egyszer sikerülne neki Tirolt megnyitni nemcsak a hívó protestantismusnak, hanem a jelenkor gonosz hitetlenségének is, csakhamar oly irányban működnek, mely által a kath. egyháztól minden vallási szabadságot elvitatni törekednek.

De mint általánosságban, úgy részleteiben is elferdítetik illető munkám a bozeni lap által. Jóformán egyetlen mondatomat sem közli saját összefüggésében s valódi értelmé szerint.

A jó katolikus a vallásszabadság modern fogalmát

csak úgy ismerheti el, ha először a közönyösség hamis mellékfogalma eltávolítatik, s másodsor bizonyos feltételek fejtetnek ki. Én mindkettőt hosszadalmasan előadtam; a bozeni lap pedig mindkettőt teljesen ellhallgatja. Ez nem több s nem kevesebb, mint gondolataim meghamisítása.

Engedje meg, tisztelt barátom, hogy záradéku még néhány általános nézetemet itt előadjam.

Ha Tirolra vonatkozólag a szabad vallásgyakorlat törvényesen elismertetik, a veszély kétségkívül nem abban állana, hogy néhány protestans hívő, lelki szükségleteiről kellőképen gondoskodhatnék. Sőt inkább, a főveszély

1-ször a hitelenség hatalmas propagandájában keresendő, mely aztán egész erejével lépne fel Tirolban. A bozeni lap ugyan azt mondja, hogy „ők (a protestansok) Krisztust valódi s egyetlen Isten gyanánt imádják, hisznek a kinyilatkoztatásban s ugyanazon erkölcstörvényt vallják, melyet a katolikusok.“ De a „Bozner Ztg“ tulajdonképen keveset látszik tudni, vagy akarni tudni, a valódi ügy-állásról. Nem igaz, hogy napjainkban minden protestans valódi s egyetlen Istennek ismeri el Krisztust; mert vannak ugyan köztük sokan, kik ezt valódilag s bensőséggel teszik; azonban azok száma, kik Krisztus istenségét, s ezzel az összes természetfölötti kinyilatkoztatást tagadják, végtelen nagy. A kor legszélsőbb tévelygői, kik istentagadásig s a lélek halhatatlanságának tagadásaig mennek, még a protestantismus gyermekeinek vallják magukat; sőt ők azt vitatják, hogy a protestantismus valódi alap gondolatát teljes következetességében ők fejtették ki. Nem azon egypár templom, melyeket néhány protestans építeni fogna, áll itt kérdésben, mint a hogy azt a bozeni lap oly jámbor szinléssel feltüntetni iparkodik: hanem arról van itt szó, vajon Tirol szép völgyei, az egész modern hitelenségnek megnyitassanak-e, vajon továbbá ezen gonosz s szemérmetlen hitelenségnek megengedtessek-e, hogy a hű tiroli népen valamenynyi ördögi csábító mesterfogásait gyakorolja,

s azt testben-lélekben megmérgezze?! Ezzel kapcsolatban a

2-ik főveszély a tőke roppant hatalmában áll.

Nem a hívő protestantizmus, hanem a hitetlen, a kereszténységellenes titkos társulatok fognak tőkésüket Tirol csodaszép völgyeibe bevinni, minek folytán számtalan tiroli, kik most hegyeik tiszta levegőjét szivják, mint az ipar s gyárak rabszolgái, a megmérgezett levegőt ismeri, s testben lélekben hanyatlásnak indulni kénytelenítenének.

Másrésről a mostani állapotok is sokféle veszély kútfejét rejtik magukban. Ha a hitettség Európának csaknem valamenynyi részében megszűnt, úgy az talán onnét van, mert ezen veszélyeket kellőleg nem méltatták. Az emberiség körében a rossz nem csak kívülről, de belülről is jő. Ben van az, s működik minden emberben. Tirolban igen sok a jó, de van ott nem kevés rossz is. Az egyház nem küzd főleg azért, hogy a gonosz külbefolyások elől elzárkozik, hanem leginkább úgy, hogy a benne levő isteni erőt fejleszti. A gonosz külbefolyások eltávolítása csak a lelkipásztorkodás könnyítésére van; de ennél sokkal nehezebb azon apostoli eszközök használata, melyeket Isten egyházára bízott. Így is, úgy is, nagy küzdelmek várnak a régi s szép Tirolra. Vajha minden erő, melyek úgy a tiroli papságban, mint a tiroli népben megvannak, e küzdelmekre kellőképp előkészülnének, s alaposan ismerni tanulnák azon fegyvereket, melyekkel a kor nyavalyás irányának sikerrel léphetnek ellenébe.

Nem tagadom, hogy a külső hitettség get, hanyag lelkipásztorkodással s szellemüres oktatással sokkal veszélyesebbnek tartom, mint a vallásszabadságot nagy lélekbulgalommal s alapos gyermekneveléssel.

De a főveszélyt leginkább s mindenütt a ferde irányú sajtóban látom. Azon állás, melyet most a sajtó Európában elfoglal, szinte elveszi a vallásszabadság kimondásának

okát. Hiszen a kor tévelyei a nélkül is mindenütt oda törekednek; s habár templomot nem építhetnek, szöszéket nem állíthatnak maguknak, de mit használ ez, midőn száz meg száz módjuk van ahoz, hogy érvényesítsék magukat?! Abban, hogy az oly ferde irányú lapok mérgeket minden völgyzugba beviszik, sokkal nagyobb veszélyt látok, mint hogy ha itt-ott egy-egy nem kath. templom emeltetik. A sajtó most sokkép nem az igazságnak, hanem a pénznek szolgál, ez pedig rendesen nem azok kezében van, kik azt istenes célokra fordítanák. Azon törekvés, hogy Európa pizska sajtó utján Tirolba becsempésztessek, mostantól fogva állandó lesz, akár eldöntessék a vallásszabadság kérdése, akár nem.

Vajha azt figyelembe vennék mindazon tirolok, kik házajokat s hitőket szeretik; vajha ne részesítenék pártolásban a „Bozner Ztg.“ s az „Inn-Ztg.“ czimű lapokat! Mert ha a gonosz s megromlott emberekkel való társalgás is veszélyes, úgy még inkább az, az olyan lapoknak naponkinti olvasása; ha továbbá a kath. családátya bünt követ el családja ellen, midőn netán erkölestelen s hitetlen embereket bocsát be naponkint házába, s nekik a gyermekeivel való társalgást megengedi: ugy bizonyára még lelkiismeretlenebbül cselekszik azon kath. atya, ki az oly irányú lapokat naponkint házához hozatni s gyermekei szívét s fejét elmérgezni megengedi.

Önnek

Mainzban, 1862 i ápril 2 án

lekötelezettje

Vilmos Manó, s. k.

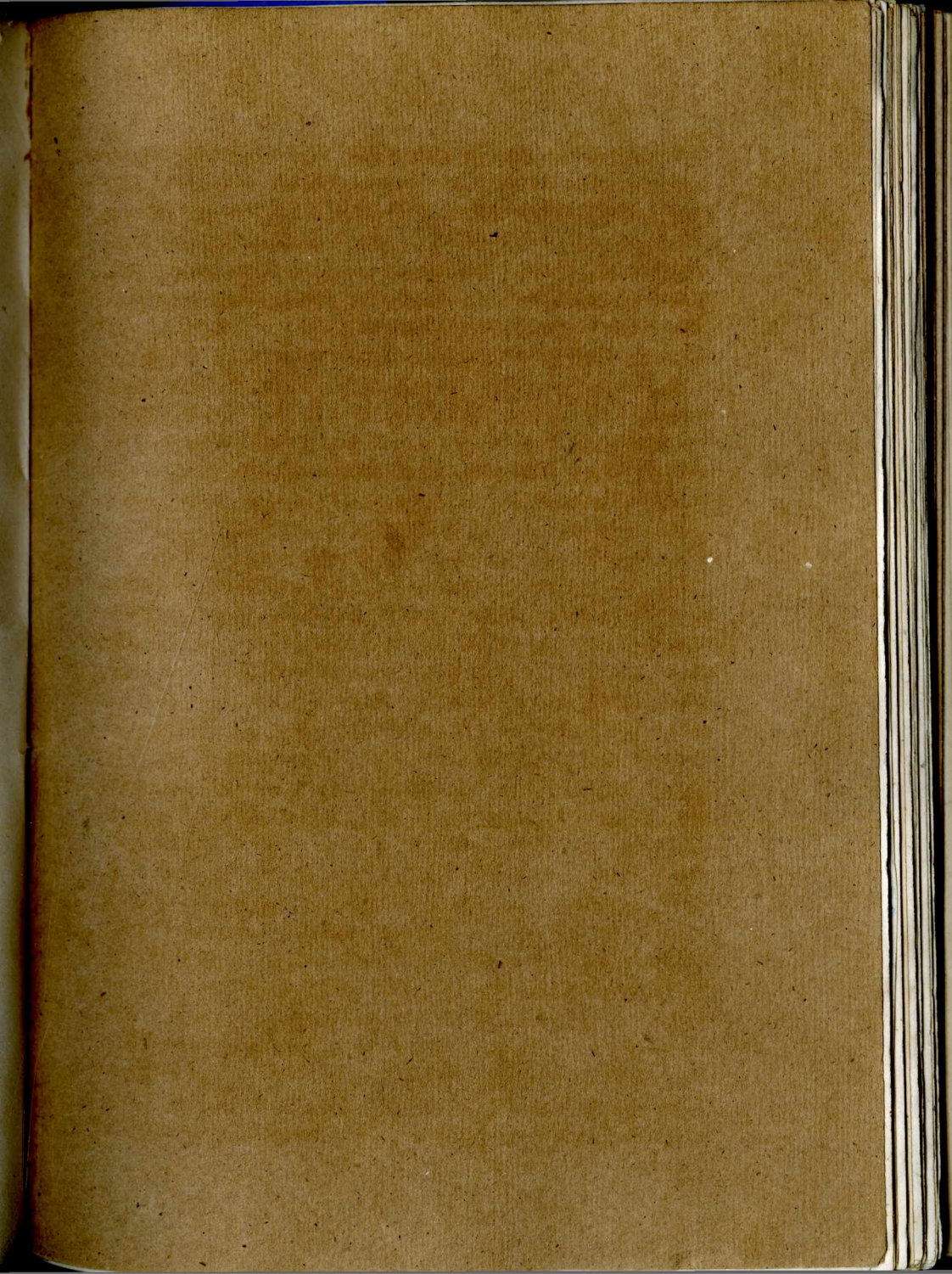
DE-BALLAGI GEZA

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
I. Haladás. Felvilágosodás. Szabadság. Testvériség. Egyenlőség.	1
II. Szabadság általában.	8
III. Erkölcsi szabadság.	9
IV. Meggyőződési szabadság.	11
V. Hit és szabadtudomány.	15
VI. Az állam két alapiránya.	20
VII. Polgári, társadalmi szabadság.	21
VIII. Önkormányzás.	22
IX. Forradalom.	24
X. Közhatalom, politikai tekintély, souverainitás.	25
XI. Állam Isten kegyelméből.	30
XII. A ker. királyok koronázása.	33
XIII. Állam, ember kegyelméből. Az állam két alapköve : Isten akarata, az ember akarata.	39
XIV. Kényuralom, központosítás.	42
XV. Fénelon levele a kényuralomról.	48
XVI. A kényuralom, s a kényuralmi központosítás hatásai.	59
XVII. A két legfőbb ellentét a politikában, a jelenkor két politikai tábora.	64
XVIII. A divó szabadelvűség. Kényuralom, a szabadság színe alatt.	65
XIX. A jogi-állam.	71
XX. Az államszerkezet két alapformája : rendi- és képviselői alkotmányosság.	76
XXI. Germanismus. Romanismus.. . . .	79
XXII. Vallásszabadság.	85

	<i>Lap.</i>
XXIII. Vallásszabadság és a kath. egyház.	86
XXIV. Az egyház szabadsága.	103
XXV. Az egyház szabadságának jelentősége és becse. Reform.	110
XXVI. Szabadság az egyházban. Egyház és tekintély.	114
XXVII. Egyház és állam. Egyesülés — elválás.	121
XXVIII. A ház, a család szabadsága.	124
XXIX. A házasság, — annak felbonthatlansága, — polgári házasság.	127
XXX. Család. Állam. Egyház.	131
XXXI. Iskola. Tanszabadság, kiterjedése és föltételei.	132
XXXII. A szabadkőművesség.	144
XXXIII. Németország egysége.	154
XXXIV. Zárszó.	156
XXXV. A mainzi püspök a hitetagségről Tirolban.	174

I. Hatalom. Feltétlen hatalom. Szabadság. Testvérség. Egyenlőség.	1
II. Szabadság. Állam.	2
III. Földrajzi szabadság.	9
IV. Művelődési szabadság.	11
V. Hit és szabadság.	15
VI. Az állam két alapelve.	20
VII. Polgári méltósági szabadság.	21
VIII. Önkormányzat.	22
IX. Közigazgatás. Politikai tekintély. Konvencziók.	23
X. Állam feletti szabadság.	29
XI. A két királyok koronázása.	33
XII. Állam emberiségéről. Az állam két alapelve. Jelen.	39
XIII. Közigazgatás. Központosítás.	42
XIV. Földrajzi szabadság.	43
XV. A közigazgatás és a köznevelés kapcsolatja.	50
XVI. A két királyi elnöklet a politikában. A jelenkor két politikai alapelve.	64
XVII. A divó szabadság. Közigazgatás. A szabadság szava.	65
XVIII. A jogi állam.	71
XIX. Az államcsereket két alapelve: rendi- és képviselői alkotmányosság.	76
XX. Germánia. Románia.	78
XI. Vallásszabadság.	83

A decorative floral border with intricate scrollwork and small flower motifs, framing the text.

Ara: 1 frt.

